

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

О. О. Штефан

**ЦИВІЛЬНЕ
ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО
У СХЕМАХ**

Навчальний посібник

Київ 2004

ББК 67.9(4УКР)310я73

Ш90

Рецензенти: *М. К. Галянич*, канд. юрид. наук
П. І. Шевчук, засл. юрист України

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 1 від 28.01.03)

Штефан О. О.

Ш90 Цивільне процесуальне право у схемах: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2004. — 208 с.: іл. — Бібліогр.: с. 189–197.

ISBN 966-608-401-5

У посібнику вперше у вітчизняній юридичній науці компактно у схемах викладено повний курс цивільного процесуального права України. На основі аналізу законодавства, практики його застосування, сучасних концепцій розвитку науки цивільного процесуального права в оригінальній, доступній для сприйняття формі подано інститути цивільного процесуального права України, якими встановлюється процесуальний порядок здійснення правосуддя з цивільних справ, що виникають у державі з цивільних, трудових, сімейних та інших правовідносин, віднесених законодавством до юрисдикції суду.

Для студентів, практикуючих юристів і всіх, для кого становить інтерес цивільне процесуальне право.

ББК 67.9(4УКР)310я73+67.310я73

© О. О. Штефан, 2004

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2004

ISBN 966-608-401-5

ВСТУП

У розбудові України як демократичної, правової держави визначальну роль відіграє судова влада, на яку Конституцією та Законом України “Про судоустрій” покладено здійснення правосуддя в цивільних, господарських, адміністративних і кримінальних справах.

У пропонованому навчальному посібнику проаналізовано норми й інститути цивільного процесуального права України, яким встановлено процесуальний порядок здійснення правосуддя в цивільних справах (цивільне судочинство, цивільний процес) і спорах, що виникають у державі з цивільних, трудових, сімейних та інших правовідносин. Правосуддя спрямовано на виконання важливих конституційних завдань захисту прав і свобод людини та громадянина, гарантованих Конституцією і законодавством України, а також прав та інтересів підприємств, установ, організацій, держави і суспільства. Відображено сучасний стан правового регулювання цивільного судочинства України станом на 1 травня 2002 р., а також досягнення науки і практики цивільного процесу. Посібник розроблений на правовій основі Конституції України, Цивільного процесуального кодексу та інших нормативних актів України з урахуванням численних змін і доповнень.

Нормативні правила цивільного судочинства розкрито з використанням керівних постанов Пленуму Верховного Суду України; висвітлено наукові та практичні проблеми теорії і практики цивільного процесу.

Цей посібник є не альтернативою підручника з навчальної дисципліни “Цивільне процесуальне право”, а органічним його доповненням.

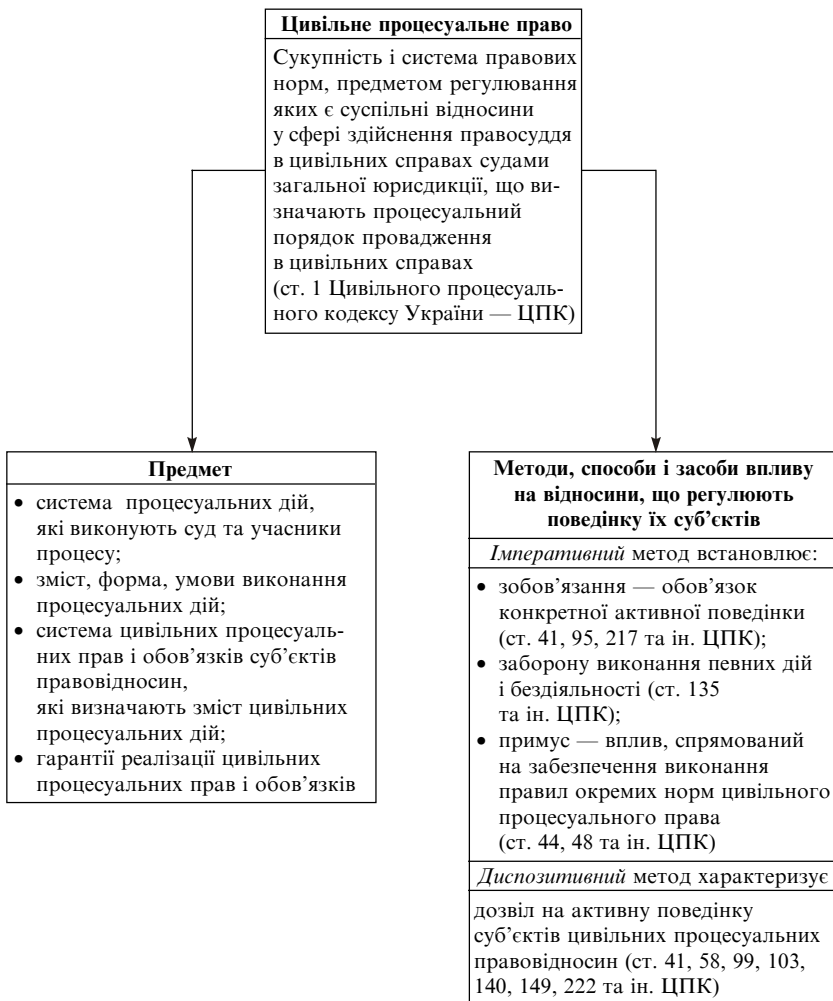
Розділ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Глава 1. Цивільне процесуальне право і цивільний процес

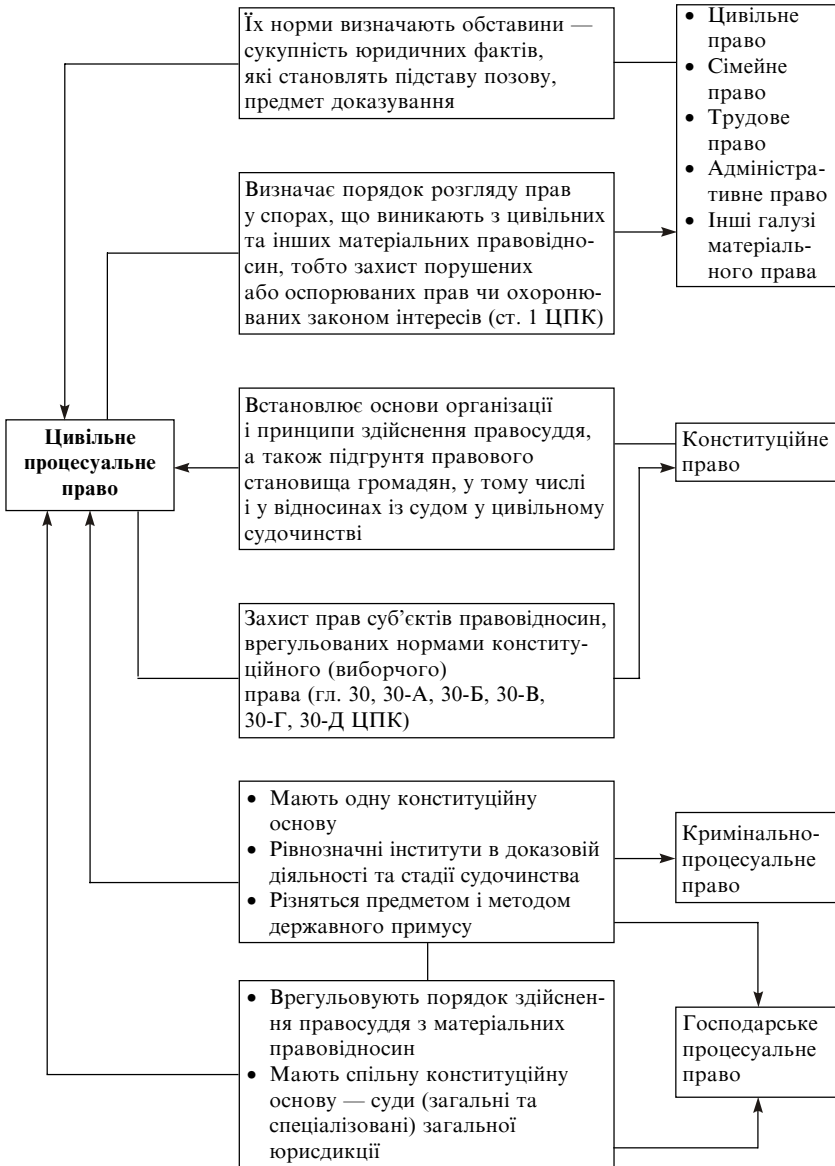
1.1. Цивільний процесуальний порядок (форма) захисту майнових і особистих немайнових прав та інтересів громадян і організацій, що охороняються законом

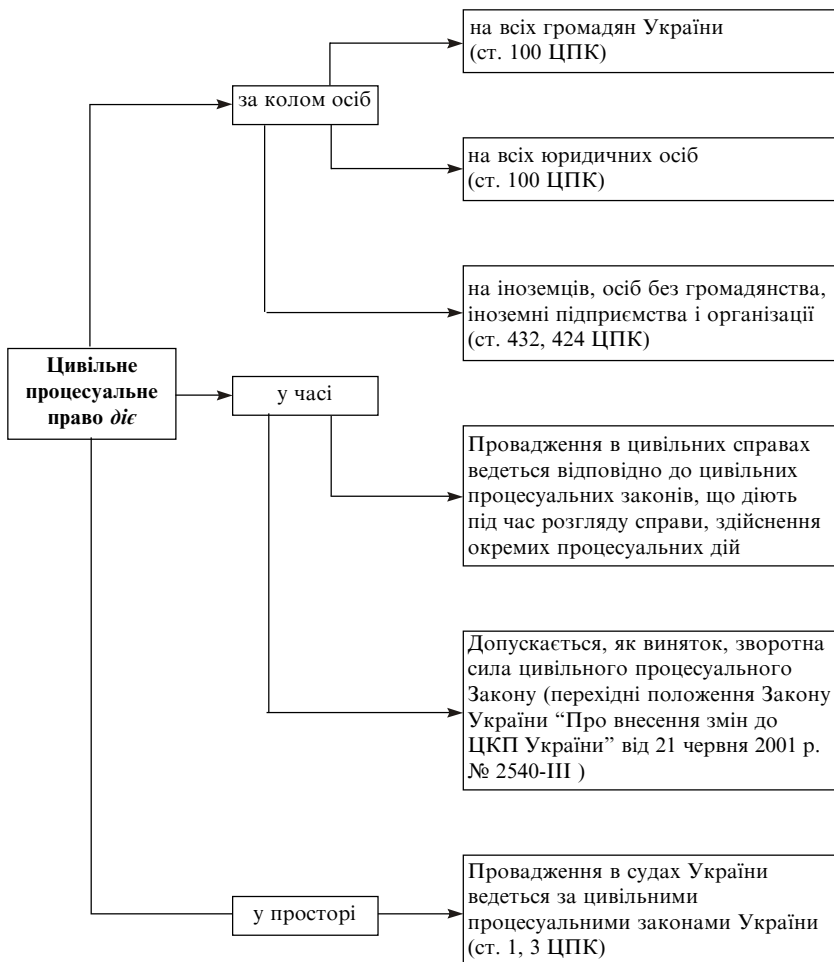
1.2. Поняття цивільного процесуального права

1.3. Цивільне процесуальне право в системі права України

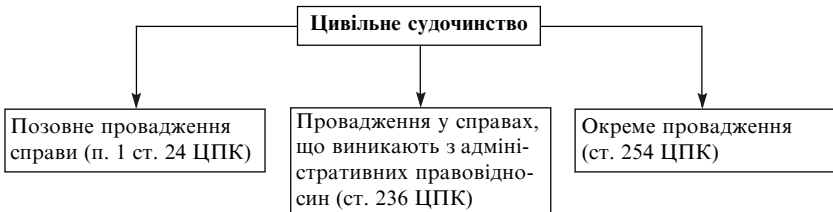

1.4. Дія норм цивільного процесуального права

1.5. Цивільне судочинство і його стадії

Цивільне судочинство — врегульований нормами цивільного процесуального права порядок провадження в цивільних справах, який визначається системою взаємопов'язаних цивільних процесуальних прав та обов'язків і цивільних процесуальних дій, що реалізуються їх суб'єктами — судом і учасниками процесу

Глава 2. Принципи цивільного процесуального права

2.1. Поняття принципів цивільного процесуального права і їх значення

Принципи цивільного процесуального права — основні ідеї, уявлення про суд і правосуддя, які закріплюються в нормах цивільного процесуального права і внаслідок цього стають його основними положеннями, якісними особливостями, що визначають характер процесуального права, порядок його здійснення і перспективи розвитку

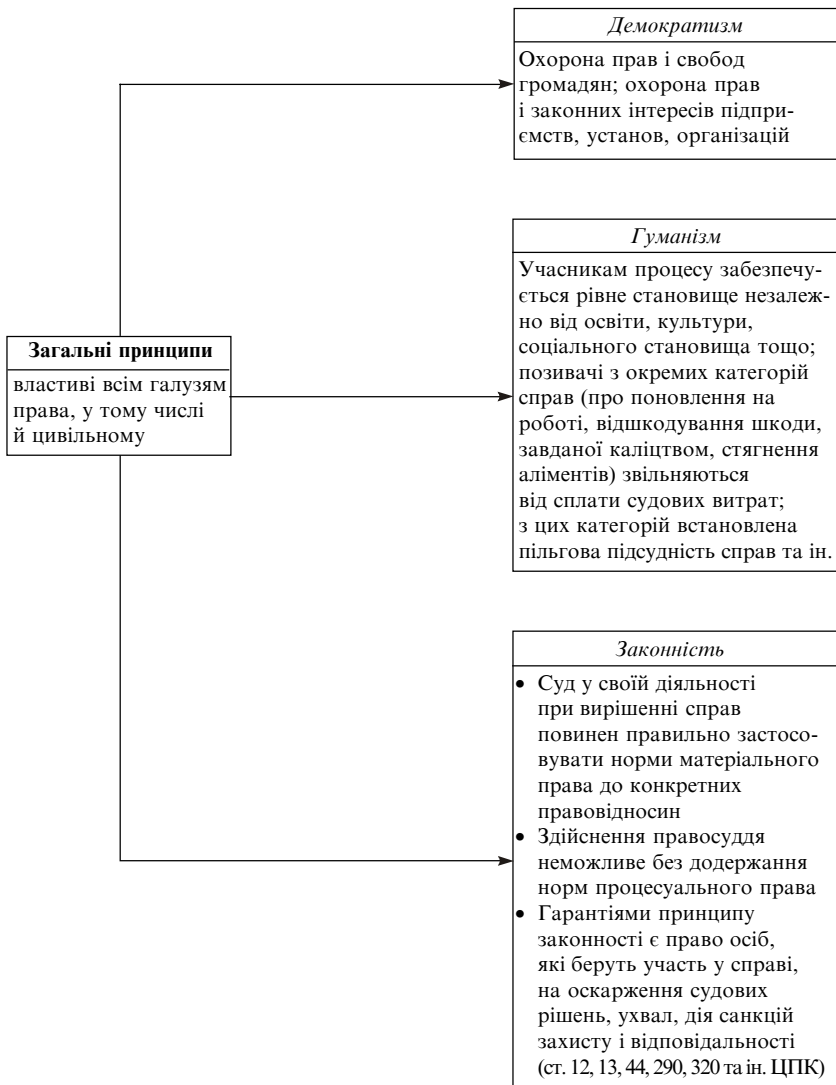
Ознаки принципів цивільного процесуального права:

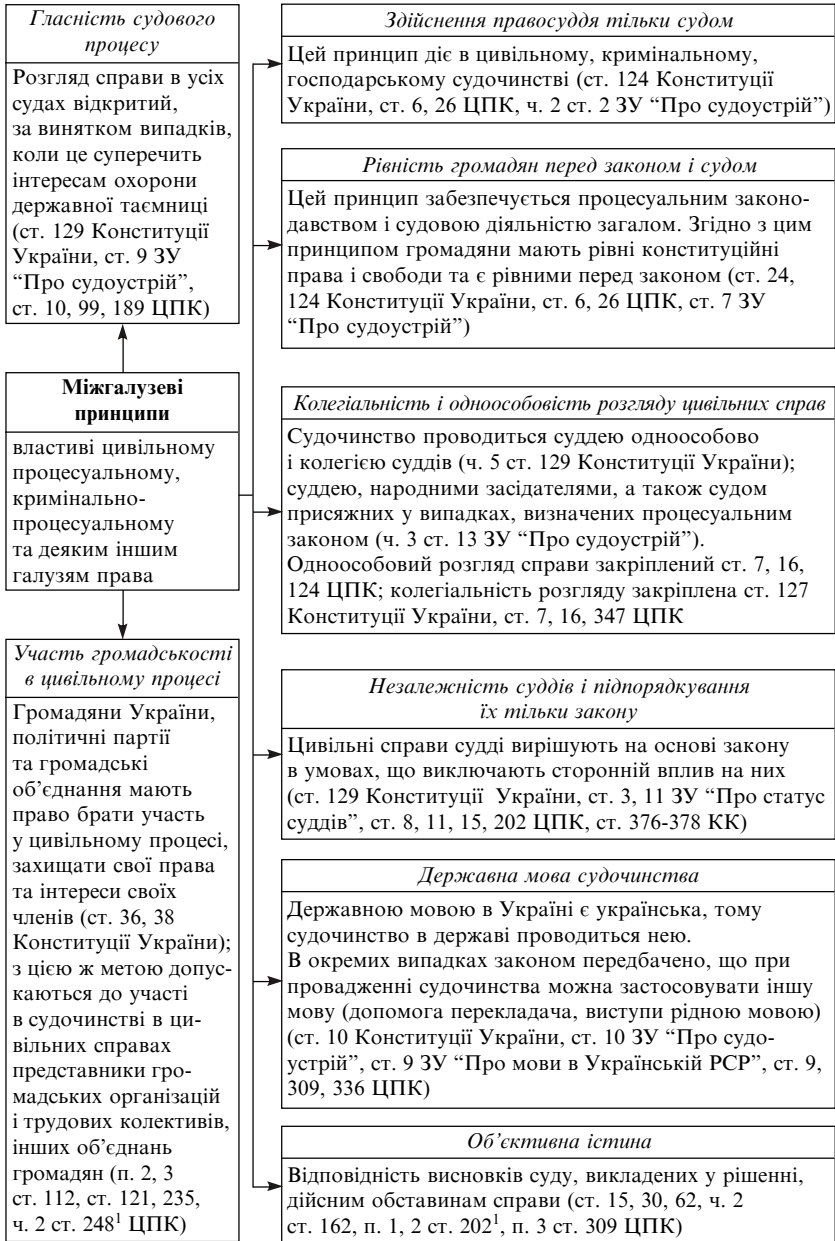
- принцип включає (виражає) ідеї (погляд), що становить його зміст;
- ідея має бути закріплена в нормах цивільного процесуального права;
- принципи повинні безпосередньо пов'язуватись із цивільним процесом, визначаючи його основні властивості;
- принцип повинен мати загальне значення для цивільного процесу загалом;
- принцип визначає типові риси цивільного судочинства і може мати винятки, які не є принципами;
- принципами не можуть бути звичайні вимоги (правила), які не становлять одну з відомих альтернативних вимог;
- принципами не можуть бути положення, які дублюють інші принципи або виходять з них

2.2. Поняття систематизації принципів цивільного процесуального права

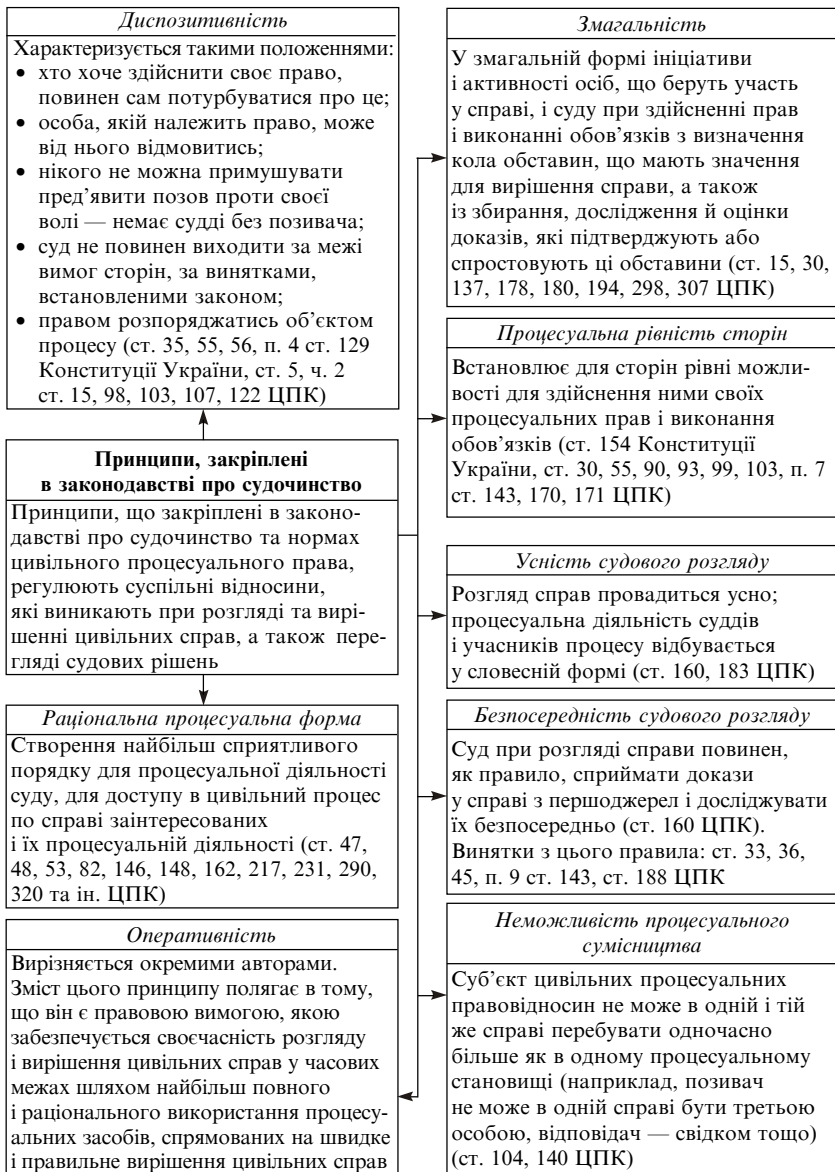
Систематизація принципів цивільного процесуального права — це зведення їх у групи згідно з вибраним критерієм, підставою

2.3. Систематизація принципів цивільного процесуального права за їх змістом і сферою дії

2.4. Принципи, закріплені в законодавстві про судочинство

2.5. Класифікація принципів цивільного процесуального права за різними ознаками

Глава 3. Цивільні процесуальні правовідносини

3.1. Поняття цивільних процесуальних правовідносин

Процес — це публічно-правові відносини, в яких сторони мають лише права, а суд — лише обов'язки.

О. Брюлов

У цивільних процесуальних правовідносинах права та обов'язки сторін і суду мають взаємний характер.

Вах

Цивільні процесуальні правовідносини є владновідносинами, оскільки суд — це державний орган, що здійснює державну функцію — правосуддя. Виконуючи цю функцію, суд реалізує у своїх рішеннях владу, що виходить від держави.

Н.Б. Зейдер

Процесуальні відносини є лише сторонами єдиних цивільних процесуальних правовідносин у процесі по кожній конкретній справі і жодного права на самостійне існування в силу закону не мають.

В.П. Мозолін

Цивільні процесуальні правовідносини — це врегульовані нормами цивільного процесуального права суспільні відносини, що виникають між судом та іншими учасниками процесуальної діяльності в процесі здійснення правосуддя по цивільним справам.

В.І. Тертишніков

Цивільні процесуальні правовідносини — це врегульовані нормами цивільного процесуального права відносини, що виникають як між суддями, так і між суддями та учасниками процесу — громадянами і організаціями в цивільному судочинстві.

М.Й. Штефан

Ознаки цивільних процесуальних правовідносин:

- виникають на підставі норм цивільного процесуального права в результаті їх реалізації;
- створюються між учасниками суспільних відносин — судом і кожним з учасників цивільного процесу під час судочинства в цивільній справі;
- юридично закріплюють взаємну поведінку зазначених суб'єктів через їх суб'єктивні цивільні процесуальні права і обов'язки;
- реалізація суб'єктивних цивільних процесуальних прав і виконання суб'єктивних обов'язків забезпечуються заходами правового впливу — санкціями цивільного процесуального, кримінального, адміністративного і трудового права

Для виникнення цивільних процесуальних правовідносин у наявності повинні бути:

підстави
Факти, з настанням яких виникає цивільний процес — подання заяви (ст. 5 ЦПК)

привід
Необхідність захисту порушеного або оспорюваного права чи охоронюваного законом інтересу у справах позовного провадження і у справах з адміністративних правовідносин, а у справах окремого провадження — встановлення юридичних фактів

передумови
Юридичні факти, наявність (відсутність) яких необхідна для реалізації права звернення до суду за захистом порушеного або оспорюваного суб'єктивного матеріального права чи охоронюваного законом інтересу (ст. 136 ЦПК)

3.2. Передумови реалізації права на пред'явлення позову

Систему передумов реалізації права на пред'явлення позову становлять такі обставини [144; 158; 171 та ін.]:

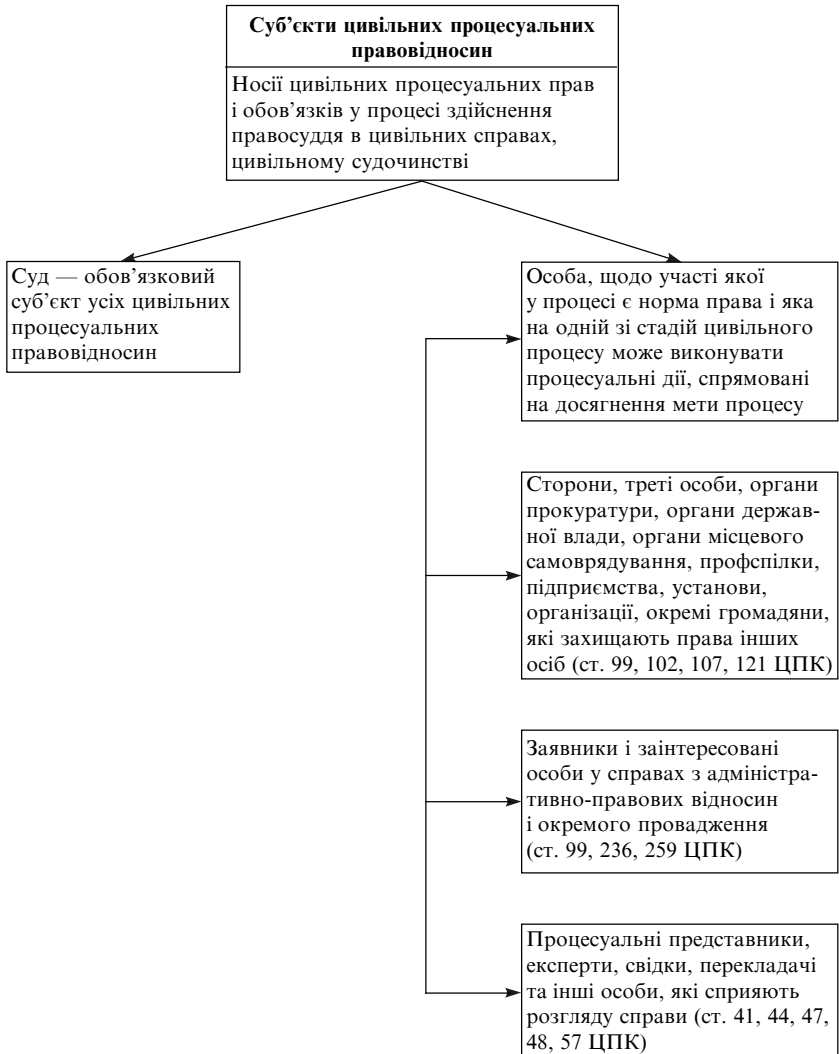
- правоздатність сторін, підвідомчість справ суду;
- відсутність рішення, що набрало законної сили у справі між тими ж сторонами про той же предмет і з тих же підстав, або ухвали суду про прийняття відмови позивача чи про затвердження мирової угоди сторін;
- відсутність договору між сторонами про передачу спору на вирішення третейського суду;
- додержання встановленого попереднього позасудового порядку розгляду спору;
- відсутність у провадженні суду тотожної справи;
- підсудність справи суду;
- дієздатність особи, яка подає заяву;
- наявність повноваження у представника на подання заяви від імені заінтересованої особи (ст. 136 ЦПК);
- процесуальна заінтересованість сторін;
- правовий характер вимоги;
- наявність спору про право цивільне;
- відсутність прямої заборони на судовий захист

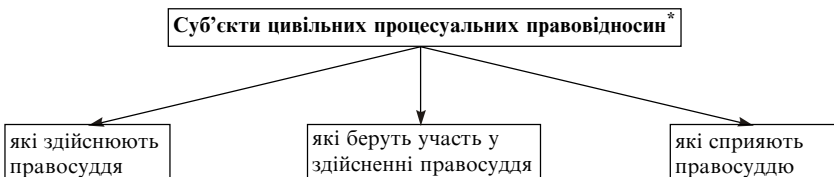
3.3. Елементи цивільних процесуальних правовідносин

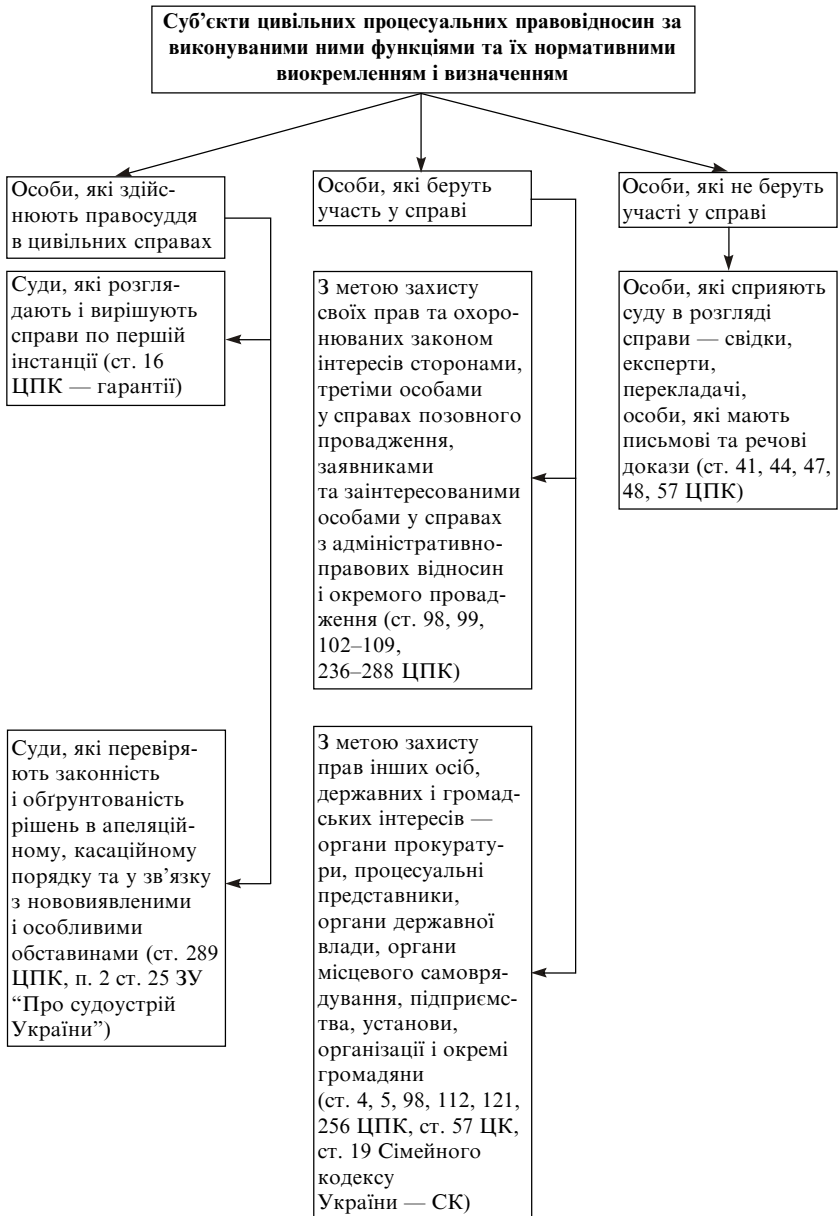

Класифікація суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин

* Наведена класифікація має загальний характер, не розкриває мети та завдання участі окремих суб'єктів у процесі й не враховує нормативного виокремлення групи осіб, які беруть участь у справі (гл. 2 ЦПК) [165].

Об'єкт цивільних процесуальних правовідносин

Під об'єктом цивільних процесуальних правовідносин розуміють*:

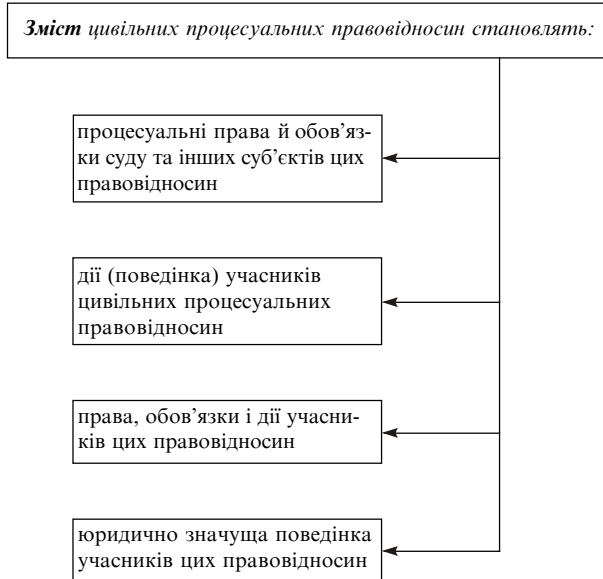
- дії суб'єктів правовідносин;
- діяльність суду;
- матеріально-правові відносини, які захищаються судом;
- спір про право між учасниками матеріально-правових відносин, переданий на розгляд суду;
- передбачені законом наслідки процесуальних дій, які є метою цивільного судочинства (загальний об'єкт), захистом матеріальних прав і законних інтересів сторін і третіх осіб (спеціальний об'єкт), конкретною справою;
- цивільні процесуальні відносини не мають об'єкта

Цивільні процесуальні правовідносини виникають у процесі правоохоронної діяльності суду, у зв'язку з чим їх об'єкт тісно пов'язаний з об'єктом матеріальних правовідносин, з приводу якого виникає цивільне судочинство, і це ускладнює його визначення

---

* Тут наводяться домінуючі точки зору, що існують у теорії цивільного процесу [165, с. 81–82; 170, с. 21 та ін.].

*Зміст цивільних процесуальних правовідносин**

* У цивільному процесуальному праві проблема змісту процесуальних правовідносин є однією з найскладніших. Тому тут наводяться основні типові визначення змісту процесуальних правовідносин, викладені в теорії цивільного процесу [135, с. 46–48; 165, с. 79–81 та ін.].

Глава 4. Сторони в цивільному процесі

4.1. Поняття сторін у цивільному процесі

Цивільні процесуальні права сторін

Права, які характеризують повноваження на порушення провадження в справі, права на пред'явлення позову (ст. 5 ЦПК), зустрічного позову (ст. 140 ЦПК), вимоги про виправлення недоліків рішення судом, який його постановив (ст. 213–215 ЦПК); права апеляційного, касаційного оскарження судових рішень і ухвал (ст. 290, 320 ЦПК), про перегляд рішення, ухвали, що набрали законної сили, за нововиявленими обставинами (ст. 347³ ЦПК), на пред'явлення вимоги про поворот виконання (ст. 421 ЦПК)

Права на зміну в позовному спорі — права позивача на зміну підстави або предмета позову, збільшення або зменшення розміру позовних вимог, на відмову від позову; права відповідача на повне або часткове визнання позову; права сторін на укладення мирової угоди (ст. 103 ЦПК); доповнення, зміна апеляційної і касаційної скарг або відмова від них (ст. 298, 327 ЦПК)

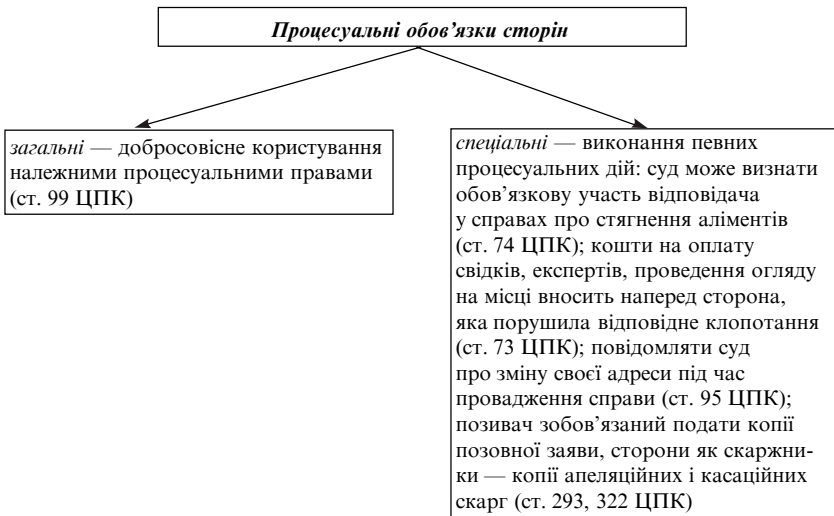
Права на подання і витребування доказів та участь в їх дослідженні — права сторін подавати до суду свої пояснення (ст. 40 ЦПК), подавати письмові та речові докази (ст. 46, 52 ЦПК), вимагати залучення у справу свідків і призначення експертизи (ст. 41, 57 ЦПК); при розгляді справи — ставити питання один одному, свідкам, експертам (ст. 180, 182, 190 ЦПК), представникам органів державного управління і громадськості (ст. 191, 192 ЦПК); ознайомлюватись з письмовими і речовими доказами, брати участь в їх огляді на місці (ст. 186, 188, 189 ЦПК); ознайомлюватись з матеріалами справи, робити з них витяги, одержувати копії рішень, ухвал, постанов та інших документів, що є у справі, подавати свої доводи, міркування, заперечення тощо (ст. 99 ЦПК)

Права, пов'язані із залученням до справи всіх заінтересованих осіб, — права вимагати від суду залучення до справи співучасників, третіх осіб, органів державного управління, прокурора (ст. 104, 105, 108, 121 ЦПК)

Права на участь у судових засіданнях з розгляду справи і у здійсненні окремих процесуальних дій у суді — першої інстанції у провадженні справи в апеляційній і касаційній інстанціях та в стадії перегляду справи за нововиявленими і винятковими обставинами (ст. 99, 159, 213–215, 300, 303, 330, 347⁶ ЦПК); на особисту участь і ведення справи або за участю чи через представника (ст. 110 ЦПК); на пояснення, заяви та виступи в суді рідною мовою і користування послугами перекладача (ст. 94 ЦПК); на одержання виклику та повідомлення про участь у судовому засіданні окремих процесуальних дій (ст. 90 ЦПК)

Права, пов'язані із забезпеченням законного складу суду, об'єктивності розгляду справи, — права сторін заявляти клопотання про відволи суддів (ст. 18 ЦПК), прокурора, експертів, перекладача і секретаря судового засідання (ст. 20 ЦПК)

Інші права, що забезпечують захист у процесі по справі, — вибір підсудності (ст. 126–129 ЦПК), забезпечення доказу і позову (ст. 35, 149 ЦПК), приєднання співучасників до апеляційної і касаційної скарг сторони (ст. 297, 326 ЦПК), передання справи на вирішення третейського суду (ст. 25 ЦПК) та ін.

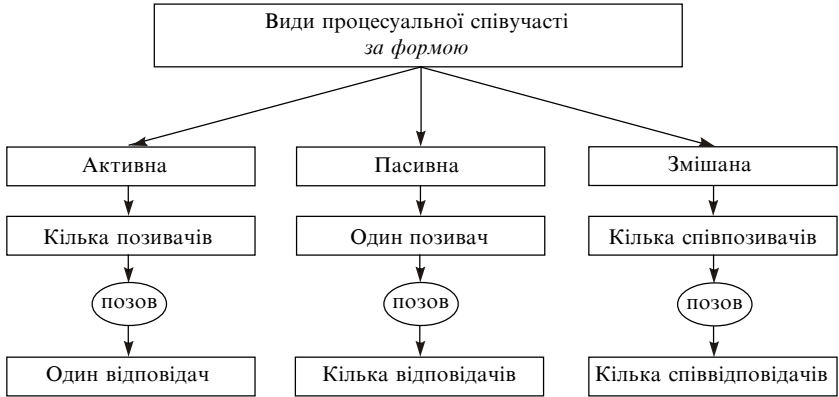

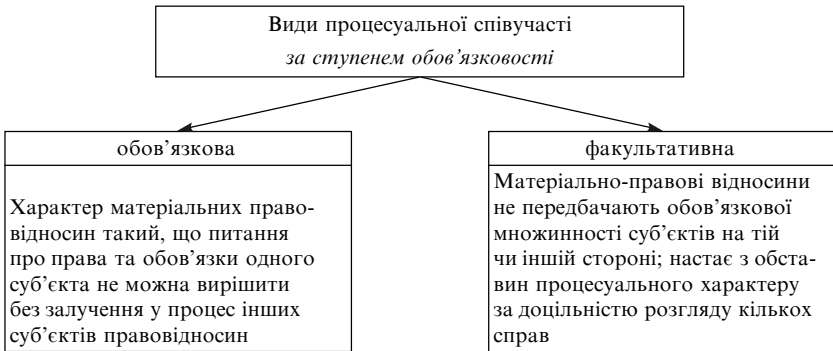
4.2. Процесуальна співучасть

Процесуальна співучасть
<p>Спільне пред'явлення позову кількома позивачами або до кількох відповідачів. Характеризується тим, що вимоги виникають з одних правовідносин, в яких збігаються предмет і підстави (ст. 104 ЦПК)</p>
Права та обов'язки співучасників
<p>Співучасники користуються рівними процесуальними правами. Відносини між ними побудовані на основі автономії і кожний з позивачів або відповідачів щодо іншої сторони виступає у процесі самостійно; їх відносини залишилися б такими, якщо позови судом розглядалися окремо. Співучасники можуть доручити вести справу одному з них (ст. 104 ЦПК) і приєднатися до апеляційної або касаційної скарги особи, на стороні якої вони виступають (ст. 297, 326 ЦПК). Процесуальна діяльність одних співучасників може викликати правові наслідки для інших, затримати розвиток процесу, зокрема при відкладенні розгляду справи, зупинення у справі, залишення заяви без розгляду (ст. 172, 221, 229 ЦПК)</p>

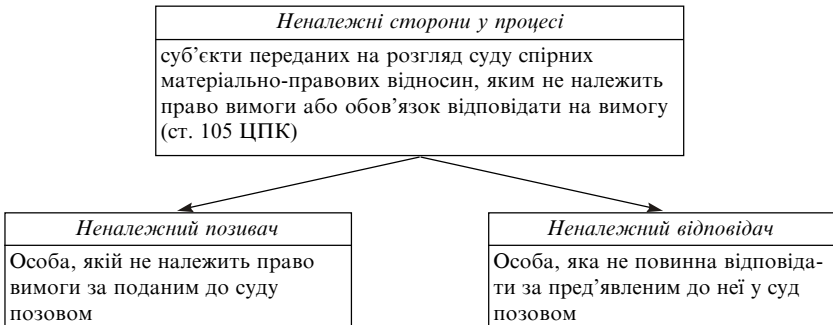

Класифікація процесуальної співучасті

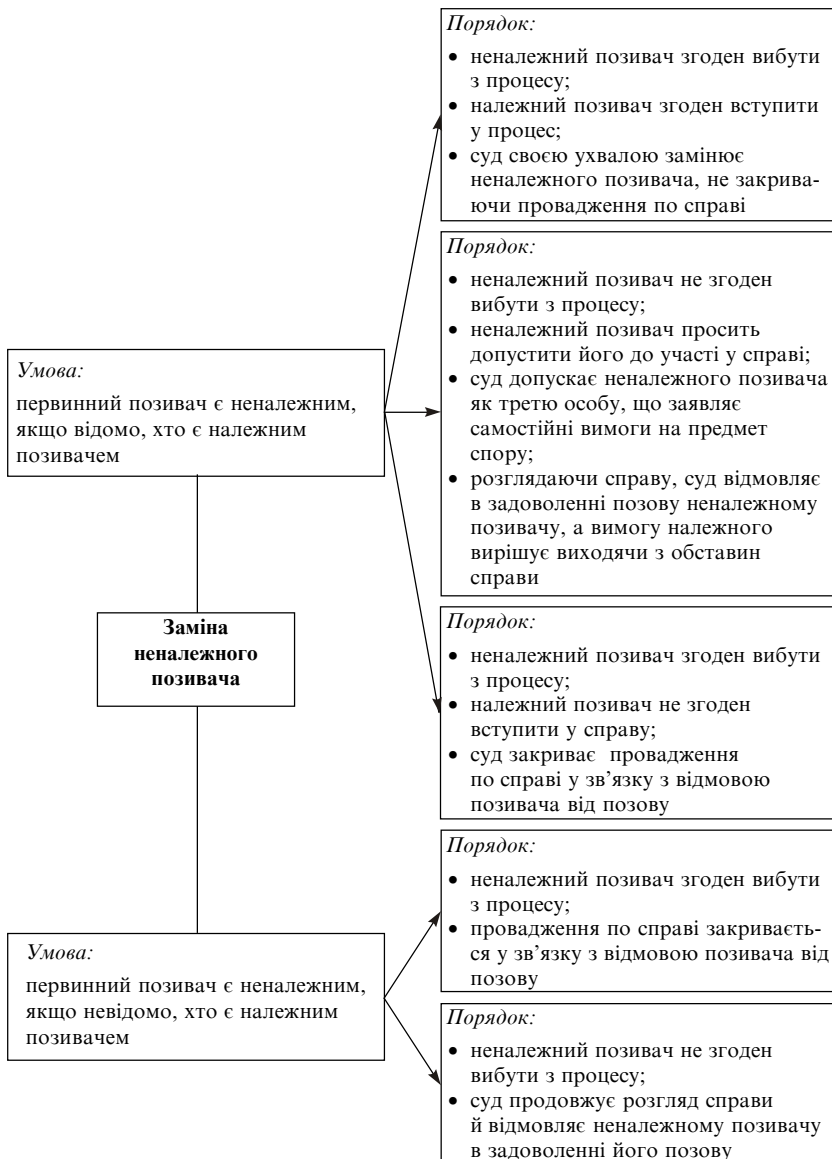

4.3. Неналежна сторона у процесі: умови і порядок заміни

Умови і порядок заміни неналежної сторони в цивільному процесі

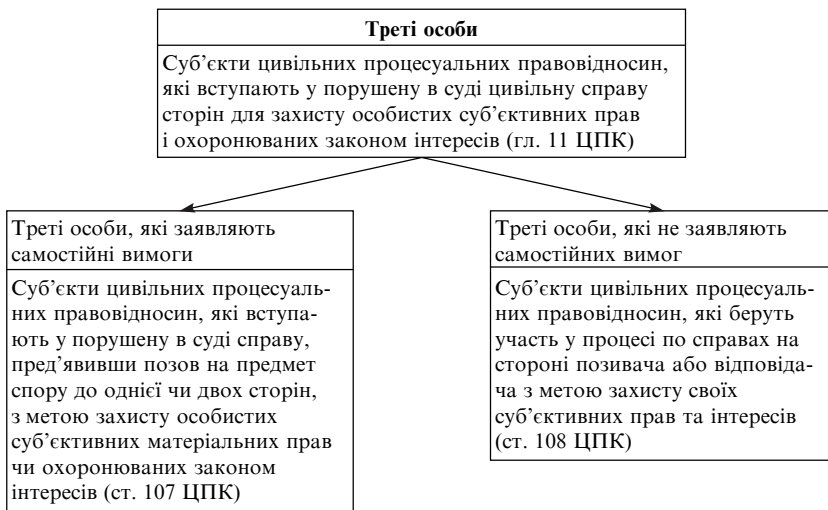

4.4. Процесуальне правонаступництво

Глава 5. Треті особи в цивільному процесі

5.1. Поняття і види третіх осіб

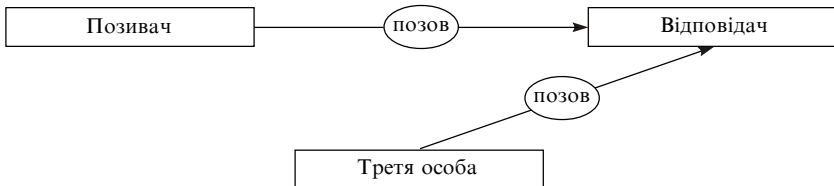

5.2. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги

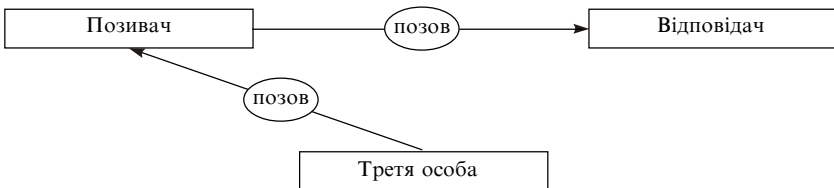
Треті особи, які заявляють самостійні вимоги:
<ul style="list-style-type: none">
• вступають у вже розпочатий процес;
• втручаються у спір, що вже виник між сторонами;
• їх інтереси, як правило, суперечать інтересам сторін;
• заявляють самостійні вимоги на предмет спору;
• обстоюють у процесі свої інтереси, тобто претендують на предмет спору, а тому їх юридична заінтересованість має особистий характер;
• вступають у справу, пред'явивши позов до однієї або до двох сторін;
• користуються усіма правами і несуть усі обов'язки позивача

Вимоги до третіх осіб, що заявляють самостійні вимоги

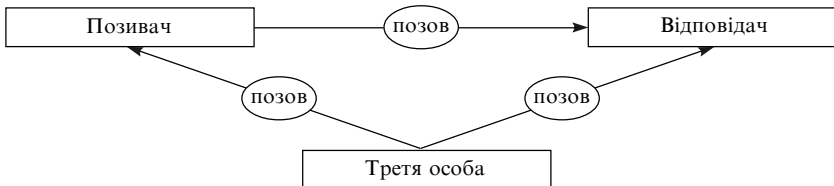
<i>Позов про присудження</i>
пред'являється (про витребування речі) до особи, в якій перебуває ця річ

<i>Позов про визнання права</i>
пред'являється до особи, яка стверджує, що це право належить їй

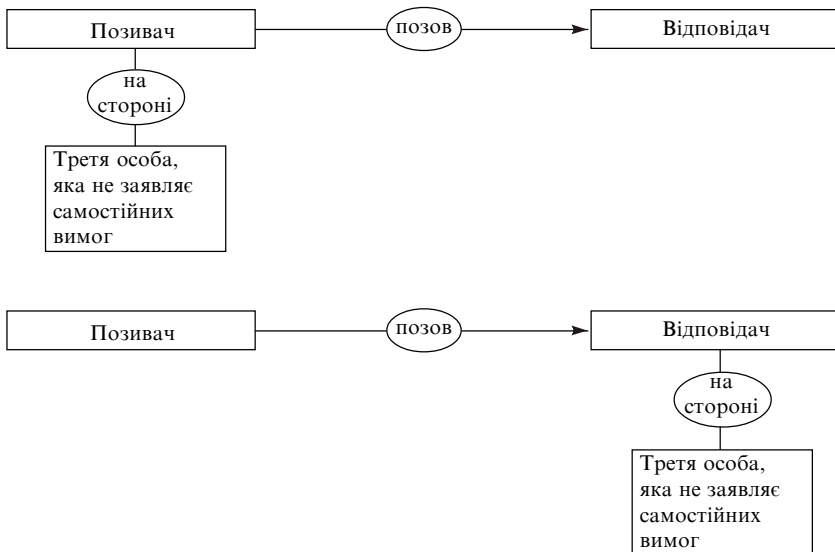
<i>Позов про присудження, коли невідомо, кому належить право на річ</i>

5.3. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог:
<ul style="list-style-type: none">
• заінтересовані в результаті спору;
• вступають у процес, не пред'являючи позовної вимоги;
• вступають у процес з своєї ініціативи, залучаються з ініціативи суду, сторін, прокурора;
• користуються процесуальними правами і несуть процесуальні обов'язки, крім прав на зміну підстав і предмету позову, збільшення чи зменшення позовних вимог, відмову від позову, визнання позову або укладення мирової угоди, вимоги виконання судового рішення, ухвали суду (ч. 2 ст. 108, ст. 121, п. 3 ст. 143, ст. 238, п. 1 ст. 291 ЦПК)

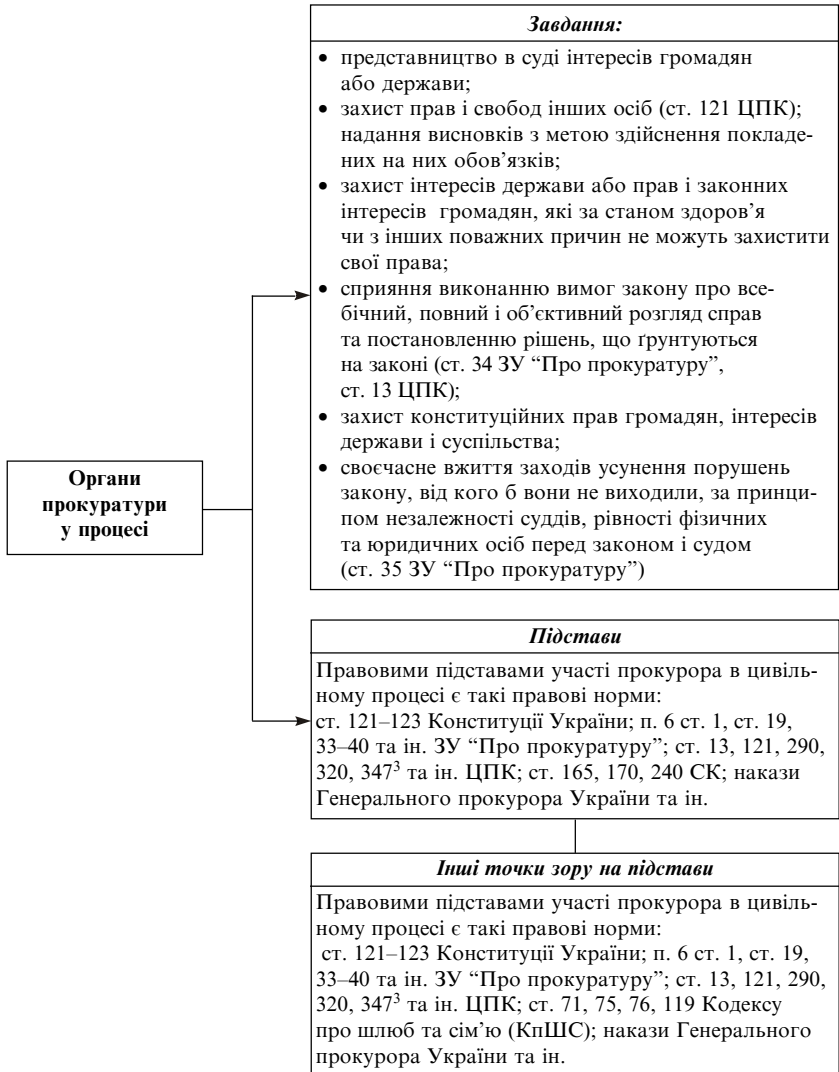
Види третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог

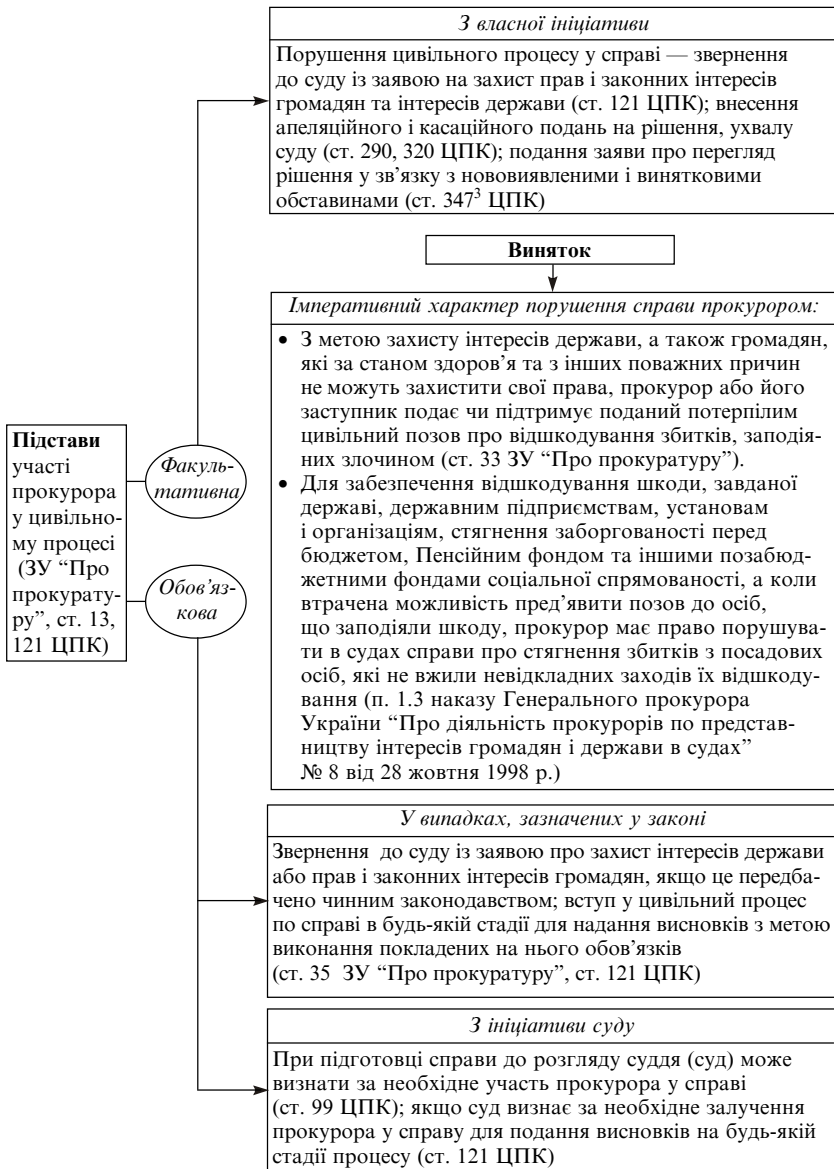

Глава 6. Участь органів прокуратури у цивільному процесі

6.1. Завдання і підстави участі прокурора у цивільному процесі

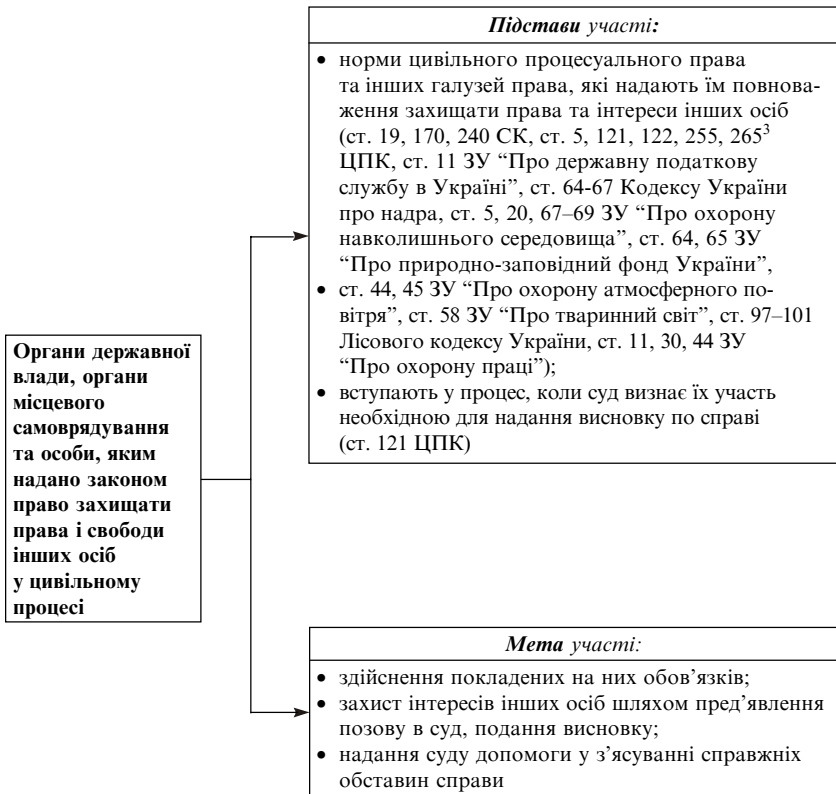

6.2. Форми і види участі прокурора в цивільному процесі

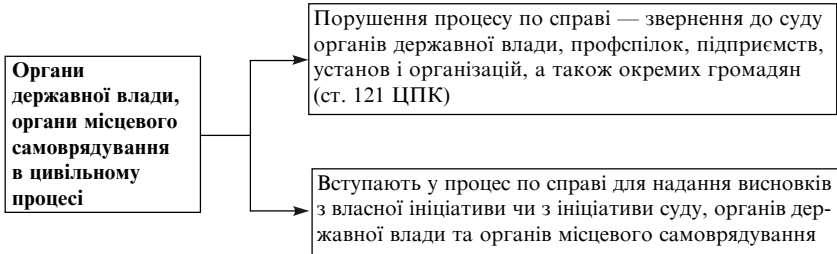

Глава 7. Участь у цивільному процесі органів державної влади, органів місцевого самоврядування та осіб, яким надано законом право захищати права і свободи інших осіб

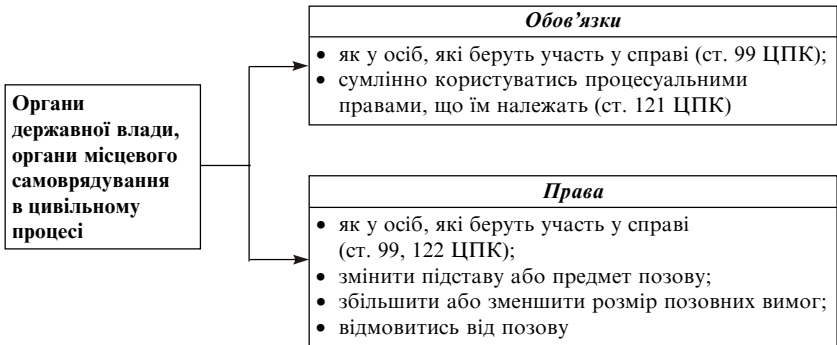
7.1. Мета і підстави участі органів державної влади, органів місцевого самоврядування та осіб, яким надано законом право захищати права і свободи інших осіб у цивільному процесі

7.2. Форми участі органів державної влади, органів місцевого самоврядування в цивільному процесі

7.3. Процесуальні права і обов'язки органів державної влади, органів місцевого самоврядування в цивільному процесі

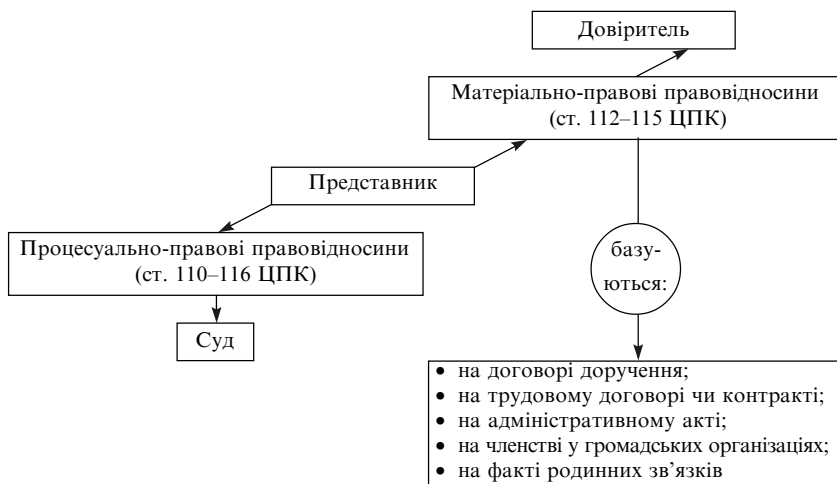

Глава 8. Представництво в цивільному процесі

8.1. Поняття і значення процесуального представництва

Представництво в цивільному процесі — це процесуальна діяльність особи (представника, повіреного), спрямована на захист суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів іншої особи, яка бере участь у справі, державних і громадських інтересів, а також сприяння суду у всебічному, повному і об'єктивному з'ясуванні обставин справи, у постановленні законного і обґрунтованого рішення (ст. 55 Конституції України, ст. 101, 110, 111, 121 ЦПК)

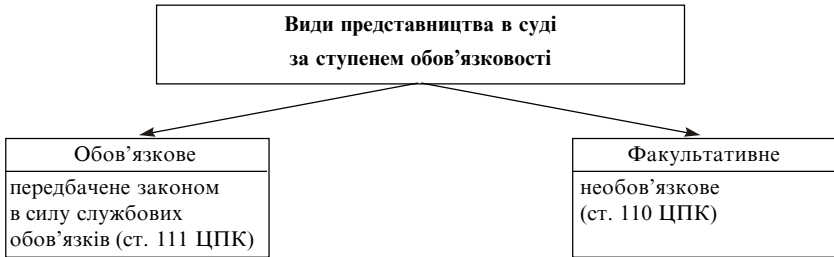
Характер правовідносин

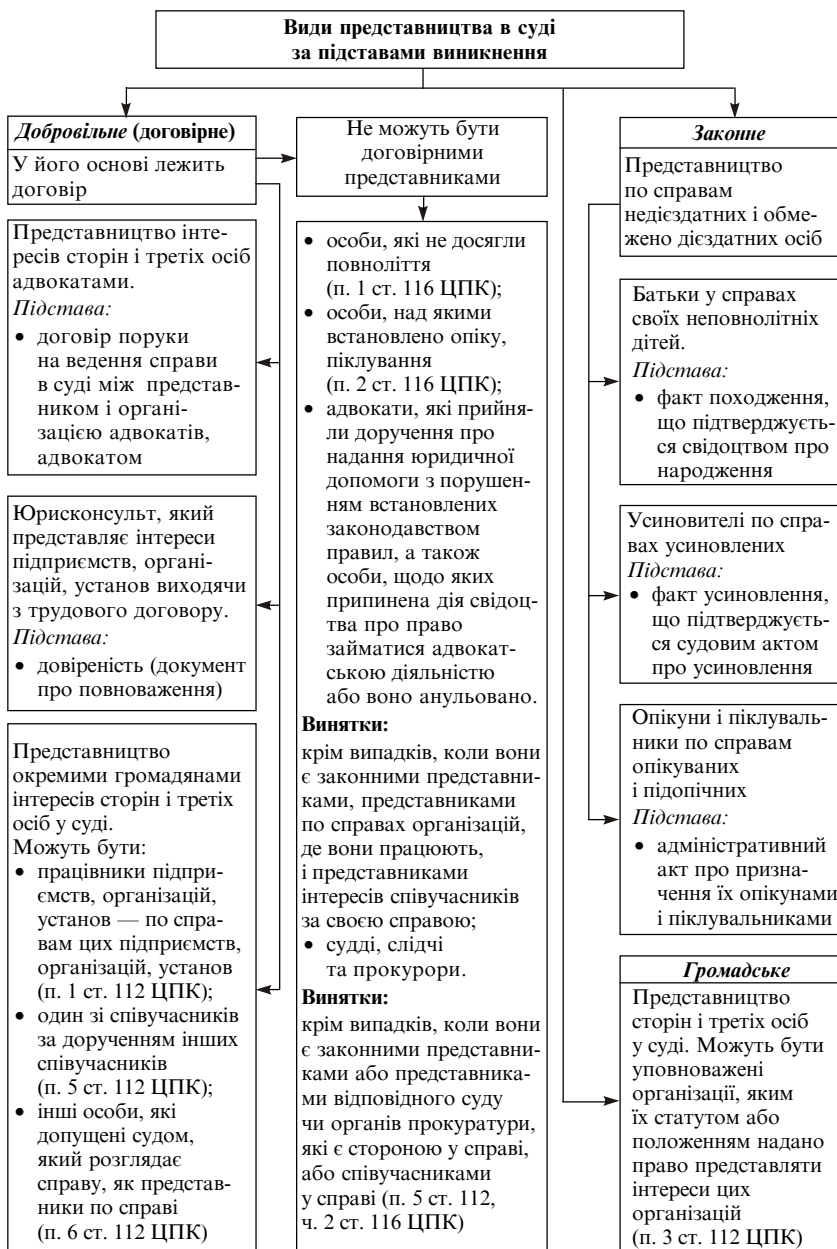

Представниками можуть бути:

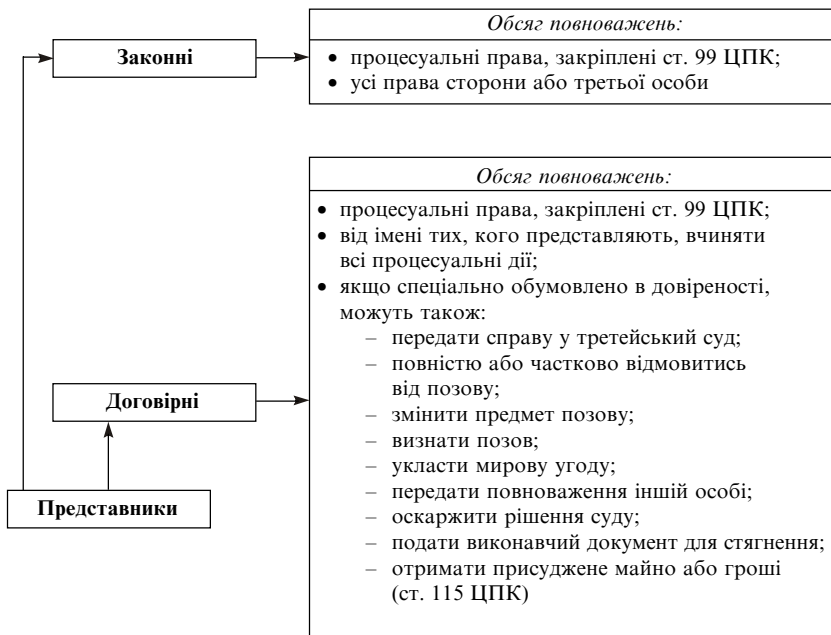
- члени органів управління, працівники державних підприємств, установ, організацій, кооперативних організацій — у справах цих підприємств, установ, організацій;
- уповноважені профспілок — у справах працівників, а також осіб, захист прав та інтересів яких здійснюють професійні спілки;
- уповноважені організацій, яким їх статутом чи положенням надано право представляти інтереси членів цих організацій — у справах членів цих організацій;
- адвокати — у справах громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб (ст. 1 ЗУ “Про адвокатуру”);
- один із співучасників за дорученням інших співучасників (ст. 104 ЦПК);
- батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники (ч. 3 ст. 101 ЦПК);
- інші особи, що допущені судом, який розглядає справу, до представництва в цій справі (ст. 112 ЦПК)

8.2. Підстави і види представництва в суді

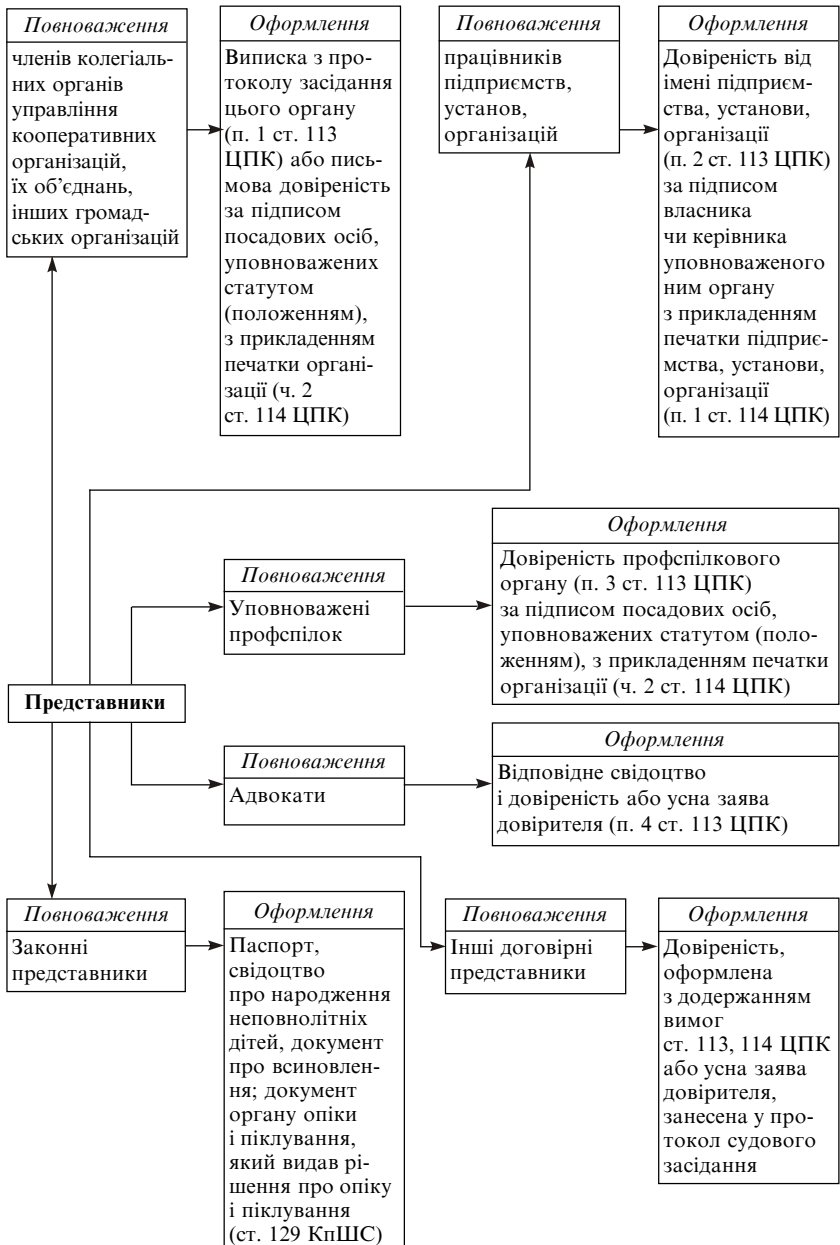

8.3. Повноваження представника в суді

Глава 9. Цивільні процесуальні строки

9.1. Поняття і значення процесуальних строків

Процесуальні строки — це період часу, визначений для здійснення процесуальних дій учасниками процесу і судом або іншими особами за вказівкою закону або за приписом суду

Категорії строків у ЦПК

Момент часу
Останній день строку триває до 24 годин (ч. 4 ст. 87 ЦПК)

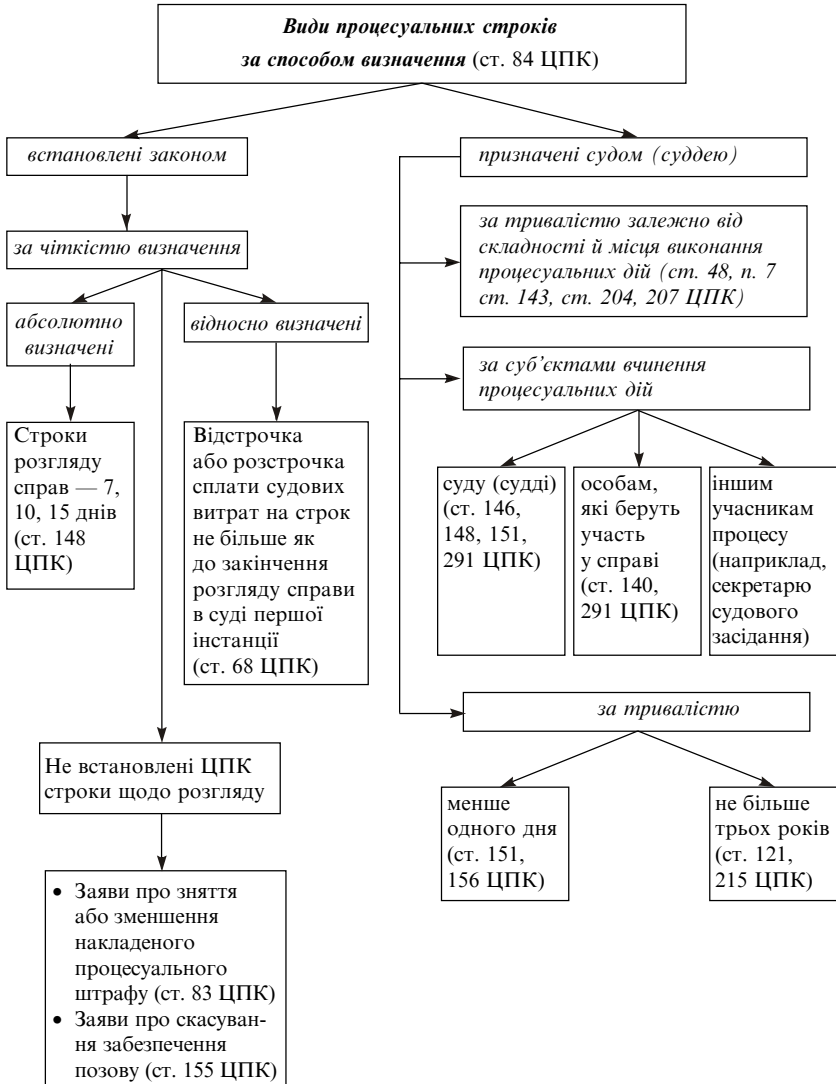
Проміжок, період часу
Строк обчислюється роками, місяцями, днями (ст. 86 ЦПК)

Процесуальні строки

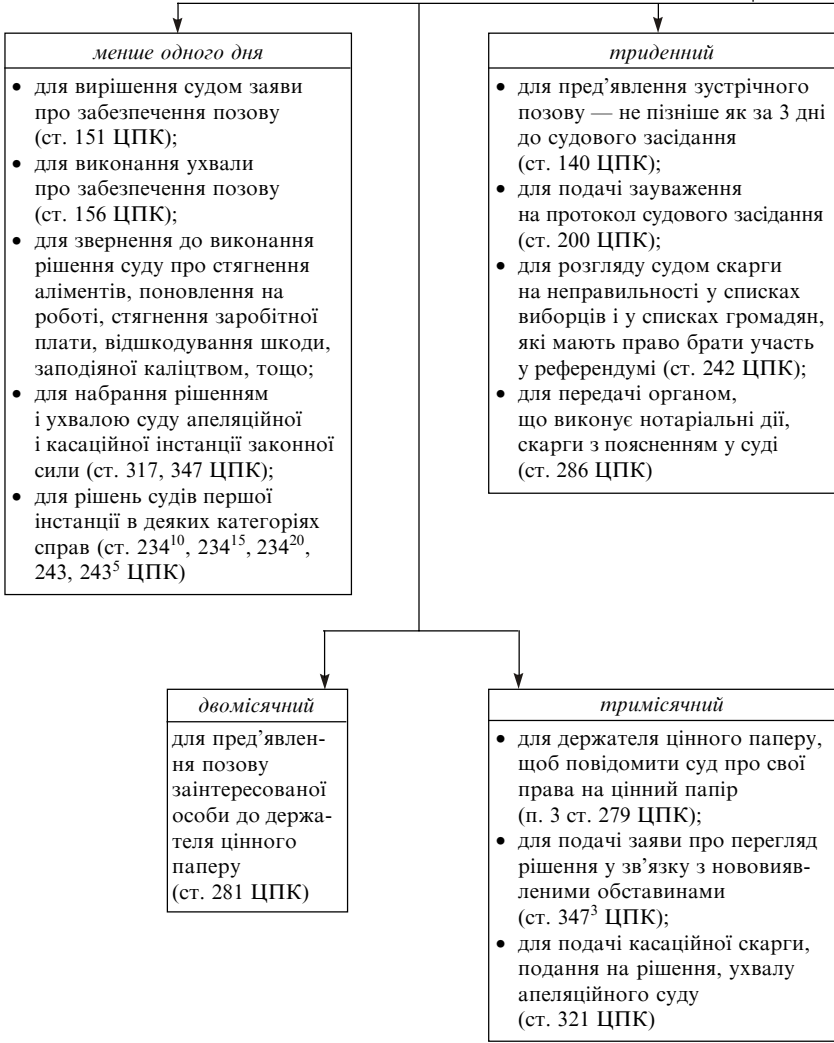
Значення

Забезпечують не тільки правильний, а й своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з тим, щоб порушене цивільне право було з мінімальною витратою часу поновлене, але з додержанням норм цивільного процесуального права, забезпеченням гарантій у здійсненні особами, які беруть участь у справі, іншими учасниками процесу суб'єктивних процесуальних прав і виконанні покладених на них цивільних процесуальних обов'язків

9.2. Класифікація процесуальних строків

**Види процесуальних
за**

*строків
тривалістю*

п'ятиденний

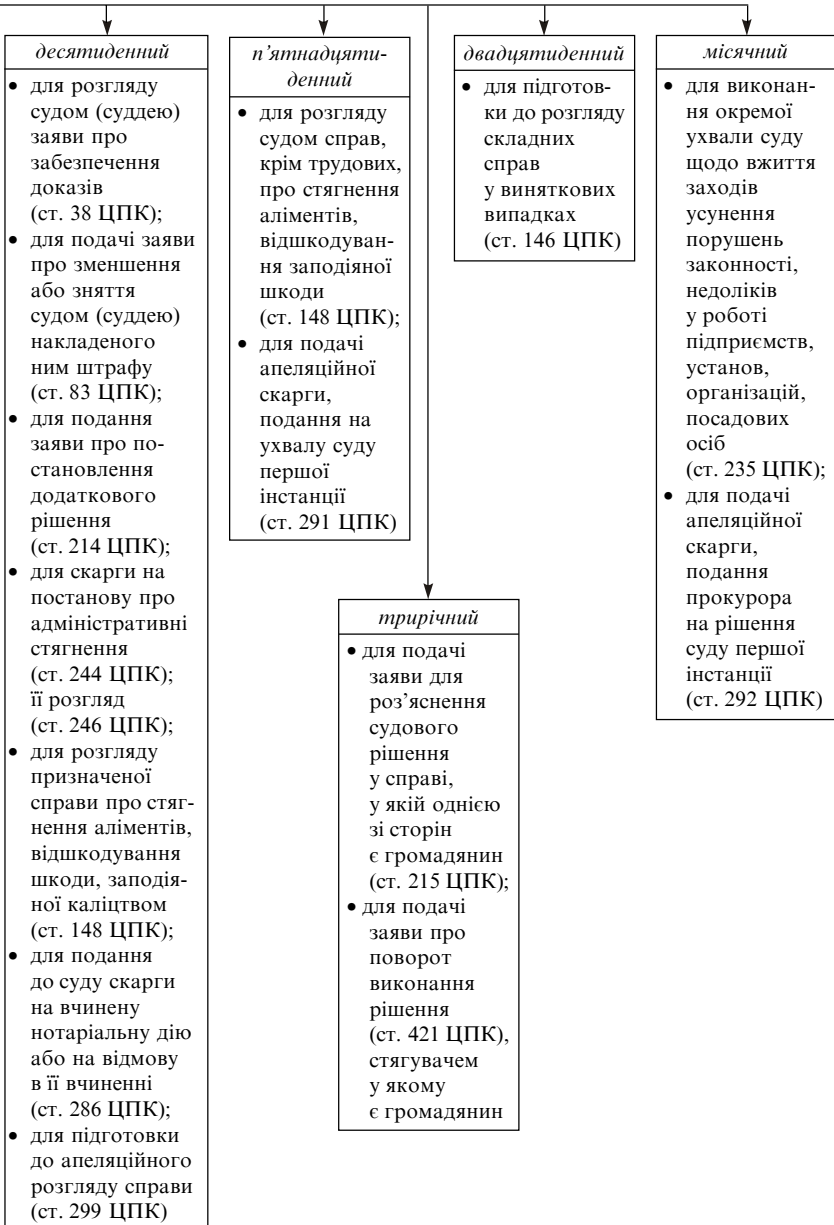
- для вручення повістки про виклик до суду (ст. 91 ЦПК);
- для розгляду судом зауважень на протокол судового засідання (ст. 20 ЦПК);
- для надіслання судом копії рішення, ухвали про зупинення провадження у справі, залишення позову без розгляду, закриття провадження у справі сторонам і третім особам, які були залучені у справі, але фактично не були присутні в судовому засіданні (ст. 216 ЦПК)

семиденний

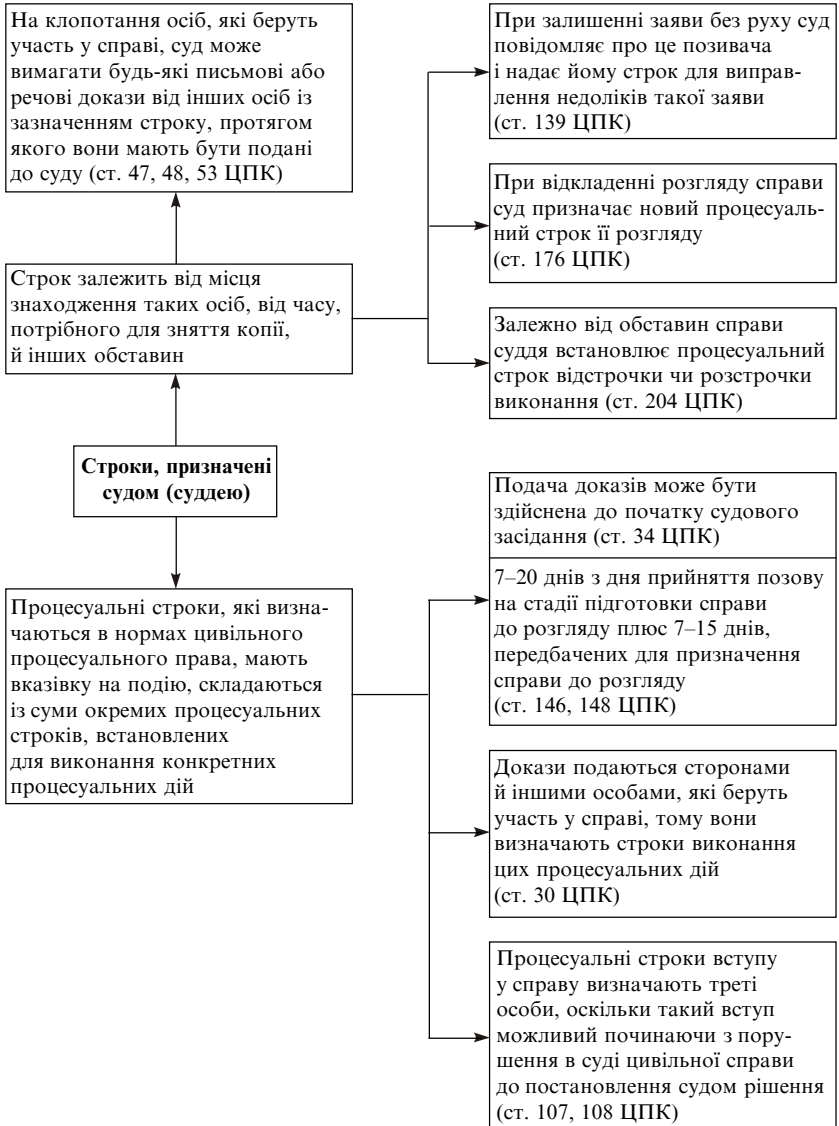
- для проведення підготовки справи до розгляду (ст. 146 ЦПК);
- для призначення трудової справи до слухання і розгляду після закінчення її підготовки (ст. 148 ЦПК)

однорічний

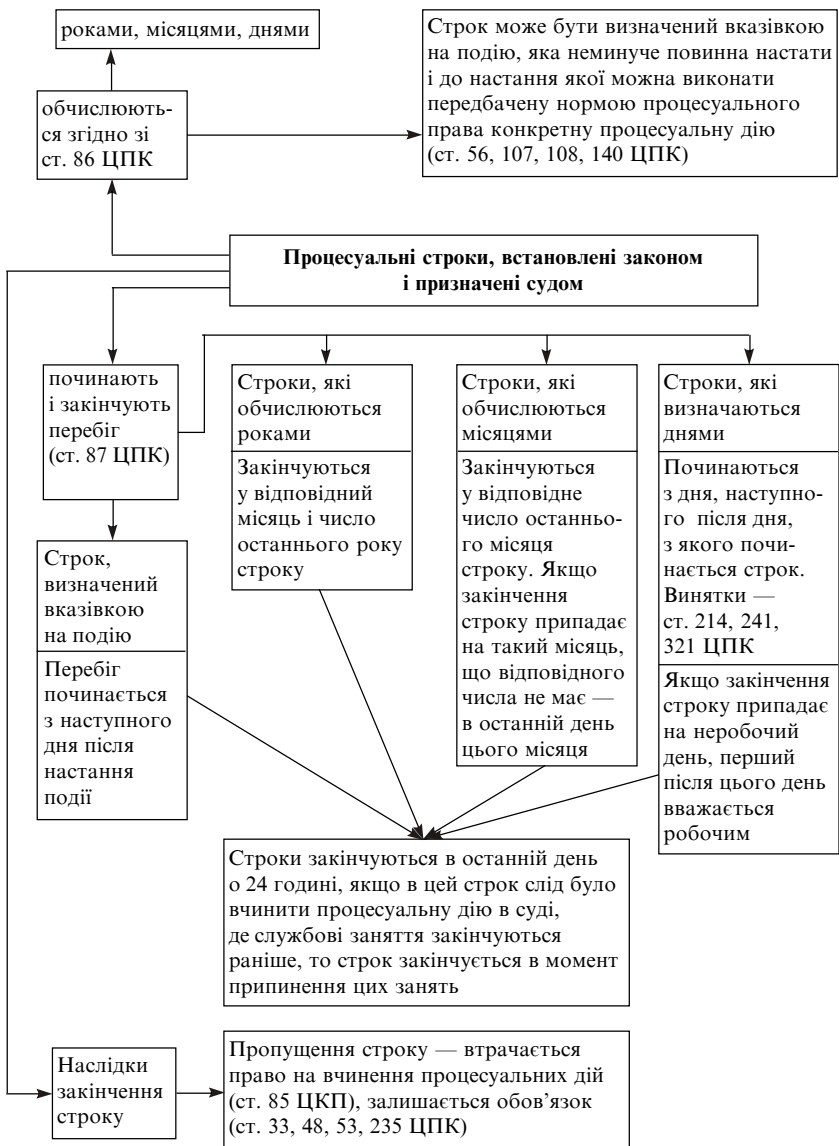
- для повернення державного мита, за умови, що заяву про це було подано до закінчення річного строку з дня зарахування суми в бюджет (ч. 4 ст. 69 ЦПК);
- для подачі заяви про роз'яснення рішення суду у справі, у якій однією із сторін виступає громадянин (ст. 215 ЦПК);
- для подачі касаційної скарги, подання прокурора на ухвалу або рішення суду першої інстанції, які не були оскаржені в апеляційному порядку (ст. 321 ЦПК);
- для подачі заяви про поворот виконання рішення (ст. 421 ЦПК), стягувачем у якому є юридична особа

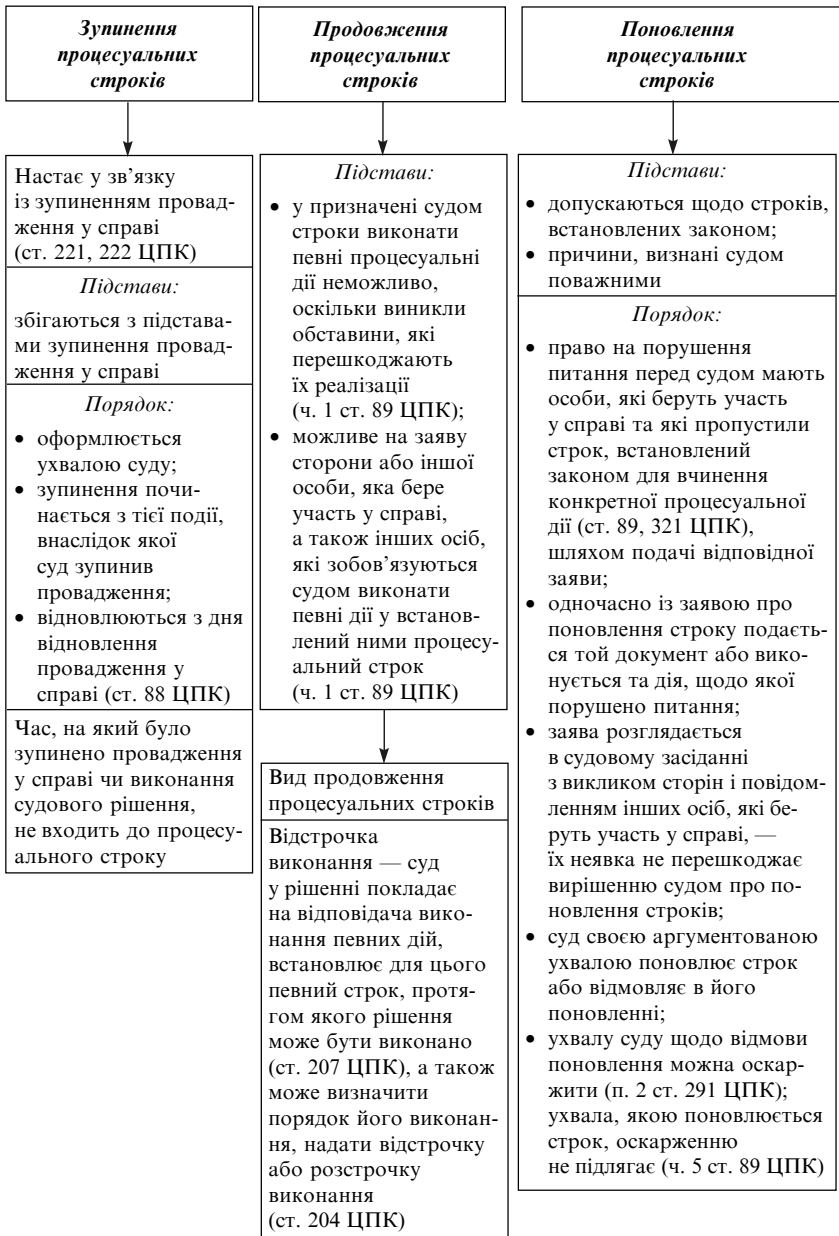
Процесуальні строки, визначення тривалості яких покладається на осіб, покликаних виконувати конкретні процесуальні дії

9.3. Обчислення, зупинення, продовження і поновлення процесуальних строків

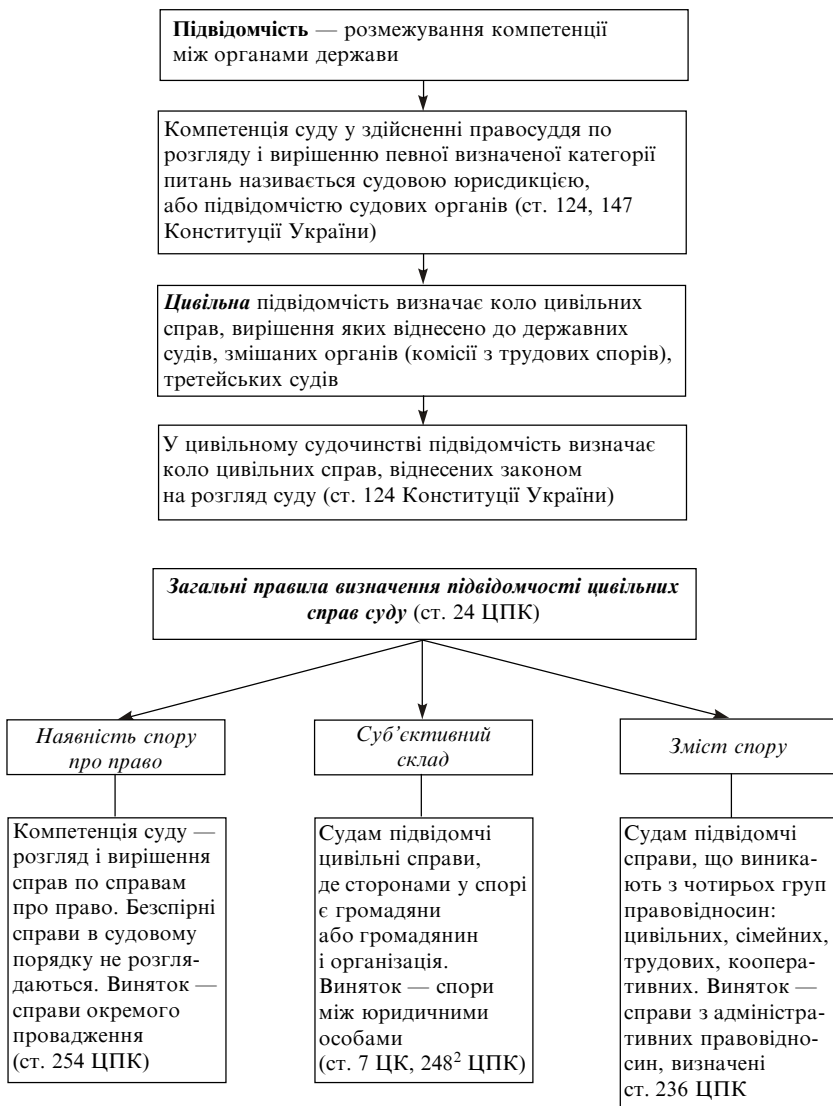

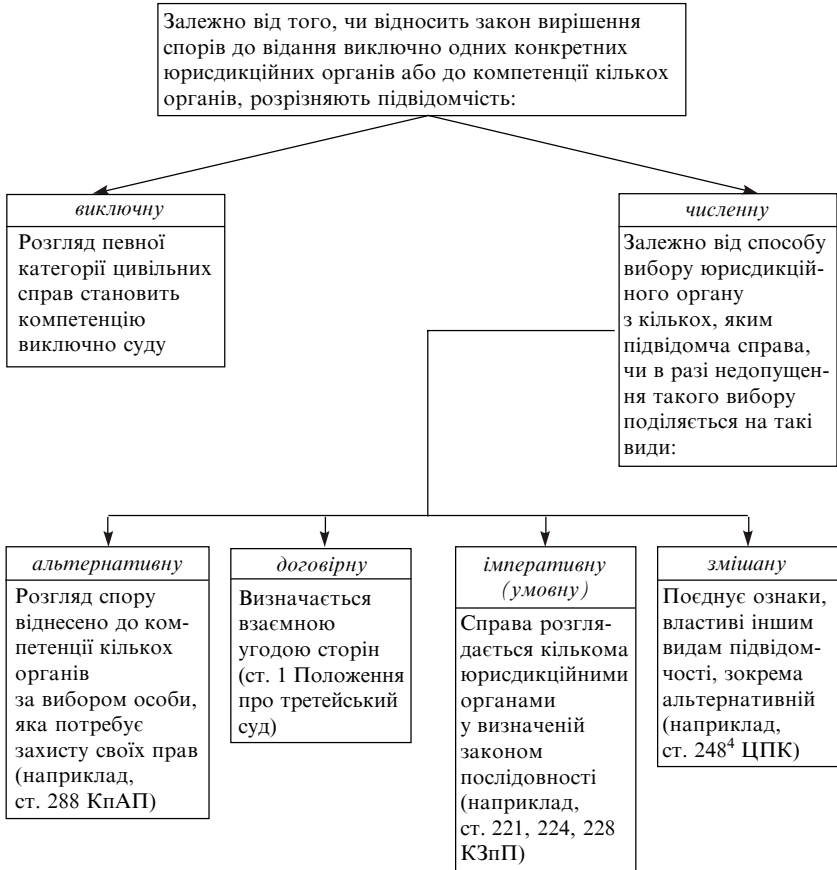

Глава 10. Підвідомчість цивільних справ

10.1. Поняття і види підвідомчості

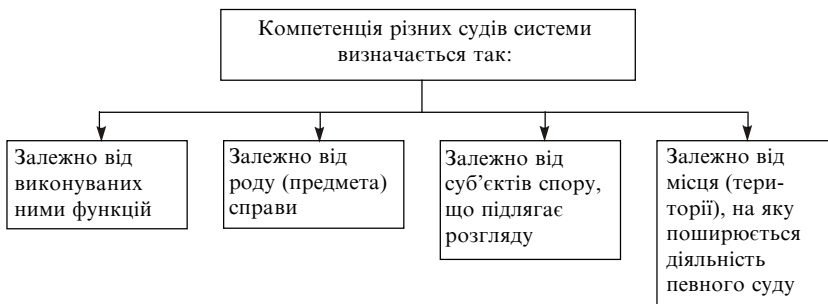
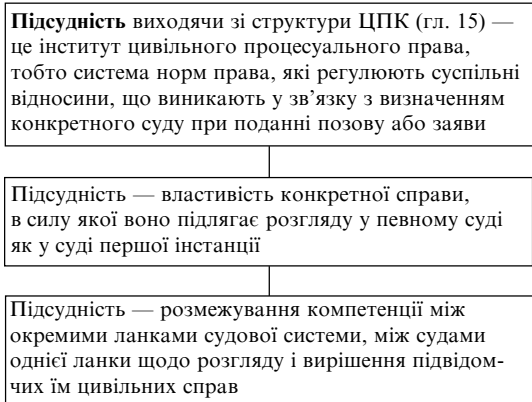

Види підвідомчості

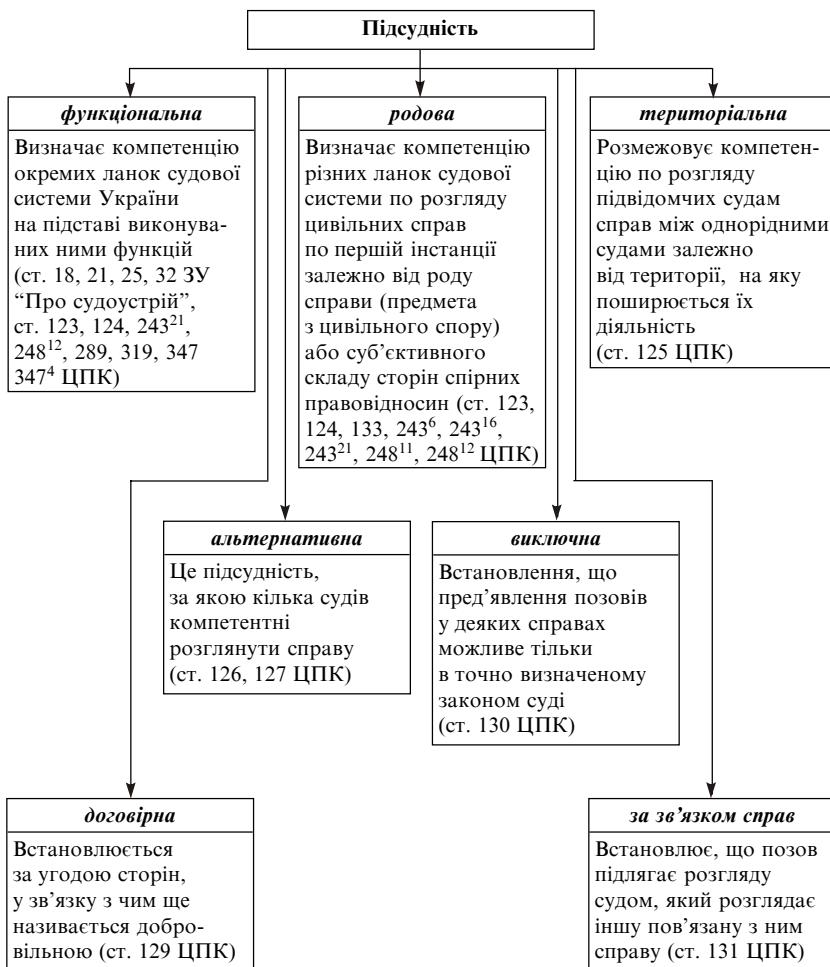

Глава 11. Підсудність цивільних справ

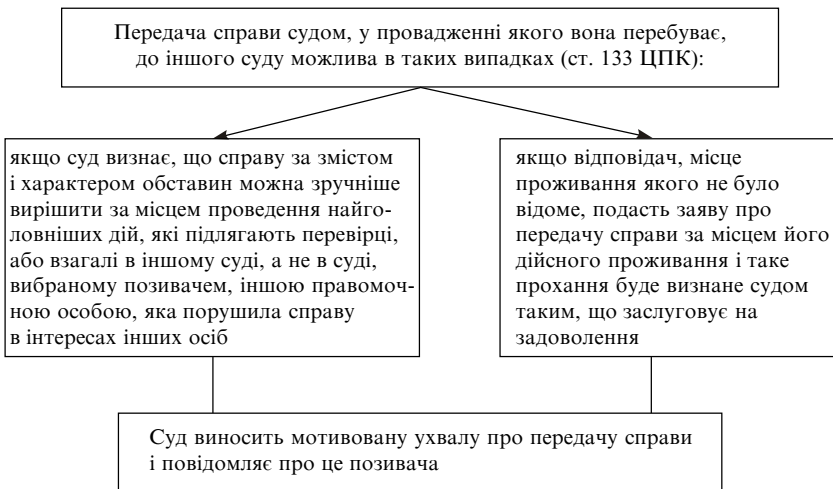
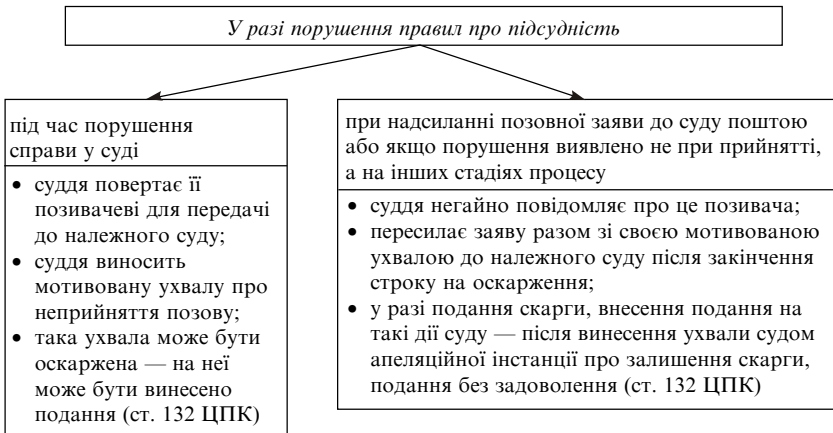
11.1. Поняття підсудності

11.2. Види підсудності

11.3. Порядок передавання справ в інший суд

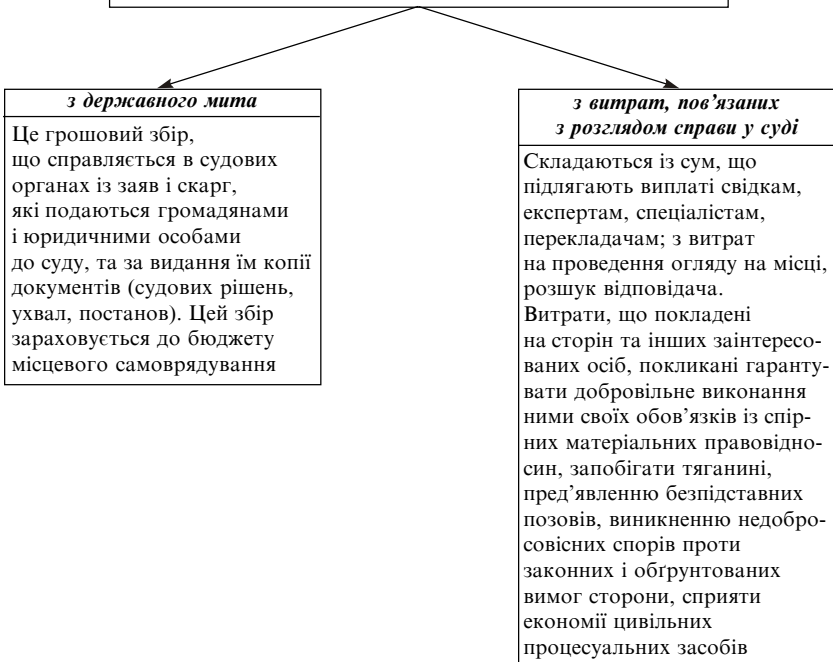

Зміна підсудності — передача справи з одного суду до іншого в межах України можлива лише за мотивованою ухвалою судді, який приймає позовну заяву і розглядає таку справу по суті, а також з ініціативи керівників вищестоящих судів з метою забезпечення належного виконання завдань правосуддя (ст. 133, 135 ЦПК)

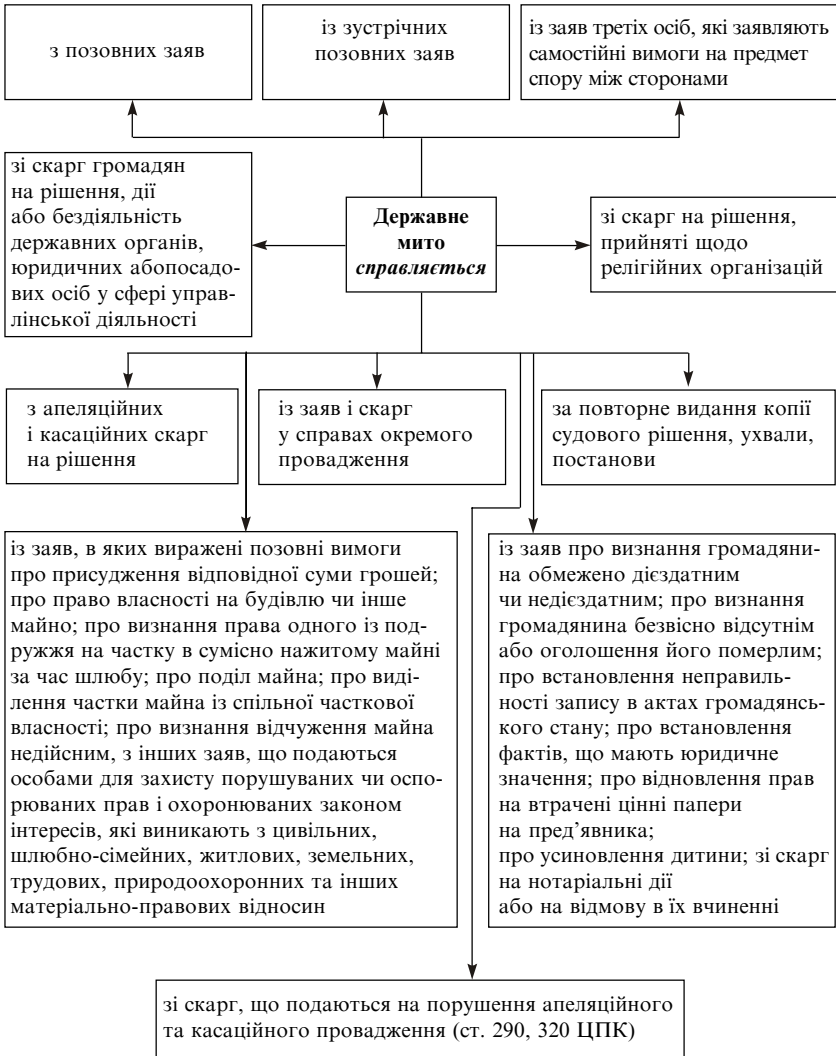
Глава 12. Витрати по провадженню цивільної справи

12.1. Поняття та види витрат, їх значення

Витрати по провадженню справи в цивільному судочинстві (гл. 5 ЦПК) — це витрати, які несуть сторони, треті особи із самостійними вимогами у справах позовного провадження, заявники і заінтересовані особи у справах окремого провадження та в деяких справах, що виникають з адміністративно-правових відносин, за вчинення в їх інтересах цивільних процесуальних дій, пов'язаних з розглядом справи у порядку цивільного судочинства.
Витрати по провадженню справи в цивільному судочинстві складаються (ст. 63 ЦПК):

12.2. Державне мито. Справляння державного мита

Окремі скарги (подаються окремо від апеляційної касаційної скарги), якими оскаржуються ухвали суду, постановлені одноособово чи колегіально, у передбачених ст. 291 ЦПК випадках не підлягають оплаті державним митом

Про відмову забезпечити докази (ст. 39 ЦПК)

Про визнання ціни позову та судових витрат (ст. 81 ЦПК)

Про відмову у знятті чи зменшенні штрафу, накладеного судом (ст. 83 ЦПК)

Про відмову у поновленні пропущеного строку та іншої ухвали суду (ст. 89 ЦПК)

Заяви, які подаються на вирішення окремих питань, які виникають у процесі провадження у справі та виконання по ній судового рішення:

- про забезпечення доказів, позову;
- про вступ у справу третіх осіб без самостійних вимог;
- про зміну підсудності;
- про зміну чи скасування накладеного судом штрафу;
- про виправлення описки і явної арифметичної помилки в рішенні;
- про постановлення додаткового рішення, роз'яснення рішення;
- про перегляд рішення, ухвали, постанови у зв'язку з нововиявленими обставинами;
- про розстрочку або відстрочку виконання тощо (п. 22 Інструкції про порядок обчислення та справляння державного мита, затвердженої наказом Генеральної податкової інспекції України від 22 квітня 1993 р.)

Сплачене мито підлягає поверненню частково або повністю у випадках і в порядку, передбачених ст. 69 ЦПК, ст. 8 Декрету “Про державне мито”, п. 15–21 Інструкції про обчислення і справлення державного мита

Державні органи, які приймають рішення:

- суддя чи суд своєю ухвалою;
- фінансовий орган району чи міста, до бюджету якого надійшло мито, на заяву платника мита, подану ним протягом року з дня зарахування мита до бюджету.

Державне мито, сплачене в іноземній валюті, і висновок з цього питання органу, в якому було сплачено мито, разом із заявою платника подаються в Експертно-імпортний банк України, який вирішує питання повернення мита платнику в іноземній валюті

Внесення мита в більшому розмірі, ніж передбачено чинним законодавством

Відмови у прийнятті заяви, скарги

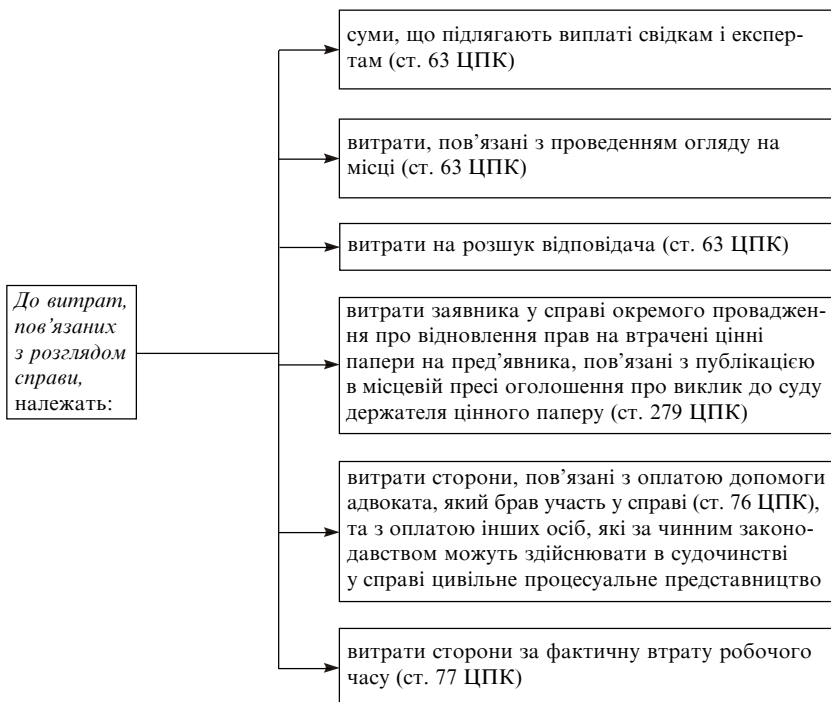
Повернення позивачу позовної заяви, заявнику — заяви чи скарги, а особі, яка оскаржила рішення суду, — касаційної скарги в разі невиконання ними вимог судді про виправлення недоліків, виявлених у зазначених процесуальних документах (ст. 139 ЦПК)

Закриття провадження у справі на тих підставах, що остання не підлягає розгляду в судах, або якщо заінтересованою особою, яка звернулася до суду, не додержано встановленого для цієї категорії справ порядку попереднього позасудового вирішення спору і можливість застосування цього порядку втрачено (п. 1, 2 ст. 227 ЦПК)

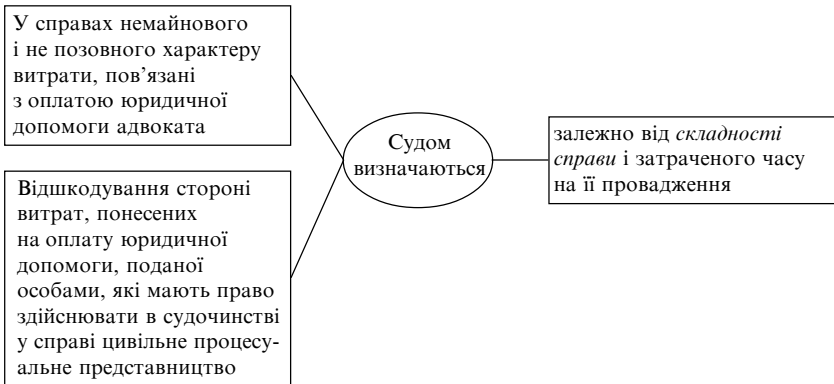
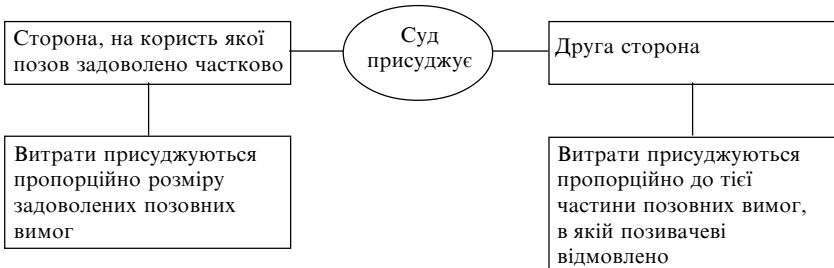
Залишення заяви без розгляду на тих підставах, що заінтересованою особою, яка звернулася до суду, не додержано встановленого для цієї категорії справ порядку попереднього позасудового вирішення справи і можливість застосування цього порядку не втрачено чи подання заяви недієздатною особою (п. 1, 2 ст. 229 ЦПК)

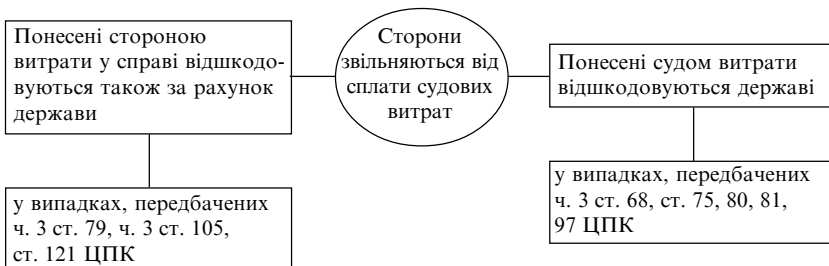
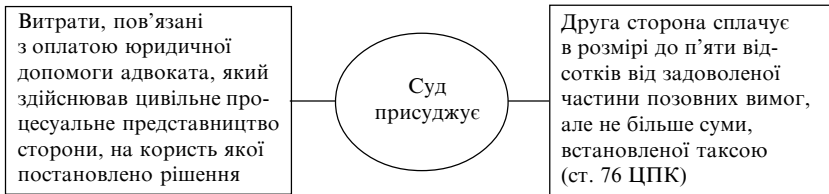
Інші випадки, передбачені законодавством України

12.3. Витрати, пов'язані з розглядом справи в суді

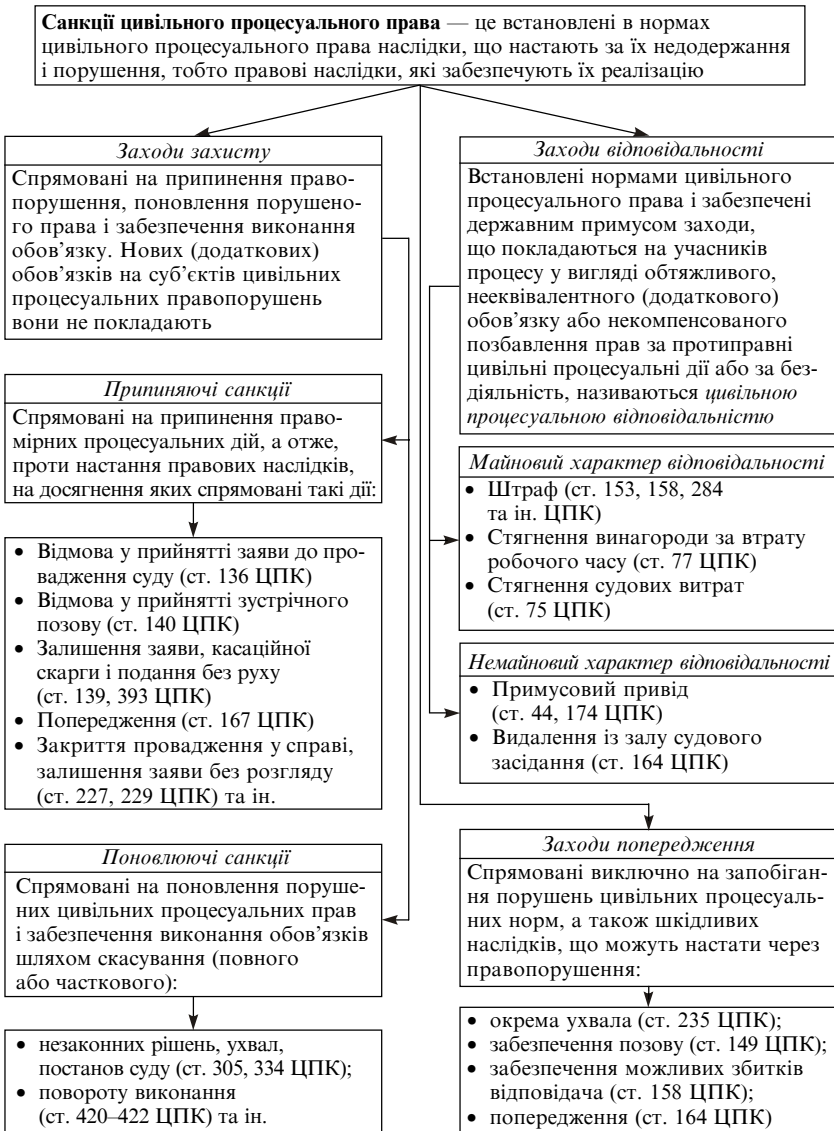
12.4. Розподіл і відшкодування понесених витрат у справі (ст. 75–78 ЦПК)

Глава 13. Санкції цивільного процесуального права

13.1. Поняття і види санкцій цивільного процесуального права

Інші види відповідальності

Режим законності в цивільному судочинстві забезпечується застосуванням до суб'єктів цивільних процесуальних правопорушень також таких заходів відповідальності:

кримінальної

за злісне і небезпечне цивільне процесуальне правопорушення, яке є водночас кримінальним злочином:

- свідок (ст. 384, 385 КК, ст. 44 ЦПК);
- експерт (ст. 384, 385 КК, ст. 58 ЦПК);
- перекладач (ст. 384, 385 КК, ст. 167 ЦПК);
- за втручання у вирішення судових справ, за погрозу судді, народному засідателю, за посягання на їх життя тощо (ст. 376, 377, 379, 382 КК)

адміністративної

- за неповагу до суду, що виявилось у злісному усуненні від явки до суду свідка, позивача, відповідача;
- за непокори сторонами та іншими особами розпорядженням головуєчого, порушення порядку під час судового засідання, а також за вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну неповагу до суду або до встановлених у суді правил (ст. 185³ КпАП);
- за залишення посадовою особою без розгляду окремої ухвали (постанови) суду або подання судді чи невжиття заходів усунення зазначених у них порушень закону, а також несвочасну відповідь на окрему ухвалу (постанову) чи подання (ст. 185⁶ КпАП)

дисциплінарної

- члени колегії адвокатів за несумлінне ведення справи (ст. 117 ЦПК);
- судді за порушення законності, допущення навмисного порушення закону або несумлінність, що призвело до скасування чи зміни судового рішення (ст. 31 ЗУ “Про статус суддів”)

громадської

- представники сторін і посадові особи, члени колегії адвокатів за несумлінне ведення справи (ст. 117 ЦПК)

Застосування санкцій захисту і відповідальності забезпечується реалізацією їх функцій

Поновлення порушеного цивільного процесуального правопорядку шляхом припинення неправомірних дій (бездіяльності) суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин і спонукання їх до виконання своїх обов'язків, а також забезпечення реалізації кореспондуючих їм прав суду або органу судового виконання

Зміцнення законності в цивільному судочинстві та запобігання цивільним процесуальним правопорушенням

Захист прав громадян і організацій як конкретних суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, порушених неправомірними діями

Виховання суб'єктів правовідносин, інших громадян в дусі неухильного виконання норм цивільного процесуального права

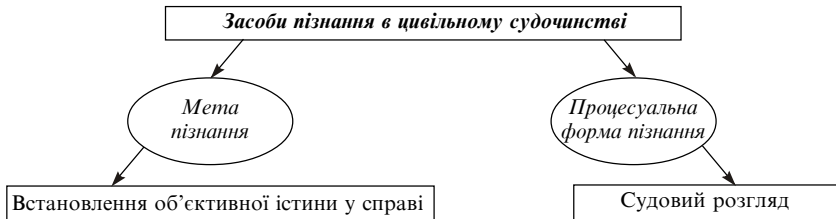
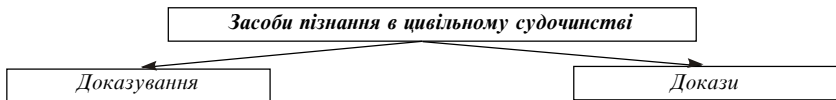
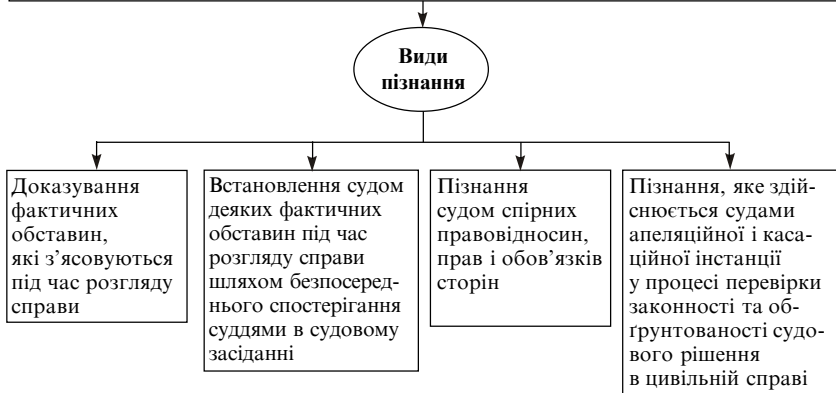

Глава 14. Докази і доказування в цивільному процесі

14.1. Роль доказів і доказування в цивільному процесі

Пізнання в цивільному судочинстві — процес відбиття в свідомості суддів і осіб, які беруть участь у справі, обставин конкретної справи і доказів, що їх підтверджують та об'єктивно існують

Складається з діалектичної єдності розумової і процесуальної діяльності суду й осіб, які беруть участь у справі, і яка відбувається у процесі подання, витребування, дослідження та оцінки матеріалів цивільної справи

14.2. Поняття і види доказів

Докази в цивільному судочинстві — одержані за допомогою передбачуваних законом і допустимих ним засобів доказування у визначеному порядку будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність чи відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи (ст. 27 ЦПК)

Характеризуються

змістом, яким є фактичні дані, що інформують про обставини, необхідні для правильного вирішення справи. Фактичні дані про обставини обґрунтовують вимоги і заперечення сторін

процесуальною формою, в якій закладена така інформація — засоби доказування. Засоби доказування є джерелами інформації про фактичні дані (ст. 27, 30, 180 ЦПК)

процесуальним порядком одержання, дослідження і оцінки змісту та процесуальної форми (доказової інформації і засобів доказування) (ст. 28–61, 180–190 ЦПК)

Обставини — юридичні факти

Дії
(бездіяльність)

Події

Пояснення сторін і третіх осіб

Показання свідків

Письмові докази

Речові докази

Висновки експертів

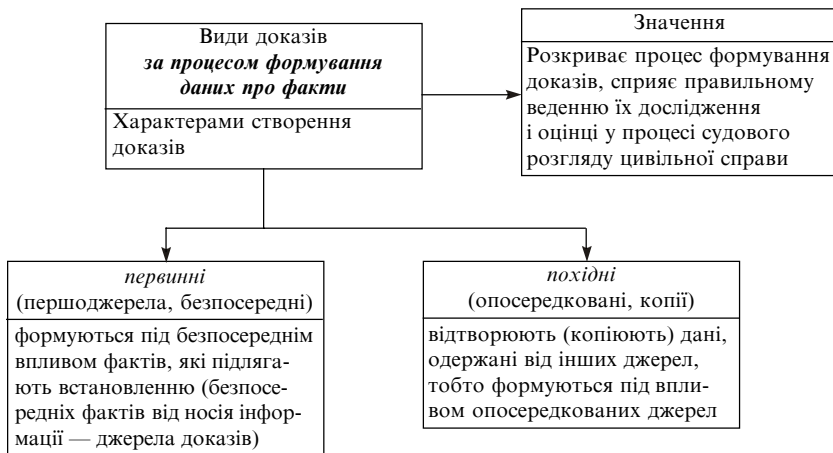
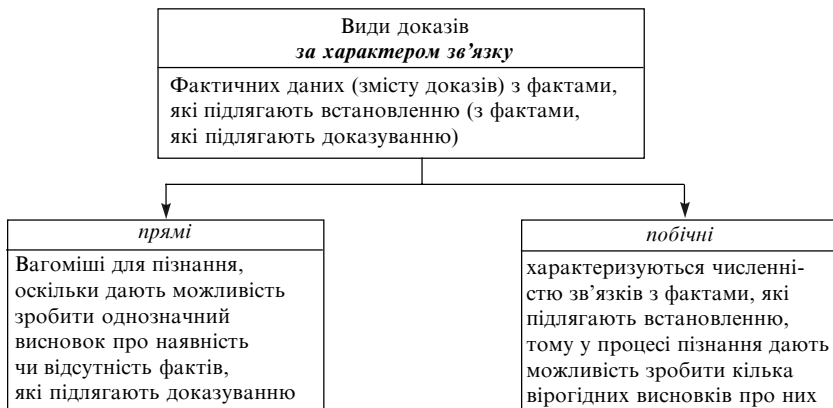
Фактичні дані
як доказова інформація

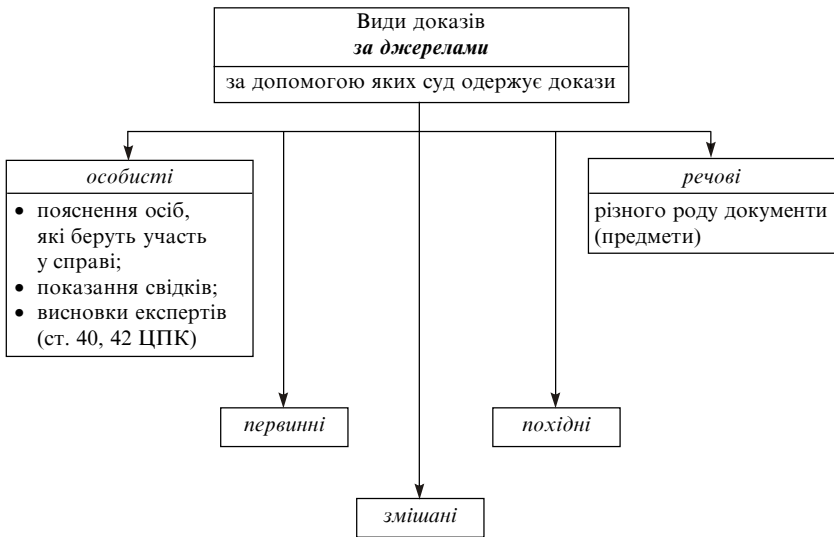
Безпосередня форма (прямі докази)

Опосередкована форма (побічні докази)

Інформація про фактичні дані, яка надається особами, які беруть участь у справі

Класифікація доказів

14.3. Доказування

Доказування
<ul style="list-style-type: none">
• процесуальна і розумова діяльність суб'єктів доказування, яка здійснюється в урегульованому цивільному процесуальному порядку і спрямована на з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін, встановлення певних обставин шляхом ствердження юридичних фактів, зазначення доказів, а також подання, прийняття, збирання, витребування, дослідження і оцінки доказів;
• докази і доказування є процесуальними засобами пізнання в цивільному судочинстві

Процес доказування
(на достовірність знань про предмет) відбувається в межах передбачених процесуальних форм і структурно складається з кількох взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів або ступенів (стадій)

Ступені доказування

Складаються із сукупності процесуальних дій, які виконуються суб'єктами доказування і об'єднуються спільністю мети

початковий (перший)

Твердження про факти — означає, що позивач й інші особи, які пред'являють вимогу на захист його прав, повинні в позовній заяві викласти обставини, які обґрунтовують вимоги (п. 4 ст. 137 ЦПК). Суд може також зобов'язати сторін й інших осіб, які порушили справу, вказати на докази про факти, на які вони не посилаються, але які підлягають перевірці в судовому засіданні

третій

Подання доказів сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі (ч. 2 ст. 30 ЦПК)

п'ятий

Дослідження доказів — безпосереднє сприйняття і вивчення складом суду в судовому засіданні інформації про фактичні дані, поданої сторонами й іншими особами, які беруть участь у справі, за допомогою передбачених у законі засобів доказування на підставі усності й безпосередності. Якість доказування забезпечується процесуальним порядком і способом їх дослідження. Спосіб дослідження — це шлях одержання інформації про фактичні дані від засобів доказування, вид і характер здійснення процесуальних дій.
Порядок дослідження — це системність процесуальної форми виконуваних процесуальних дій з дослідження доказів (ст. 182–185 ЦПК)

другий

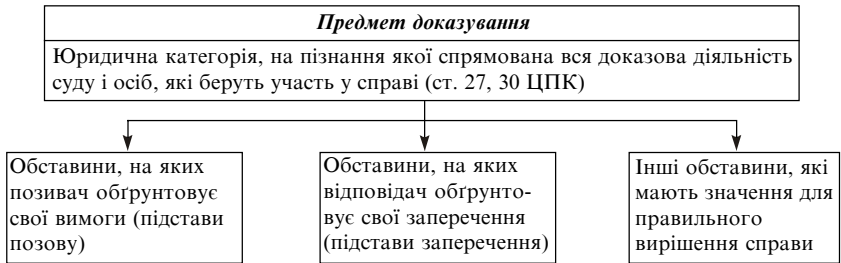
Сторони й інші заінтересовані особизначають докази, що стверджують позов (п. 5 ст. 137 ЦПК). Зазначення доказів — це інформація, повідомлення про конкретні засоби доказування, на підставі яких підтверджується наявність чи відсутність викладених обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін (ст. 43, 47, п. 5 ст. 137, п. 1, 2 ст. 143, ст. 171 ЦПК)

четвертий

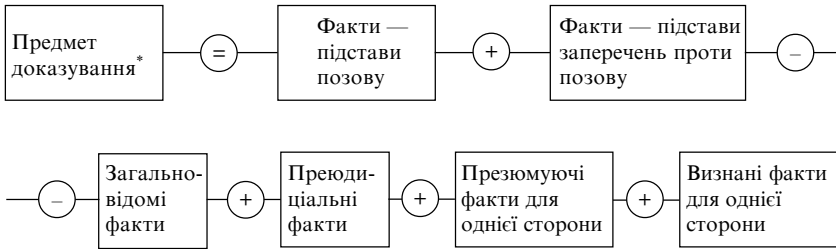
Якщо подання доказів недостатньо, суд пропонує цим особам подати додаткові докази або за їх клопотанням сприяє у витребуванні доказів (ч. 2 ст. 30, п. 1, 2 ст. 143, ст. 171 ЦПК)

шостий

Оцінка доказів — це розумова діяльність суб'єктів доказування, що ґрунтується на законах логіки і процесуального права. Суб'єкти оцінки доказів — суд і всі суб'єкти доказової діяльності (особи, які беруть участь у справі).
Процесуально-правовими гарантіями правильної оцінки судом доказів є такі правила: суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням; на підставі всебічного, повного і об'єктивного розгляду в судовому засіданні всіх обставин справи в їх сукупності; керуючись законом; при оцінюванні жодні докази не мають для суду наперед встановленої сили (ст. 28, 29, 62, 160, 203, 210, 336 ЦПК)

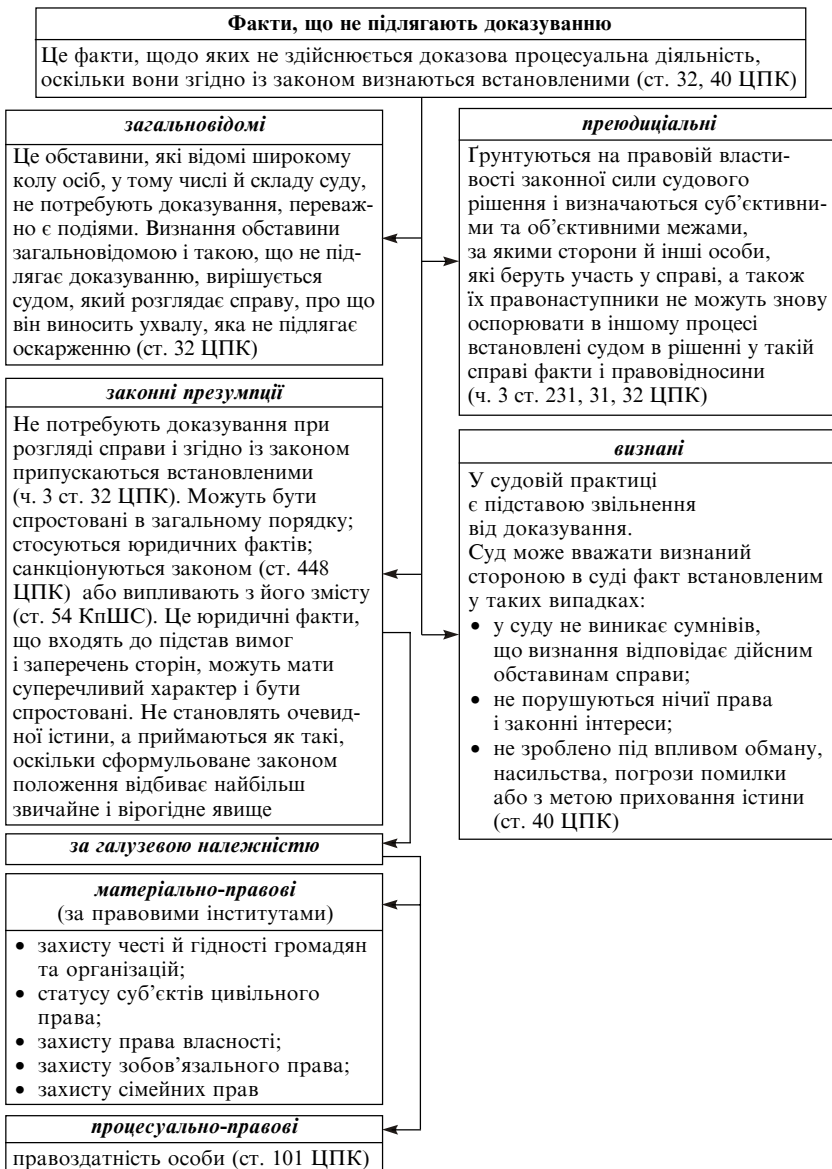
* В юридичній літературі наводяться й інші класифікації: факти, що породжують, змінюють і припиняють права і обов'язки та перешкоджають виникненню прав і обов'язків [165]; поділ фактів на правостворюючі, легітимізації сторін і приводу до позову [169].

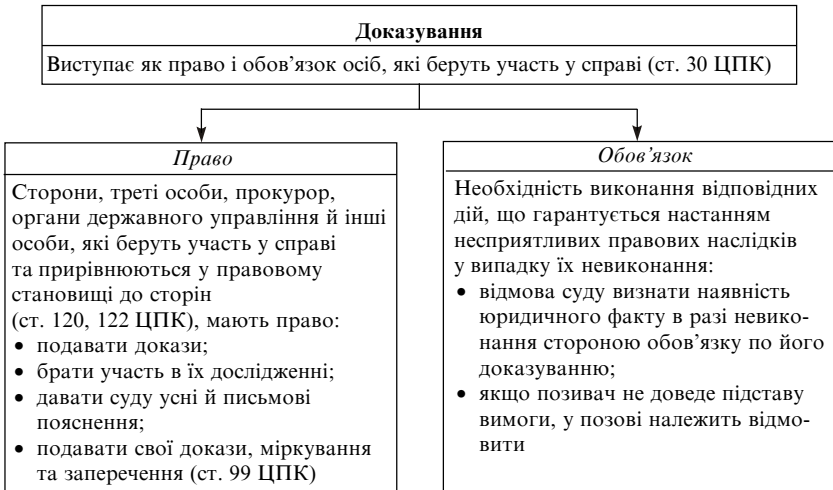
* Зміст предмету доказів наводить В. І. Тертишніков [135].

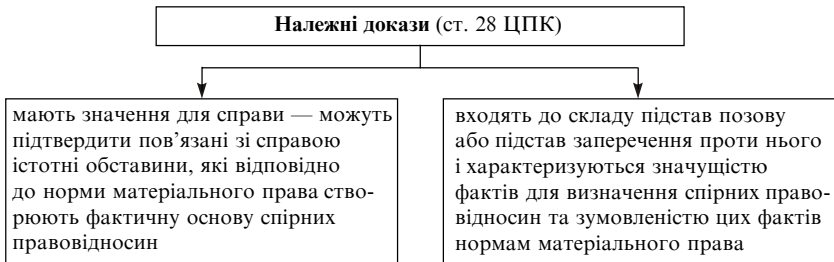
Факти, що не підлягають доказуванню

Розподіл обов'язків за доказуванням

Належність доказів

Допустимість засобів доказування

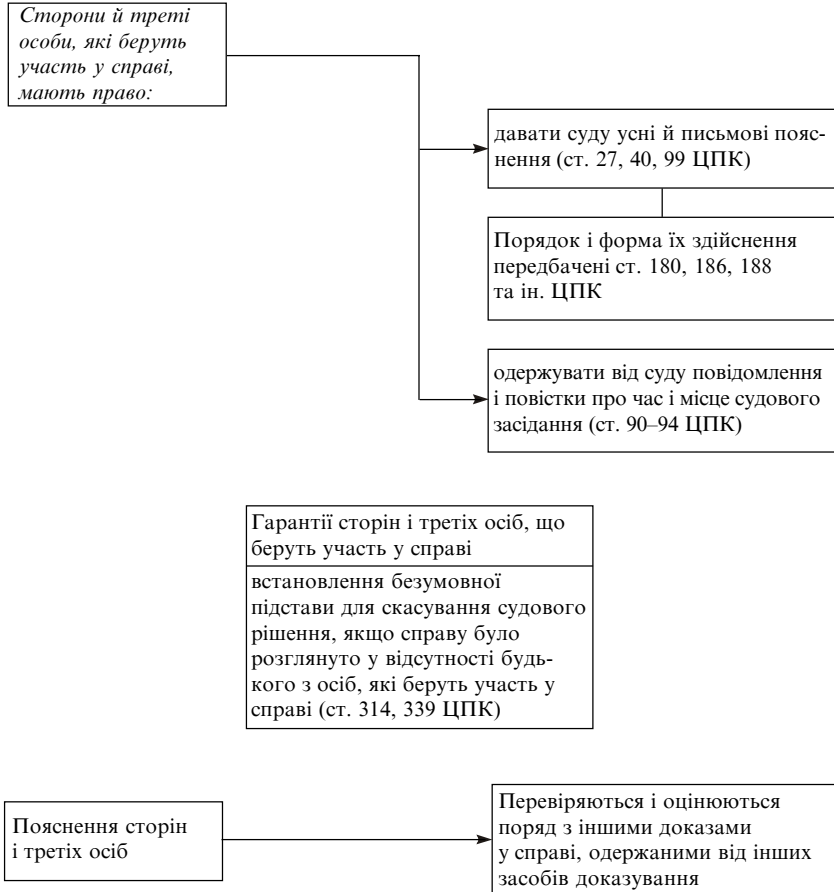
Допустимість засобів доказування — будь-які фактичні дані в цивільній справі можуть бути підтверджені лише встановленими в законі засобами доказування (ст. 27 ЦПК). Обставини справи, які за законом повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтвердитись іншими засобами доказування (ст. 29 ЦПК)

Обмеження

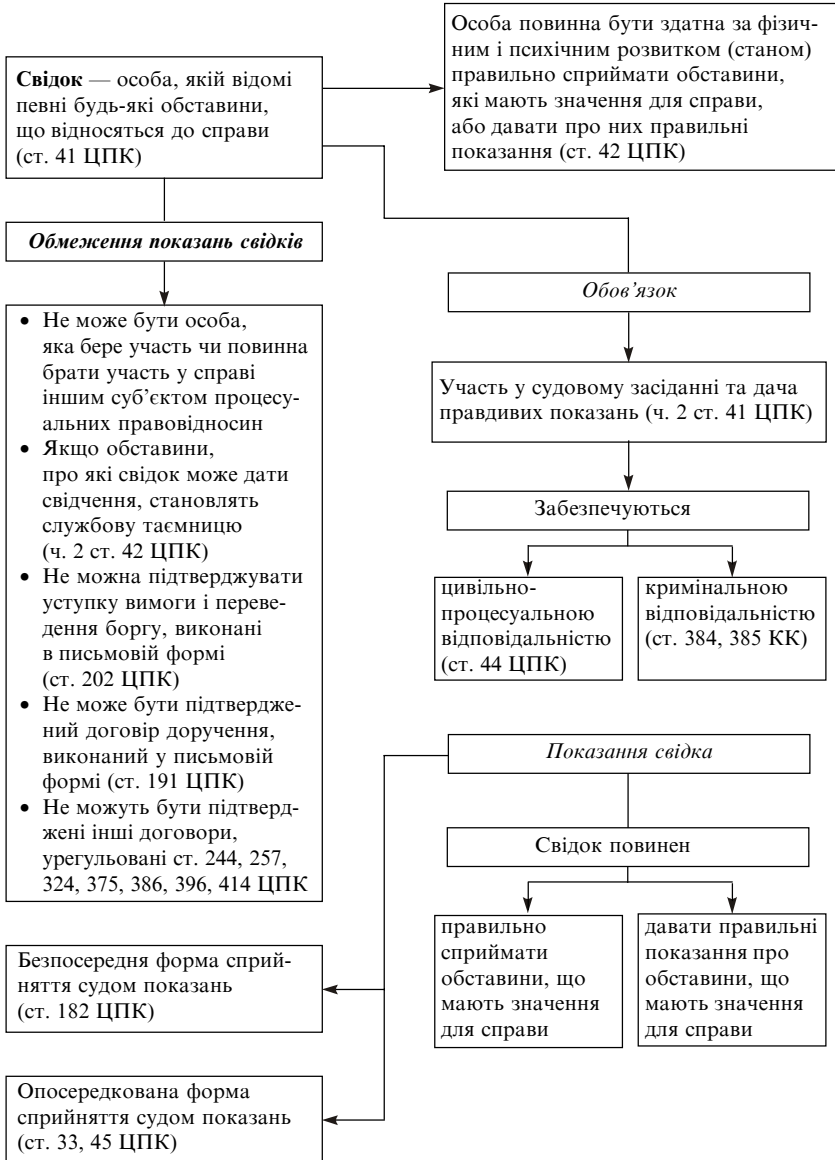
Порушення вимог закону щодо форми угоди — недопустимість показань свідків для підтвердження таких угод (ст. 44, 46 ЦК)

Не підтверджуються показаннями свідків про уступку і переведення боргу, що ґрунтується на угоді, укладеній у письмовій формі (ст. 202 ЦК), та ін.

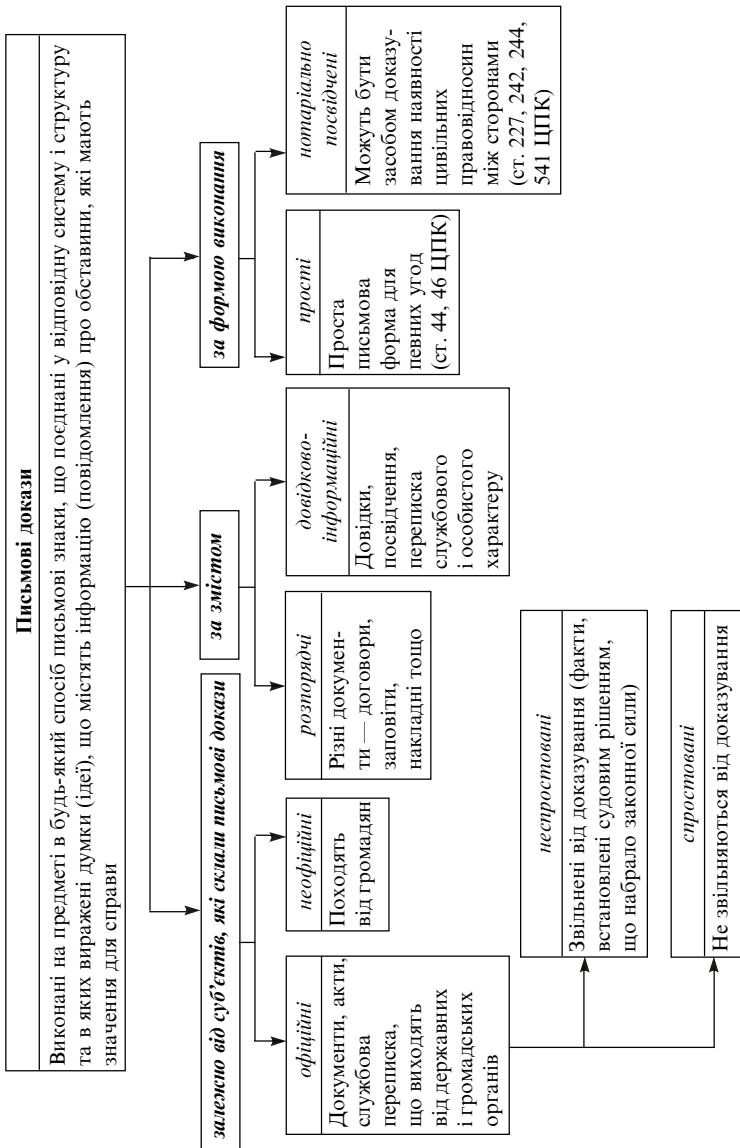
14.4. Засоби доказування

Показання свідків

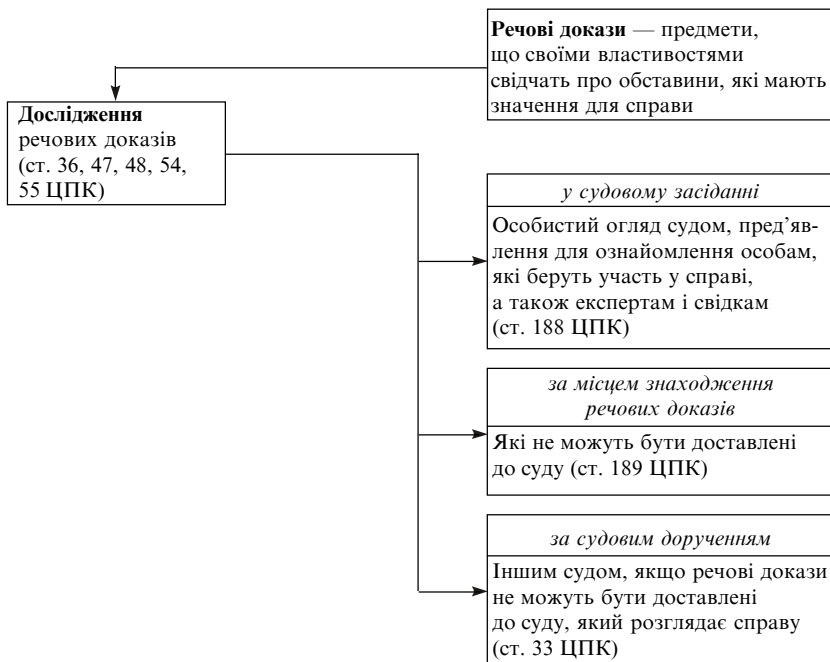

Письмові докази

Речові докази

Висновки експертів

Експерти
Особи, які мають спеціальні знання в галузі науки, мистецтва, техніки або ремесла і залучаються судом до участі в цивільному процесі з метою з'ясування обставин, що мають значення для справи (ч. 1 ст. 57 ЦПК)

Умови:

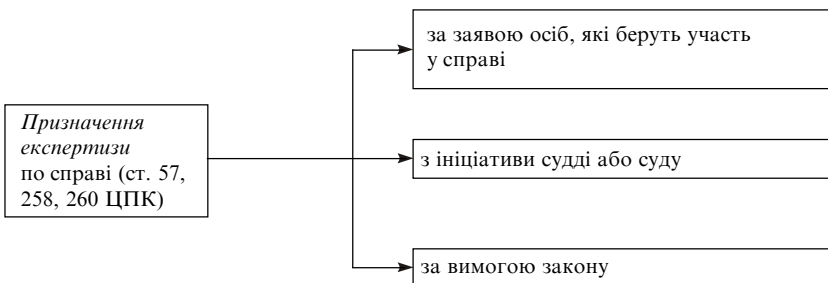
- повинні мати спеціальні знання;
- бути спеціалістами високої кваліфікації;
- бути авторитетами в конкретній галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла

Експертиза

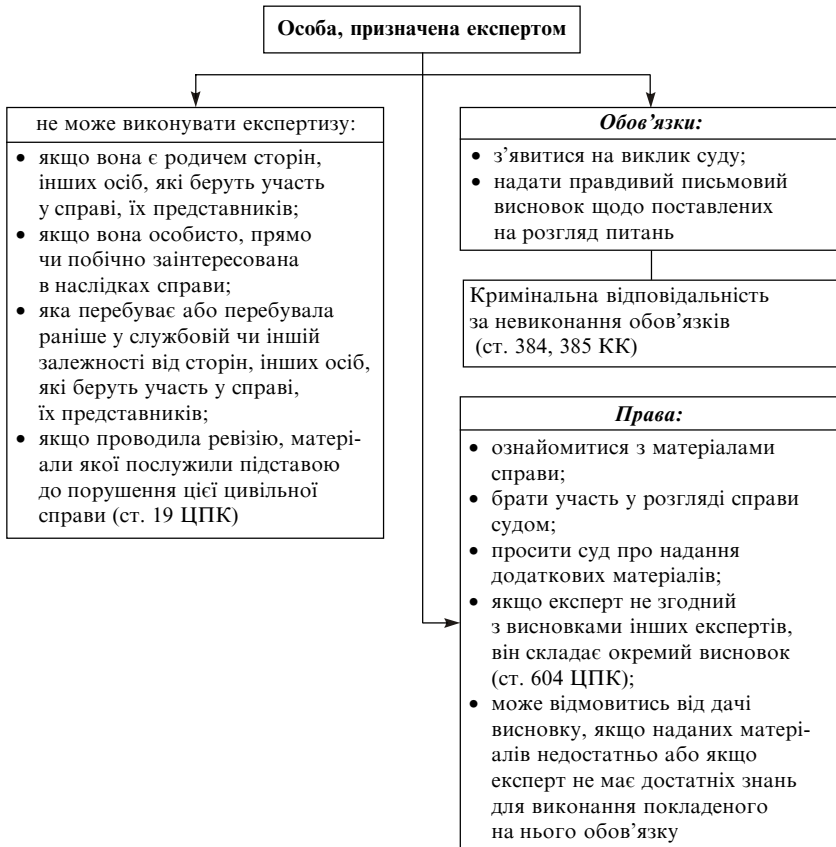
Дослідження на вимогу суду поданих ним об'єктів, яке проводять експерти на базі спеціальних пізнань і на науковій основі з метою одержання даних про факти, що мають значення для правильного вирішення справи

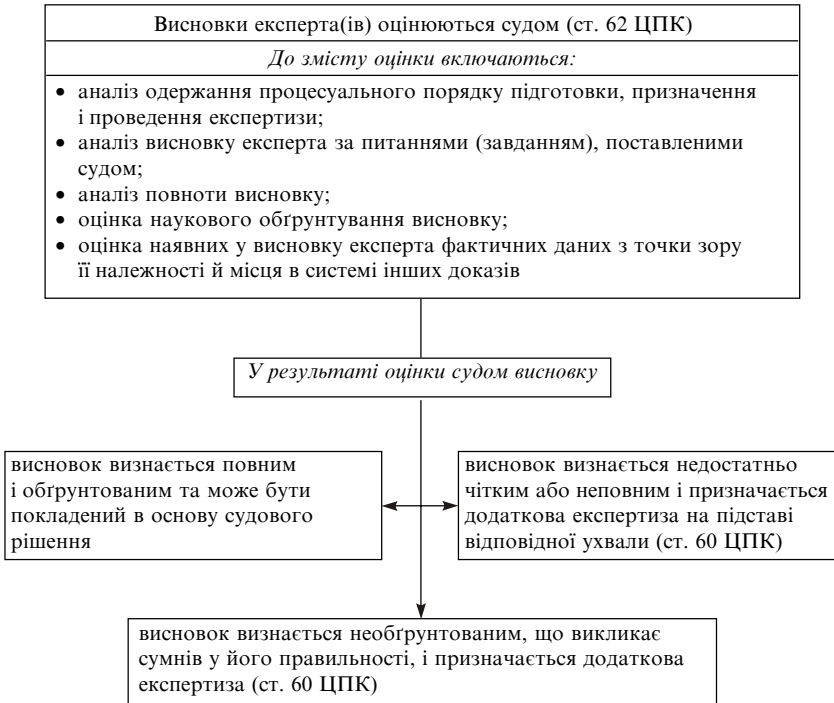
здійснюється у процесуальному порядку

Дослідження — це спосіб виявлення і пізнання фактичних обставин

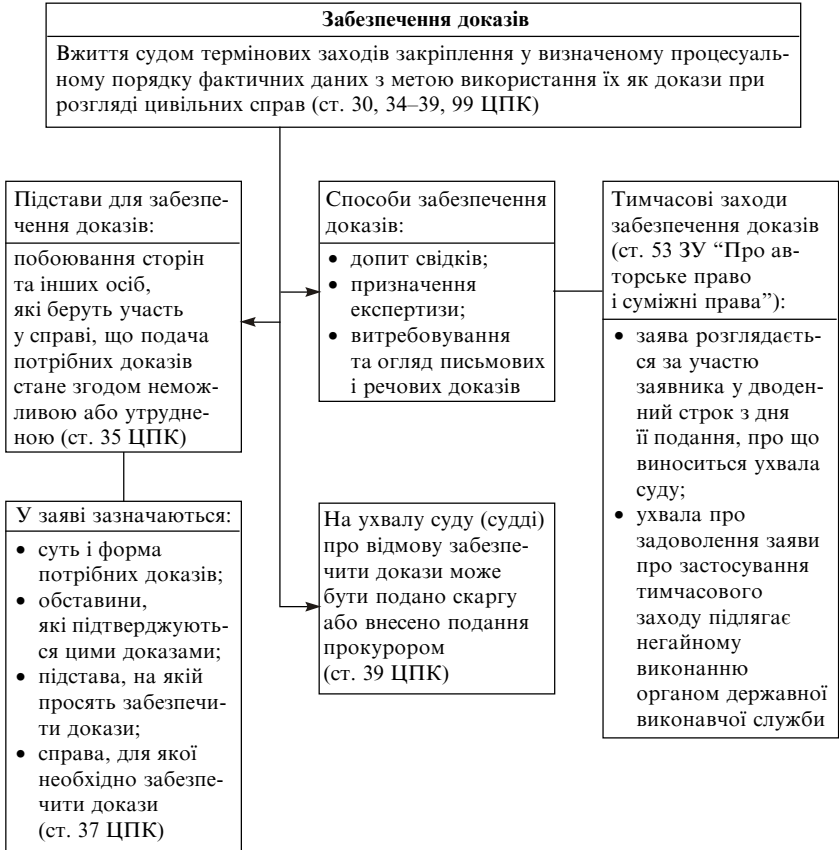

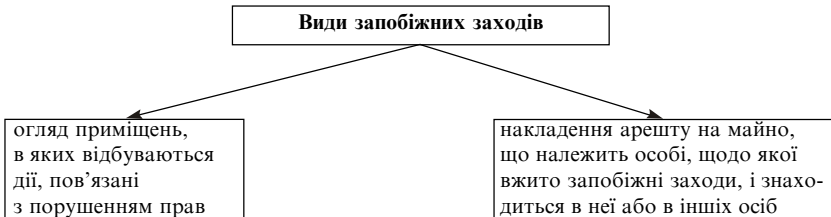
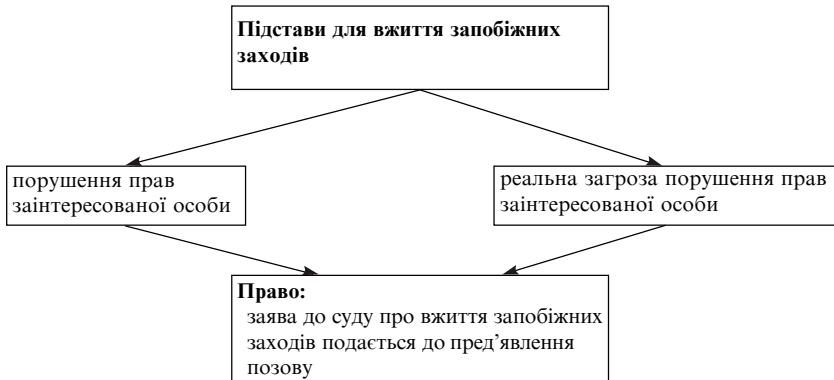

Забезпечення доказів

14.5. Запобіжні заходи

Запобіжні заходи
Діяльність суду, пов'язана з винесенням ухвали, спрямованої на надання додаткових засобів захисту прав і інтересів заінтересованої особи, яка має підстави вважати, що її права порушені чи існує реальна загроза їхнього порушення чи оспорення, шляхом звернення такої особи до суду з відповідною заявою до пред'явлення позову (гл. 4-А ЦПК)

Розділ II. ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

А. ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

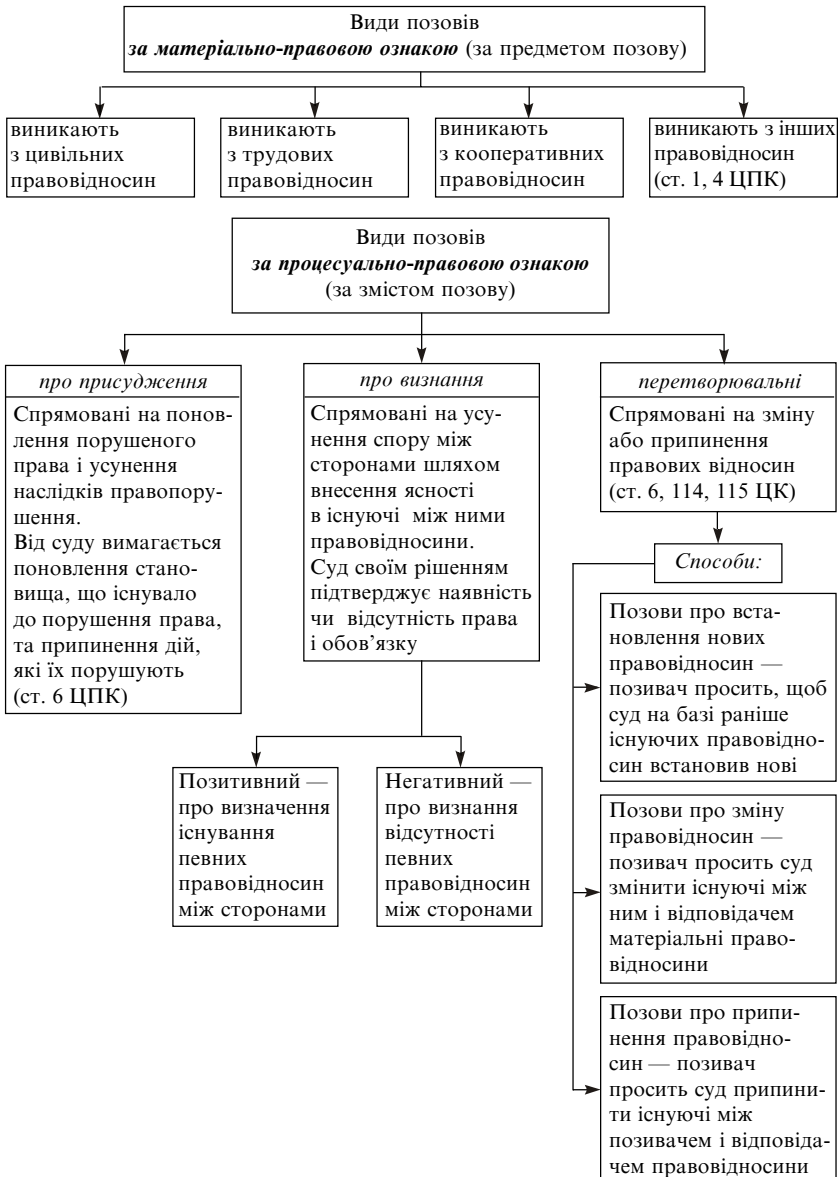
Глава 15. Порухення цивільної справи в суді

15.1. Позов як процесуальний засіб порухення цивільної справи в суді

Позов — вимога заінтересованої особи (позивача) до суду про прийняття ним до свого провадження на розгляд і вирішення матеріально-правової вимоги, пред'явленої нею до другої особи (відповідача), з метою захисту порушеного або оспорюваного суб'єктивного права визначеним способом і на зазначеній підставі (ст. 1, 4, 5, 136–145 ЦПК)

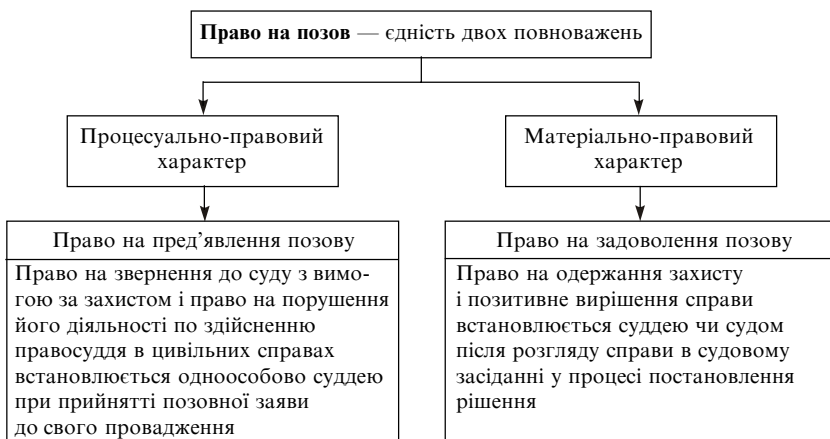

Види позовів

15.2. Право на позов

Право на пред'явлення позову і процесуальний порядок його реалізації

Право на пред'явлення позову — це надана і забезпечена заінтересованим особам можливість звернутися до суду першої інстанції з вимогою про розгляд і вирішення цивільно-правового спору з метою захисту майнових та особистих немайнових прав і охоронюваних законом інтересів

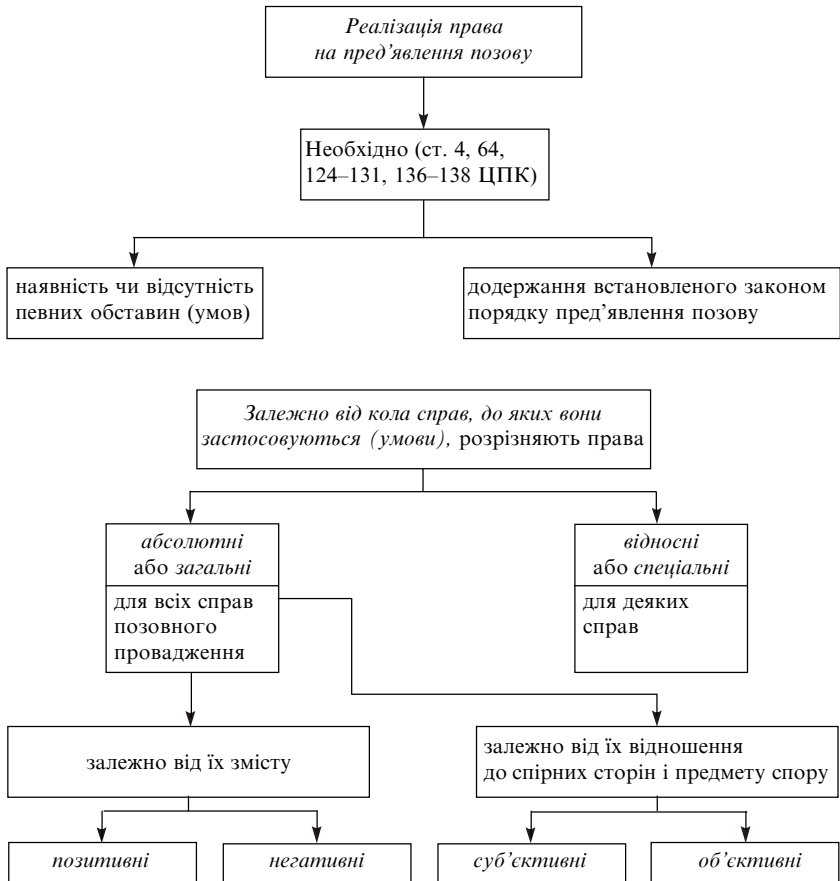
наділені

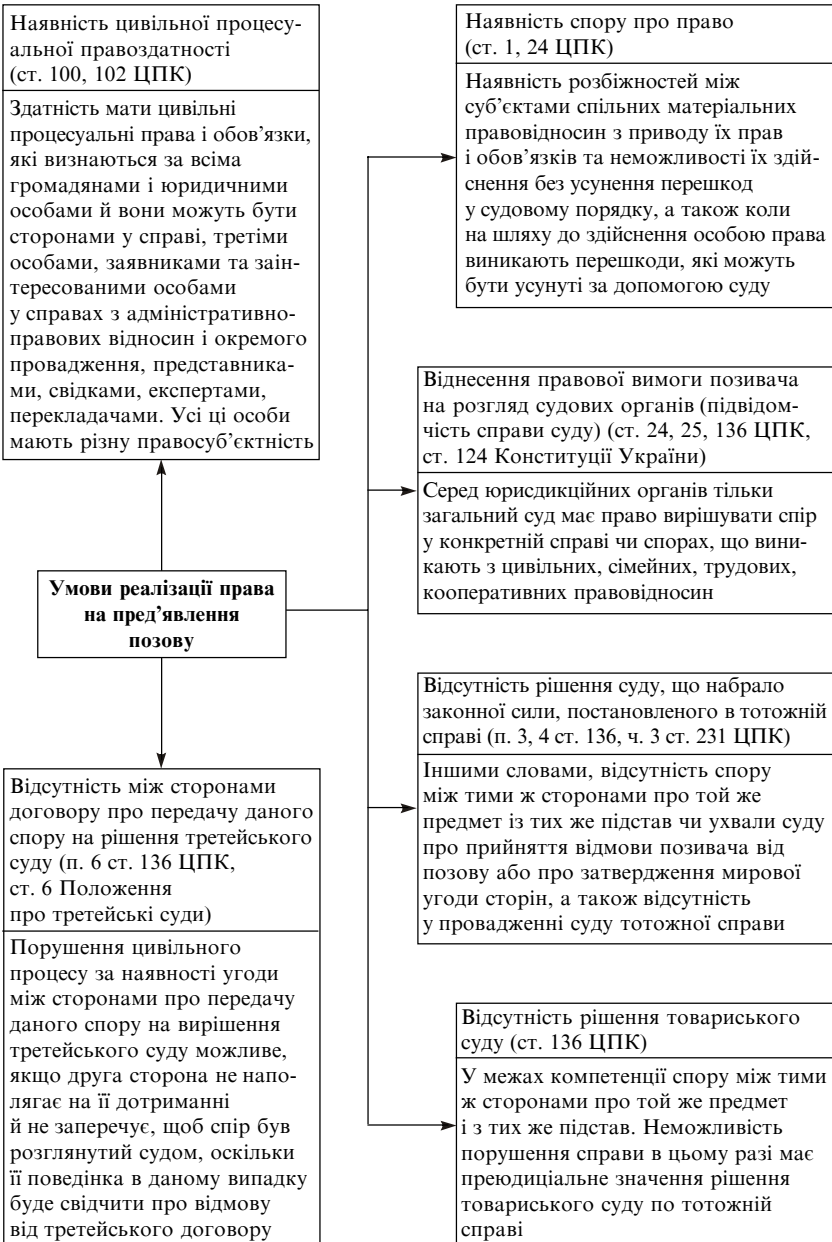
- усі громадяни, підприємства, установи, організації (ст. 100 ЦПК);
- іноземні громадяни, особи без громадянства, іноземні підприємства і організації (ст. 423, 424 ЦПК);
- прокурор, органи державної влади та місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи (ст. 5, 121 ЦПК)

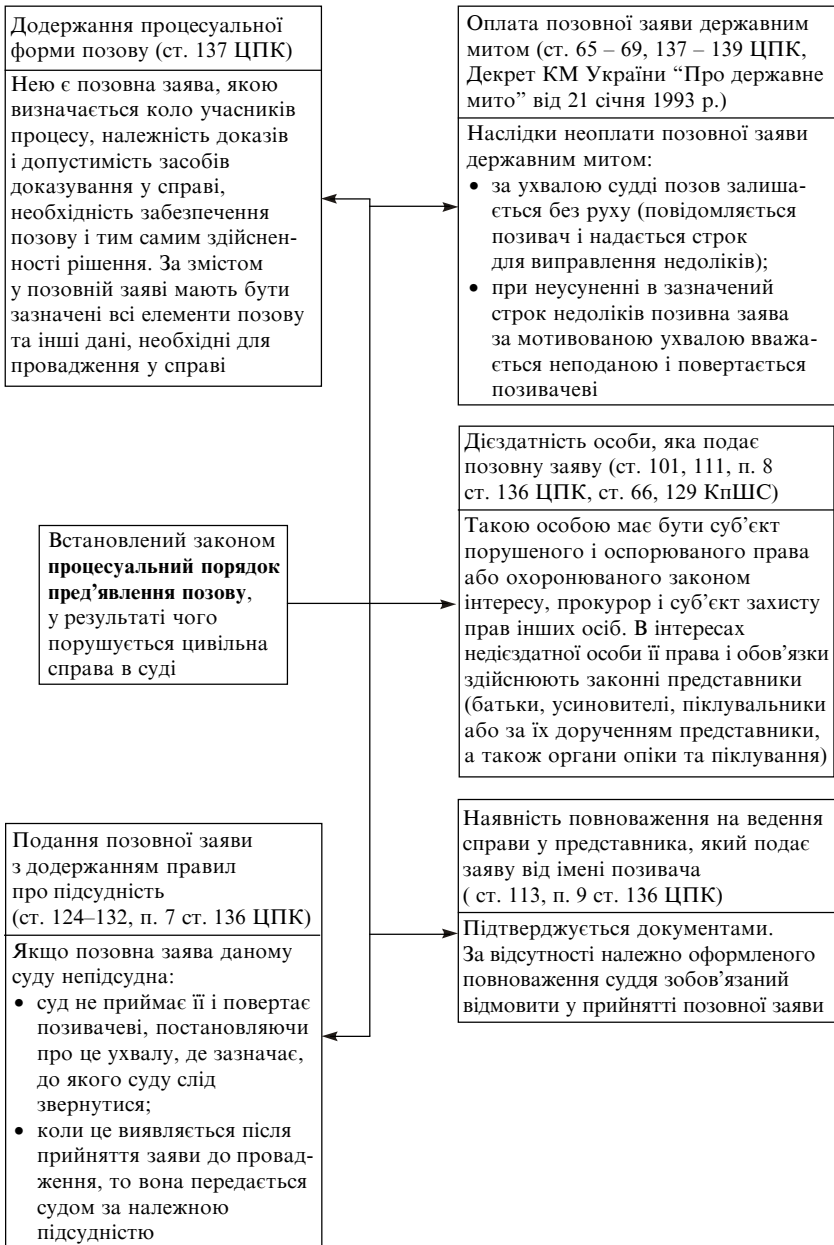
заінтересовані особи (ст. 4, 5 ЦПК)

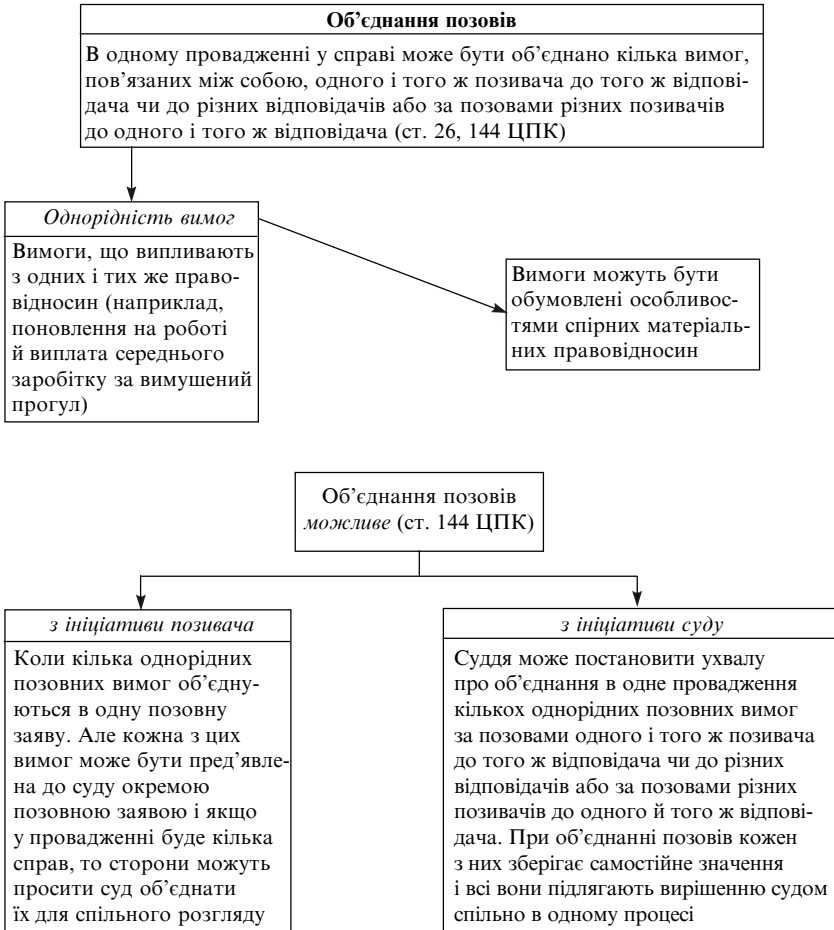
Реалізація права на пред'явлення позову

15.3. Об'єднання і роз'єднання позовів

Роз'єднання позовів

Залежно від обставин справи суддя вправі постановити ухвалу про роз'єднання одного або кількох об'єднаних в одне провадження позовів у самостійне провадження, якщо їх спільний розгляд утруднює вирішення справи (ст. 145 ЦПК)

можливе

якщо вимоги про поділ квартири і паю заявлені одночасно з позовом про розірвання шлюбу (Постанова Пленуму Верховного Суду України № 9 від 18 вересня 1987 р. “Про практику застосування судами законодавства про житлово-будівельні кооперативи”)

для спрощення розгляду справ із самостійними позовними вимогами (Постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 5 березня 1977 р. “Про підготовку цивільних справ до судового розгляду”)

15.4. Зміни в позовному спорі

Зміни підстав позову
Можливі у процесі розгляду справи, коли встановлюється невідповідність між фактами, що обґрунтовують позов, і обставинами, якими така вимога може бути задоволена. Межами зміни підстав позову будуть первісні спірні правовідносини (ч. 2 ст. 15 ¹ , ст. 103 ЦПК)

Зміни предмета позову
Настають тоді, коли у процесі розгляду справи замість первісних спільних матеріально-правових вимог заявлені нові. Зміна предмета позову можлива в межах спірних правовідносин, якщо така зміна сприяє інтересам їх захисту і відповідає дійсним взаємовідносинам сторін у справі (ч. 2 ст. 15 ¹ , ст. 103 ЦПК)

Збільшення чи зменшення розміру позовних вимог
Позивач для захисту своїх прав може спрямовувати дії на збільшення чи зменшення розміру позовних вимог (ч. 2 ст. 15 ¹ , ст. 103 ЦПК). Суд не може з власної ініціативи виходити за межі заявлених сторонами вимог, а відповідно до ч. 1 ст. 15 ¹ ЦПК розглядає цивільні справи в межах заявлених ними вимог і на підставі доказів, наданих сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі

Відмова від позову
Це один із способів відмови від належних особі суб'єктивних цивільних і цивільно-процесуальних прав (ст. 103 ЦПК). Право на відмову від позову реалізується виконанням процесуальних дій в усній або письмовій формі. При прийнятті відмови від позову суд постановляє ухвалу, якою одночасно закриває провадження у справі (ст. 179 ЦПК)

Мирова угода
Укладена в цивільному процесі угода між сторонами у справі й затверджена судом за умови припинення спору про цивільне право на підставі взаємних уступок — відмови від частини вимог або їх зміни, визнання відповідачем зміненого позову чи зменшеного розміру позовних вимог. Затверджена судом мирова угода є підставою для виконання. Про затвердження мирової угоди суд постановляє ухвалу, де повинні бути зазначені умови такої угоди, і одночасно закриває провадження по справі (ст. 179, 304, 332, 352 ЦПК, п. 5 ст. 3 ЗУ “Про виконавче провадження”)

Визнання позову
Одна з форм відмови другої сторони — відповідача від належних прав на судовий захист. Це безспірна висловлена відповідачем у судовому засіданні згода про задоволення пред'явлених до нього вимог і спрямована на закінчення справи шляхом постановлення позитивного для позивача судового рішення (ст. 103 ЦПК). Визнання позову звільняє суд від подальшого дослідження обставин у справі, а позивача — від доказової діяльності та обґрунтування позову і є підставою для задоволення судом вимог позивача

15.5. Забезпечення позову

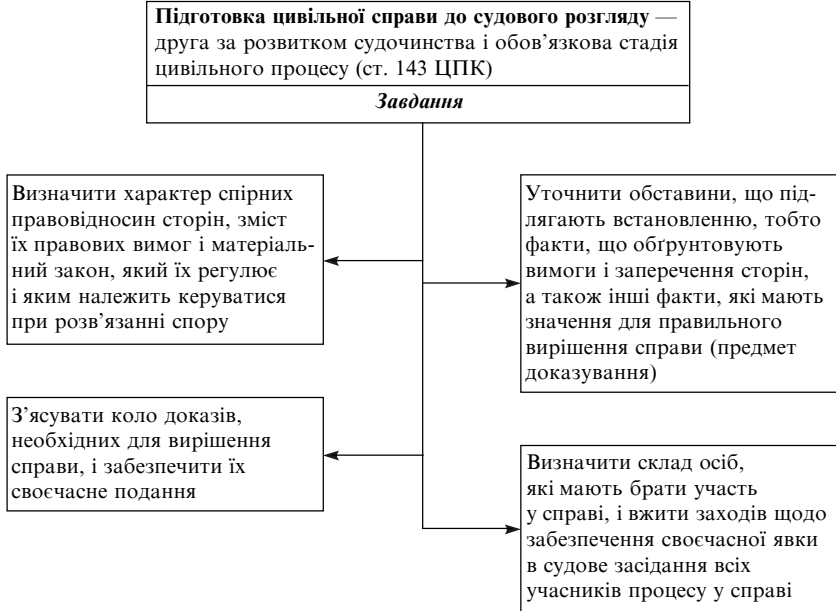
Способи забезпечення позову

Глава 16. Підготовка цивільних справ до судового розгляду

16.1. Завдання, зміст і процесуальний порядок підготовки цивільних справ до судового розгляду

Процесуальні дії, які здійснює суд у процесі підготовки справи до розгляду (ст. 143 ЦПК)

Опитування сторін

- Виклик позивача для опитування його по суті заявлених ним позовних вимог, вирішення питання забезпечення і подання доказів.
- Виклик відповідача для опитування з обставин справи, з'ясування можливих заперечень проти позову.
- Сторони викликаються одночасно для з'ясування взаємних вимог, наявності наміру укласти мирову угоду

Суддя вирішує питання про виклик свідків у судові засідання або про їх допит за місцем проживання (ст. 45 ЦПК)

Суддя вирішує питання про притягнення або вступ у справу співучасників, третіх осіб і опитує допущених до участі у справі третіх осіб як сторін (ст. 104, 109 ЦПК)

Суддя вирішує питання про участь прокурора та про притягнення до участі у справі представника належного органу Держави, органу місцевого самоврядування або громадської організації (ст. 221, 259 ЦПК)

Суд вирішує питання про подання додаткових доказів сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі (ст. 28–30 ЦПК)

16.2. Судові виклики і повідомлення

Судові виклики і повідомлення провадяться повістками, що надсилаються:

- особам, які беруть участь у справі;
- свідкам;
- експертам;
- представникам громадських організацій і трудових колективів за адресою, вказаною стороною, самими цими особами або іншими учасниками справи

Повістки:

- надсилаються разом із зворотною розпискою рекомендованим листом або через розсильних;
- видаються на руки стороні або її представникові з їх згоди для вручення відповідним особам (як виняток)

Види та зміст повісток

Повістка про виклик до суду відповідача

До повістки додається копія позовної заяви і в окремих випадках — копії документів, доданих до неї (ст. 92 ЦПК)

Повістки-повідомлення для позивача

Вказівка про місце, час розгляду судом справи за його позовною заявою (ст. 92 ЦПК)

Повістки-повідомлення для осіб, які беруть участь у справі, для вчинення процесуальних дій, в яких їх участь не є обов'язковою

Містить найменування і адресу суду, назву справи, вказівку на те, яку процесуальну дію буде вчинено, місце і час її вчинення (ст. 96 ЦПК)

Строк вручення повістки про виклик до суду

Повістка про виклик до суду повинна бути вручена не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання (ст. 91 ЦПК)

**Порядок вручення повісток
про виклик (ст. 94 ЦПК)**

Адресовані громадянам:

- вручаються їм під розписку;
- зворотна розписка з їх підписом підлягає поверненню до суду із зазначенням часу одержання;
- коли особа не виявлена в місці проживання, повістка вручається будь-кому з дорослих членів сім'ї, які проживають з нею, а в разі їх відсутності — домоуправлінню або адміністрації за місцем роботи, а в сільських місцевостях — виконавчому комітету сільської ради народних депутатів. Службова особа, яка одержала повістку, зобов'язана під свою відповідальність негайно вручити її належній особі

Адресовані державному підприємству, установі, організації, колгоспу, іншій кооперативній організації, їх об'єднанню, іншій громадській організації:

- вручаються відповідній службовій особі;
- службова особа розписується про її одержання на зворотній розписці

При відмові адресата одержати повістку особа, яка її доставляє, робить відповідну відмітку на повістці, яку повертає до суду. Відмітка про відмову одержати повістку стверджується підписом службової особи домоуправління чи виконавчого комітету сільської ради народних депутатів або представника народних депутатів, або представника адміністрації за місцем роботи, або підписами не менше двох громадян

Вручення повістки відповідачеві, місце фактичного перебування якого невідоме (ст. 96, 97 ЦПК)

Суд розглядає справу після надходження повістки з підписом службової особи виконавчого комітету сільської ради народних депутатів за місцем знаходження майна відповідача або домоуправління останнього відомого місця перебування відповідача про те, що вручити повістку адресатові неможливо через його відсутність

Оголошення розшуку відповідача

з ініціативи суду

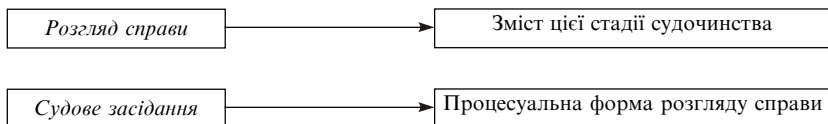
з ініціативи позивача

Проводиться за ухвалою суду або судді органами внутрішніх справ

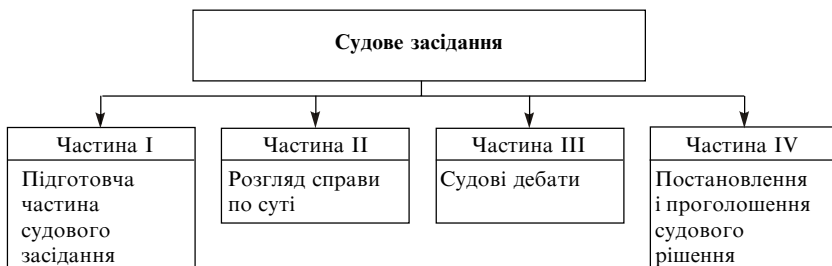
Глава 17. Судовий розгляд цивільних справ

17.1. Значення стадії судового розгляду цивільних справ

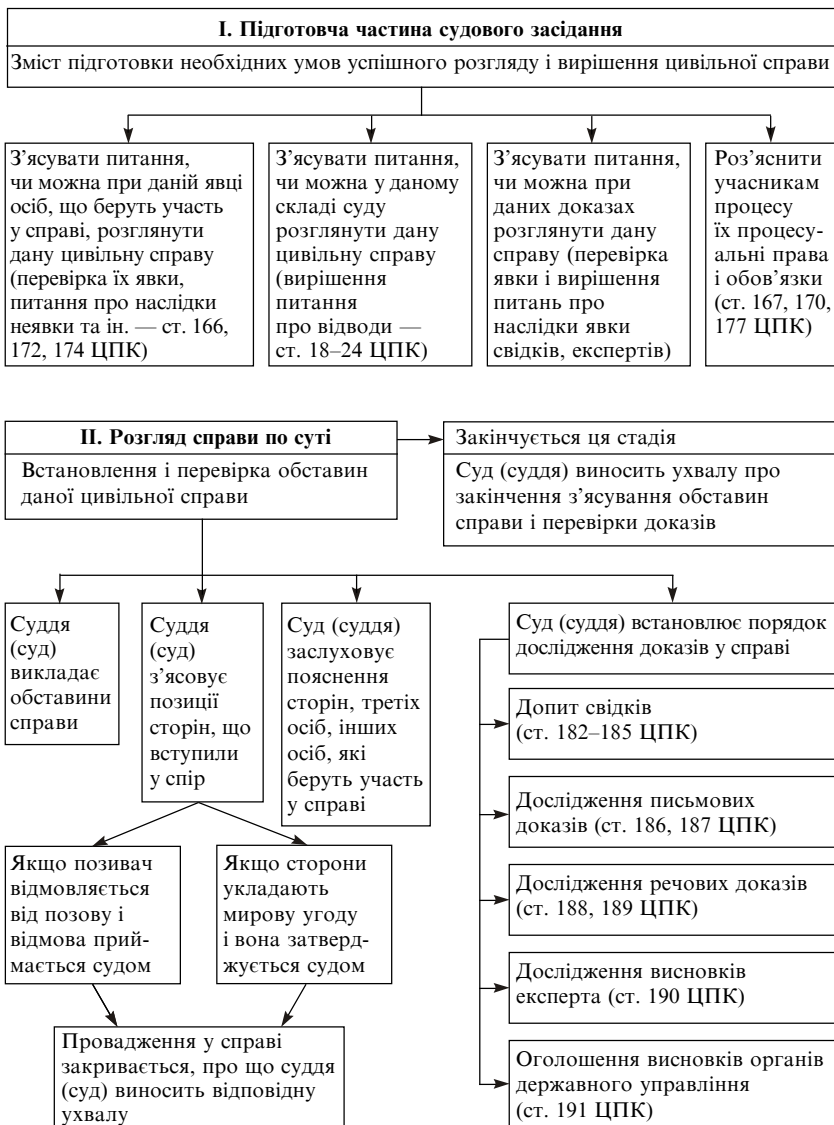
Судовий розгляд — стадія судочинства, яка здійснюється у формі судового засідання, тобто судове засідання є зовнішньою формою судового розгляду

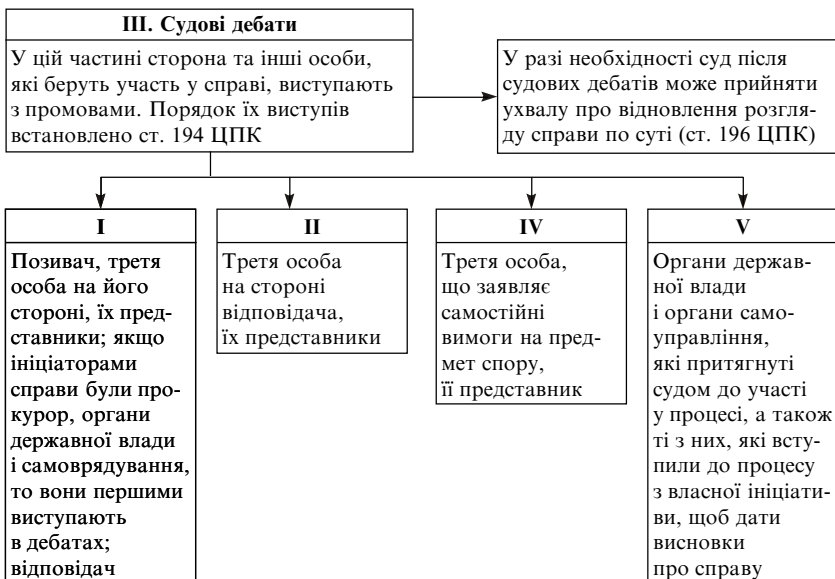

17.2. Судове засідання — процесуальна форма розгляду цивільних справ

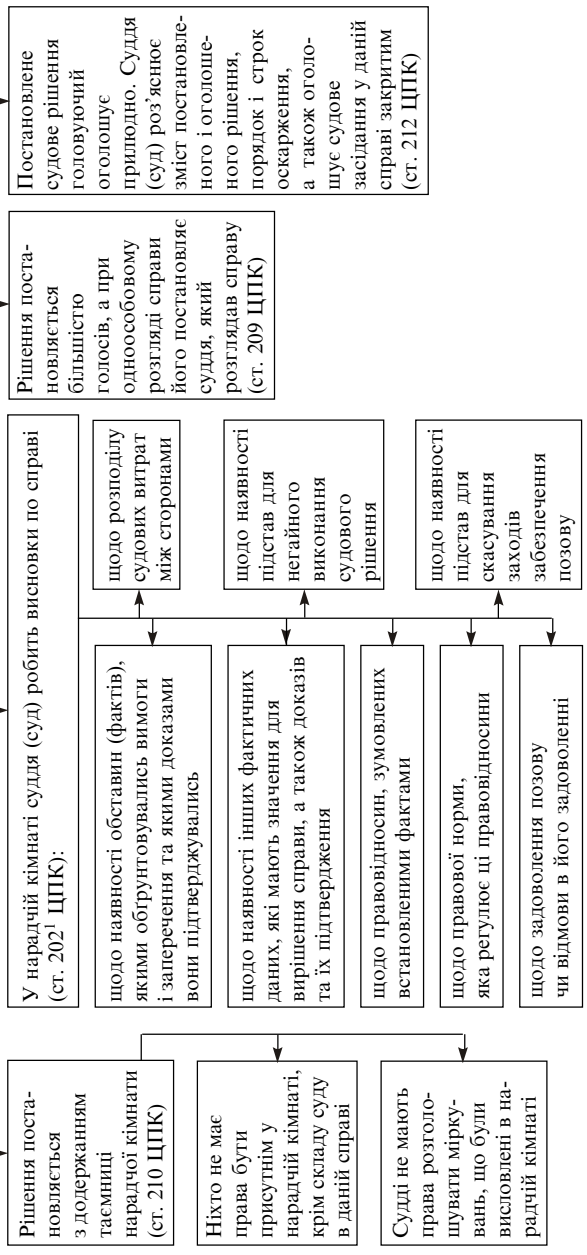

Складові судового засідання

IV. Постановлення і проголошення судового рішення
 Це заключна частина розгляду справи, коли суд після судових дебатів виходить до нарадчої кімнати для постановлення рішення (ст. 197 ЦПК)

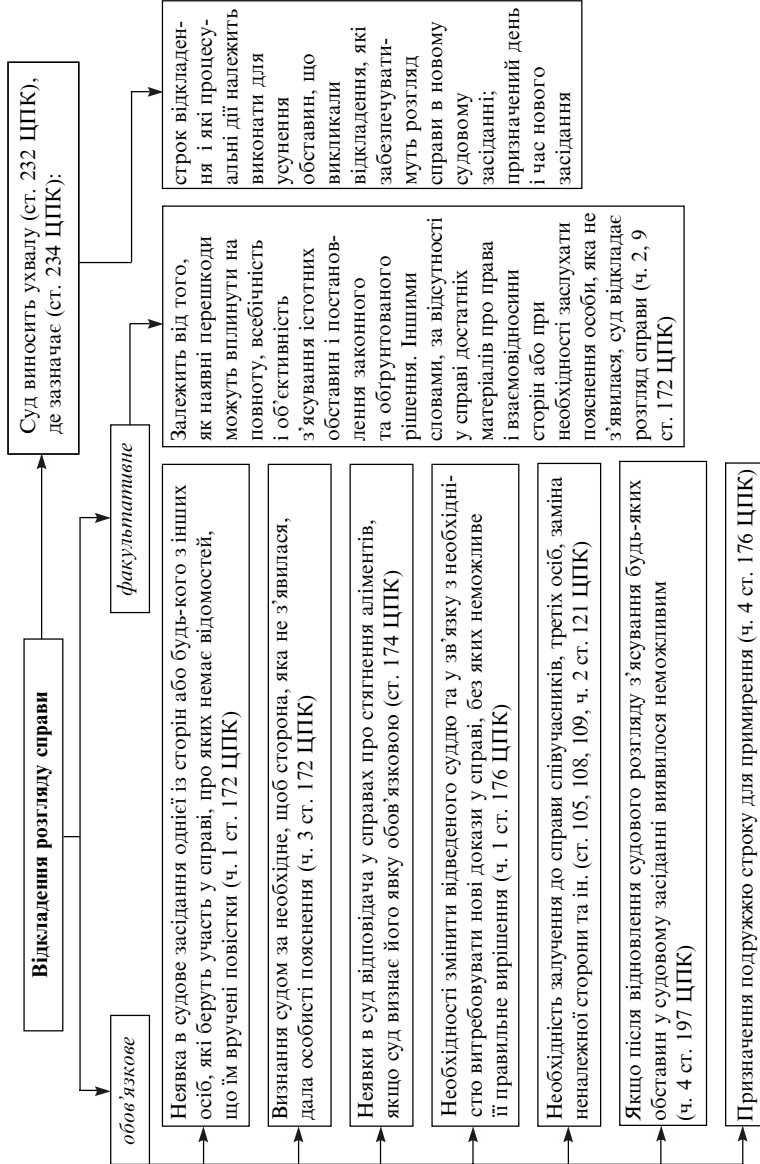

17.3. Ускладнення у процесі судового розгляду цивільних справ

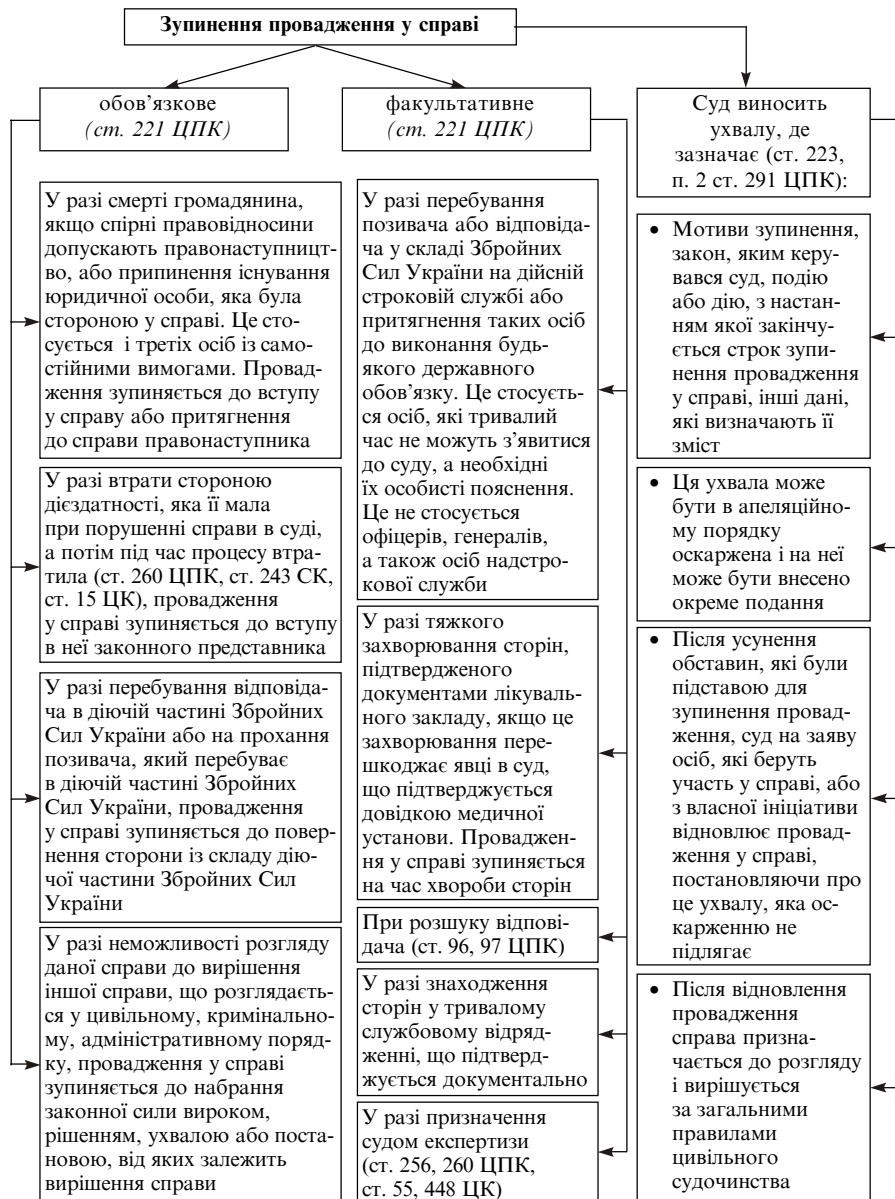
Ускладнення у процесі судового розгляду цивільних справ можливе у процесуальних формах тимчасового припинення здійснення процесуальних дій у справі й закінчення провадження в ній без постановлення судом рішення

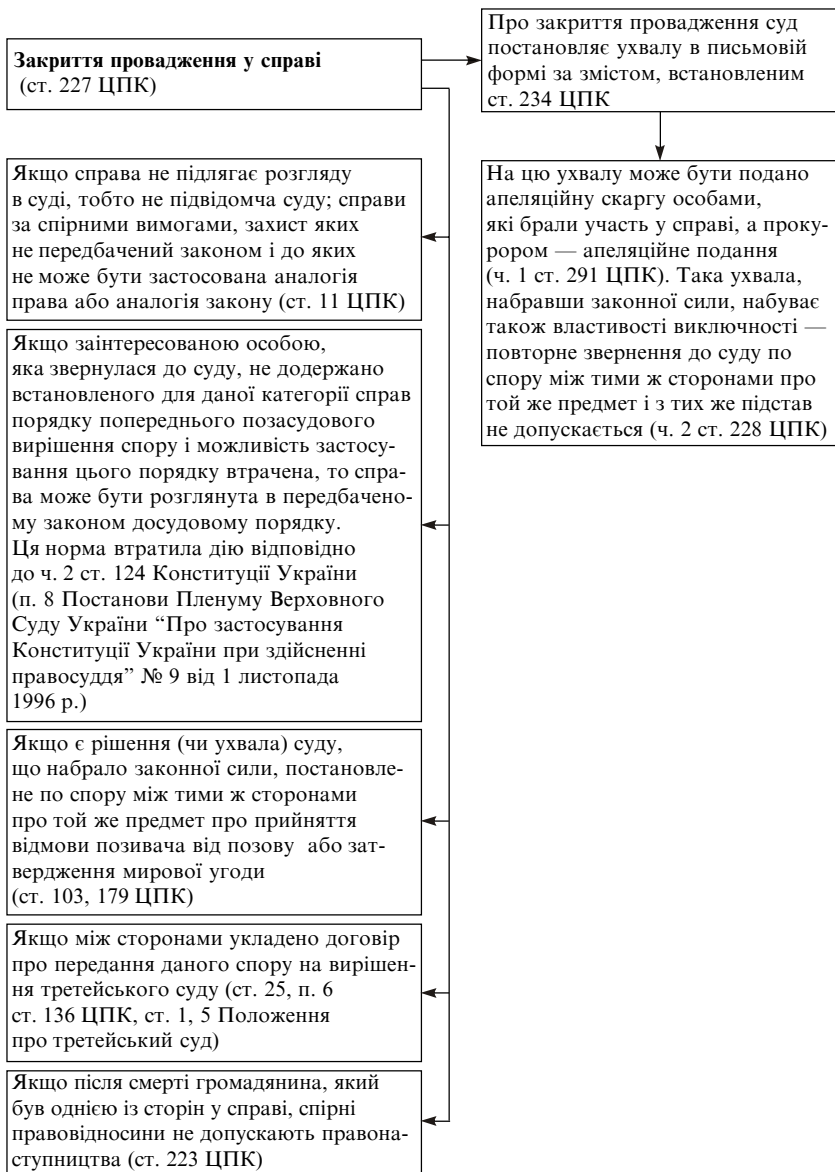
Відкладення розгляду справи

Зупинення провадження у справі

Закриття провадження у справі

Залишення заяви без розгляду

Залишення заяви без розгляду
(ст. 229 ЦПК)

Якщо заяву подано недієздатною особою — факт недієздатності особи підтверджується рішенням суду, яке набрало законної сили (ст. 260 ЦПК), при помилковому прийнятті — залишається без розгляду

Якщо заяву подано від імені заінтересованої особи іншою особою, яка не має повноваження на ведення справи — представник позивача до заяви додає довіреність чи інший документ, що підтверджує його повноваження (ст. 137 ЦПК), помилкове прийняття такої заяви судом без належних повноважень є підставою для залишення її без розгляду

У разі повторної неявки в судове засідання позивача чи обох сторін або неповідомлення ними причин неявки на другий виклик — це правило застосовується з урахуванням ч. 5 ст. 172 ЦПК

Якщо спір між тими ж сторонами про той же предмет і з тих же підстав знаходиться на розгляді в іншому суді

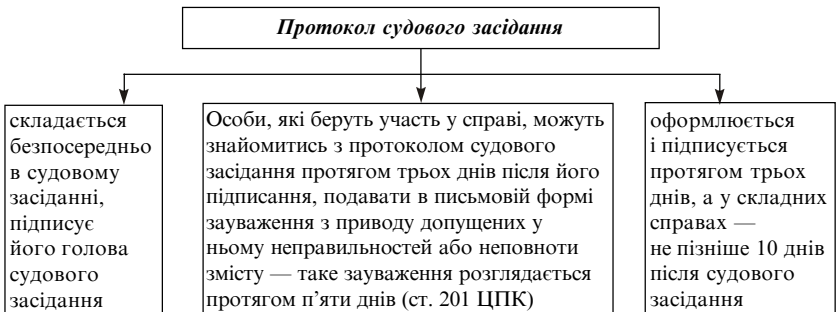
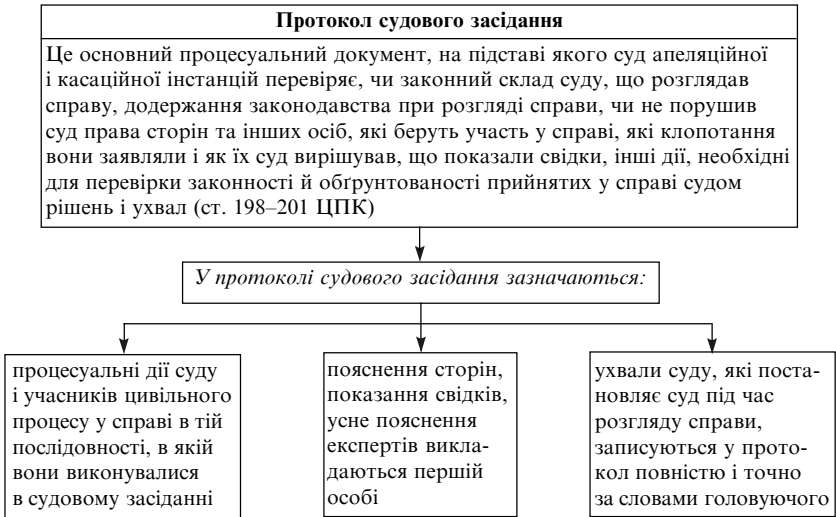
Якщо спір про цивільне право при розгляді справи перебуває в окремому провадженні (ч. 3 ст. 255 ЦПК)

Якщо право на вчинення процесуальних дій втрачається у зв'язку із закінченням встановленого процесуального строку без поважних причин (ст. 85 ЦПК)

Про залишення заяви без розгляду судом постановляється ухвала, яка має відповідати вимогам ст. 234 ЦПК і може бути оскаржена в апеляційному порядку (п. 1 ст. 291 ЦПК)

Наслідок залишення заяви без розгляду виключає можливість розгляду судом справи в судовому засіданні, але при усуненні обставин (умов), що були підставою для залишення заяви без розгляду, заінтересована особа має право знову звернутися до суду із заявою в загальному порядку (ст. 230 ЦПК)

17.4. Протокол судового засідання

У протоколі судового засідання, який веде письмово секретар, зазначаються (ст. 198 ЦПК):

- рік, місяць, число і місце судового засідання; час початку судового засідання або проведення окремої процесуальної дії

- справа, що розглядається, повна і точна назва сторін та інших осіб, які беруть участь у справі

- відомості про роз'яснення сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, їх процесуальних прав та обов'язків

- заяви і клопотання сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, хід їх обговорення

- подані в судовому засіданні докази, звуко- і відеозаписи, хід дослідження доказів, а у разі, якщо докази не додаються до справи — номер, дата та зміст письмових доказів, а також ознаки і властивості речових доказів, звуко- і відеозаписів

- відомості про оголошення рішення, ухвали

- час закінчення судового засідання в даній справі

- назва суду, який розглядає справу, прізвище та ініціали судді, секретаря судового засідання, прокурора

- відомості про явку осіб, які беруть участь у справі, представників, експертів, спеціалістів, перекладачів, або про їх неявку, причини відсутності та про вручення їм судових повісток

- усі розпорядження головуючого та ухвали, постановлені без виходу до нарадчої кімнати, а також відомості про оголошення ухвал, постановлених у нарадчій кімнаті, дані про застосування технічних засобів фіксування судового процесу

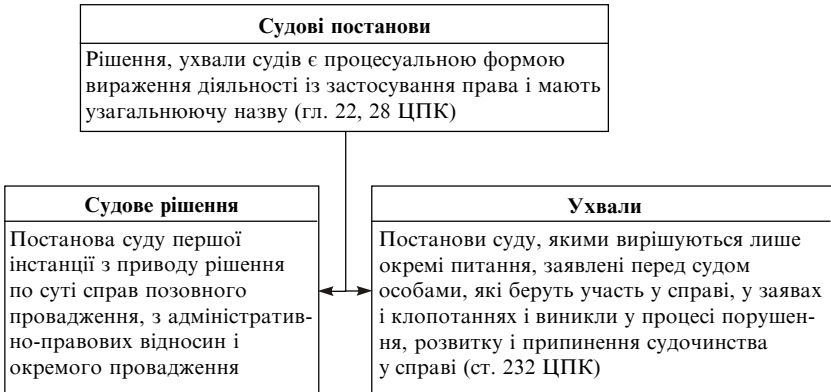
- основний зміст пояснень сторін, третіх осіб, їх представників та інших осіб, які беруть участь у справі, а також показання свідків, усне роз'яснення експертами своїх висновків і відповідей на поставлені їм додаткові запитання; пояснення спеціалістів та роз'яснення висновків прокурора або органів державної влади, органів місцевого самоврядування, які залучені для цього судом до участі у справі або які вступили до справи з власної ініціативи

- зміст судових дебатів

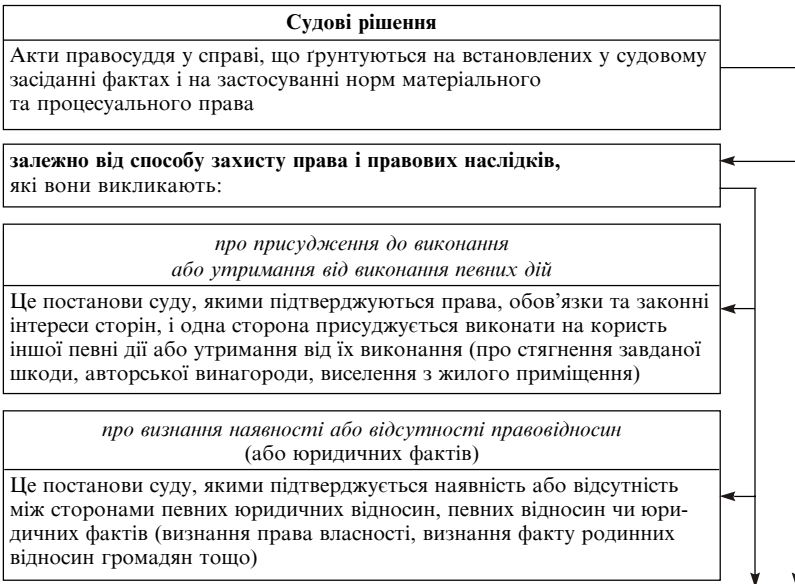
- роз'яснення сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, змісту рішення, ухвали, порядку і строку їх оскарження, права та порядок подачі заяви про виготовлення обґрунтування висновків суду, а також права на ознайомлення з протоколом судового засідання та подачу на нього зауважень

Глава 18. Постанови суду першої інстанції

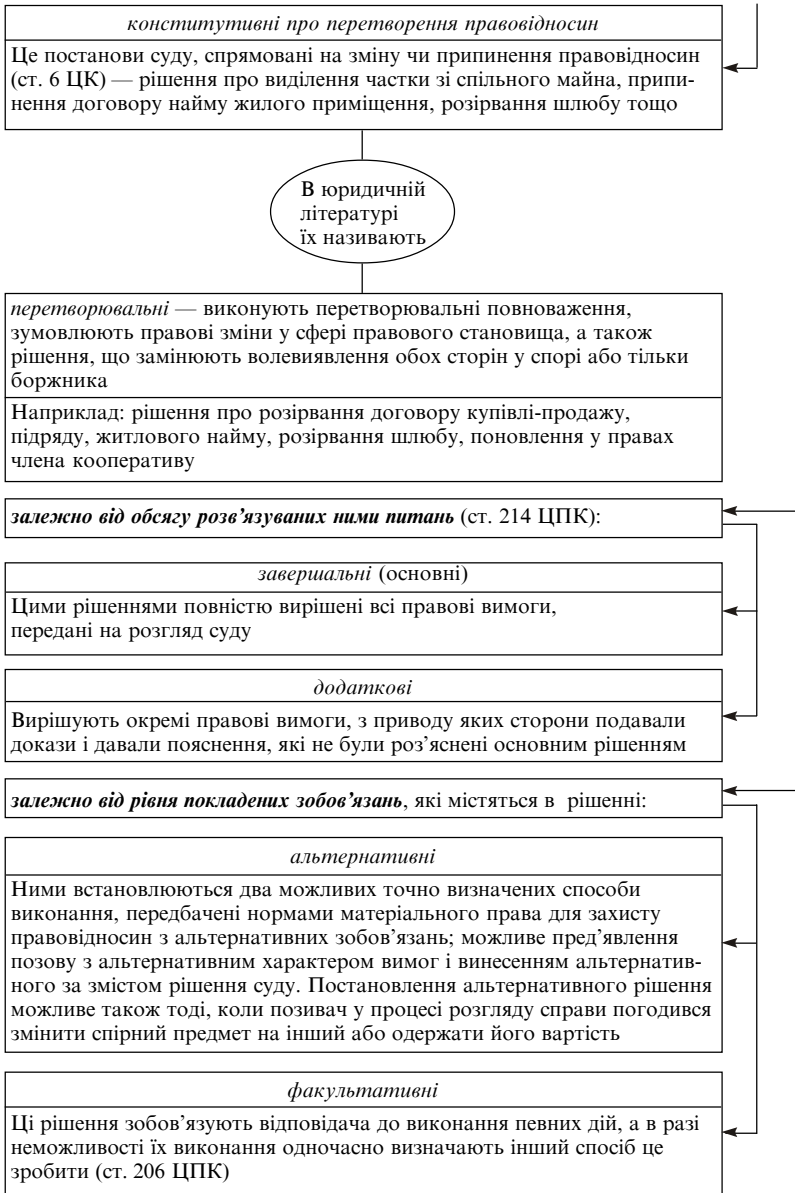
18.1. Поняття і види судових постанов

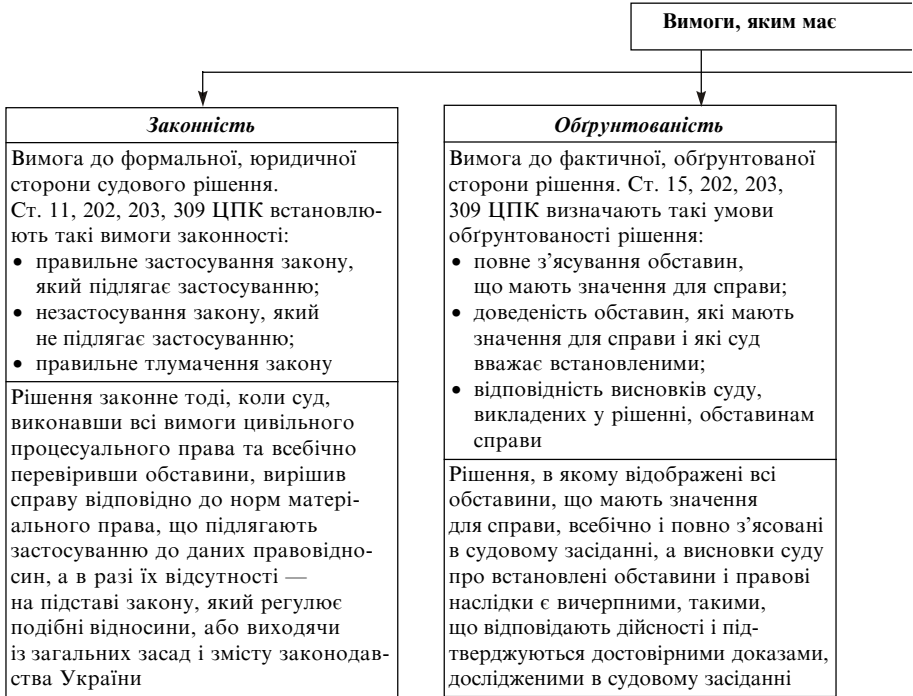
Види судових рішень

18.2. Вимоги, яким має

задовольняти судові рішення

задовольняти судові рішення

<i>Якість, визначеність</i>
У судовому рішенні у зрозумілій формі повинна бути дана відповідь на головні питання справи: <ul style="list-style-type: none">
• про долю позову;
• про розмір задоволених вимог та ін.
Прохання роз'яснити судові рішення можуть заявити: <ul style="list-style-type: none">
• особи, які беруть участь у справі;
• органи державного управління за таких умов:<ul style="list-style-type: none">
– якщо рішення не виконано;
– якщо строк позовної давності не закінчився
Суд дає роз'яснення рішення: <ul style="list-style-type: none">
• у судовому засіданні з викликом сторін, неявка яких при належному повідомленні не заважає вирішенню цього питання;
• роз'яснення рішення не повинно змінювати його змісту;
• відповідною ухвалою, яка може бути у встановленому порядку оскаржена (ст. 215 ЦПК)

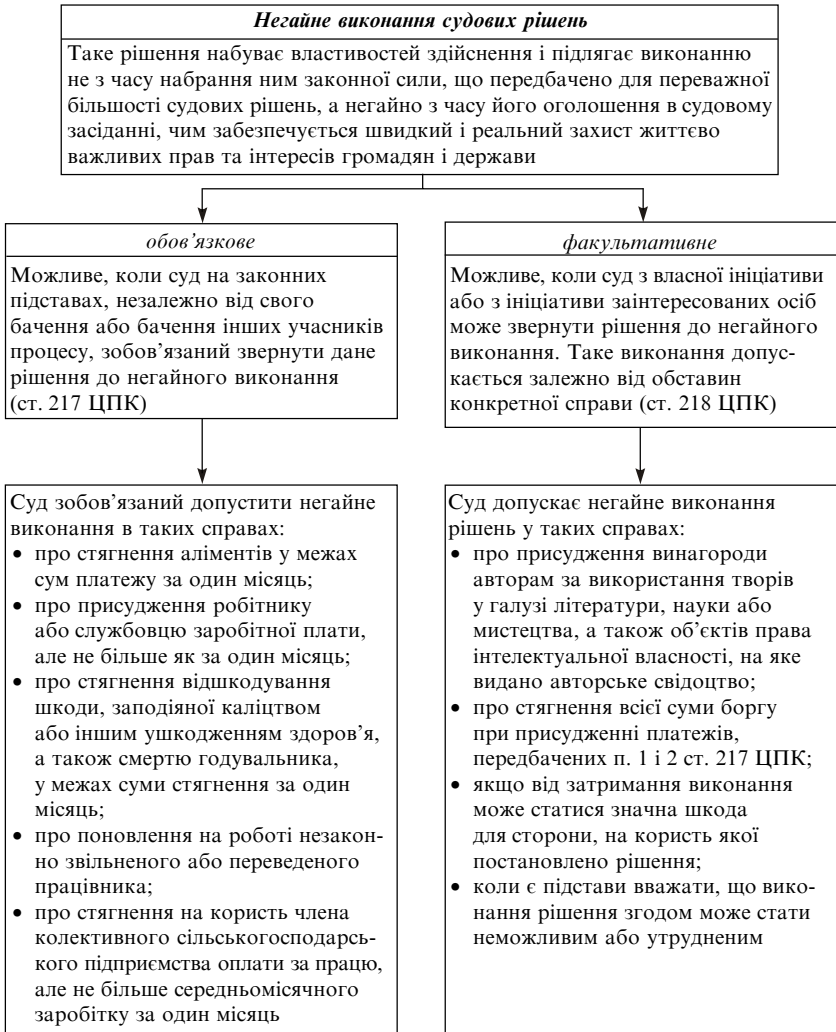
<i>Чіткість</i>
Вимога до змісту судового рішення: судові рішення має бути викладене чітко, грамотно, не повинно містити помилок, описок, явних арифметичних помилок
Невиконання цієї вимоги при винесенні рішення може бути виконано шляхом виправлення описок і арифметичних помилок
Суд виправляє нечіткість свого рішення: <ul style="list-style-type: none">
• з власної ініціативи;
• з ініціативи осіб, які беруть участь у справі;
• у судовому засіданні з викликом осіб, що беруть участь у справі; їх неявка не заважає розгляду питання при належному повідомленні цих осіб про засідання суду;
• ухвала, в якій містяться виправлення, може бути у встановленому порядку оскаржена (ст. 213 ЦПК)

Зміст рішення (його складові)

Зміст судового рішення
 Це його структура у взаємозв'язку, взаємозумовленості та послідовності його частин і їх елементів (ст. 203 ЦПК)

Вступна частина	Описова частина	Мотивувальна частина	Резолютивна частина
<p>Це перша частина, яка розпочинається найменуванням та вказівкою на ім'я України, від якої воно постановляється. У вступній частині послідовно зазначаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • час і місце постановлення рішення, найменування суду, що його постановив; • в якому засіданні розглядалась справа: відкритому чи закритому; • склад суду; • прізвище секретаря судового засідання; • найменування сторін та інших осіб, які брали участь у справі 	<p>Ця частина містить обставини справи так, як їх подали до суду заінтересовані особи в заявах та поясненнях, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> • зміст вимоги позивача та їх обґрунтування; • вимоги відповідача за зустрічним позовом та їх обґрунтування і пояснення позивача на цю вимогу та його обґрунтування; • розпорядчі дії сторін: позивача про зміну позову та відповідача про повне або часткове його визнання; • самостійні вимоги третіх осіб та їх обґрунтування; • вимоги прокурора, органів держави та інших суб'єктів, пред'явлені на захист інших осіб, їх обґрунтування і стан осіб, в інтересах яких порушено цивільний процес до цих вимог; • наявність у справі рішення суду і причин його скасування; • інші обставини у справі: пояснення інших осіб, які беруть участь у справі, тощо 	<p>У цій частині рішення наводяться всі міркування суду, на яких ґрунтується рішення у справі. Це фактичні та юридичні мотиви висновків суду у справі, де наводяться:</p> <ul style="list-style-type: none"> • обставини справи, встановлені судом; • докази, на яких ґрунтуються висновки суду; • доводи, за якими суд відхиляє ті чи інші докази, на яких ґрунтуються висновки суду; • закони, якими керується суд (ч. 2 ст. 203 ЦПК) 	<p>У цій частині повинні міститися сформульовані в імперативній формі завершені висновки суду по суті справи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • про задоволення позову або про відмову в ньому повністю або частково; • вказівку на розподіл судових витрат, строк і порядок оскарження рішення

18.3. Види виконання судових рішень

Негайне виконання не допускається (ст. 220 ЦПК)

коли воно може викликати такі зміни у майні, після яких повернення його до попереднього стану в разі скасування рішення буде неможливим або ускладненим

у справах про виселення громадян з жилих приміщень

Відстрочка виконання судового рішення
Перенесення судом строків реалізації рішення у бік їх збільшення на точно визначений строк (ст. 204 ЦПК)

Розстрочка виконання судового рішення
Допуск стягнення присудженого у відповідних частинах протягом точно визначеного судом строку (ст. 204 ЦПК)

Умови для надання відстрочки та розстрочки виконання судового рішення:

- відсутність вини з боку боржника у створенні обставин, які можуть бути підставою для таких наслідків;
- тимчасове перебування боржника в тяжкому становищі;
- виконання рішення за наявних обставин (без відстрочки чи розстрочки) може мати несприятливі наслідки для боржника;
- щоб відстрочка чи розстрочка не завдала шкоди стягувачеві

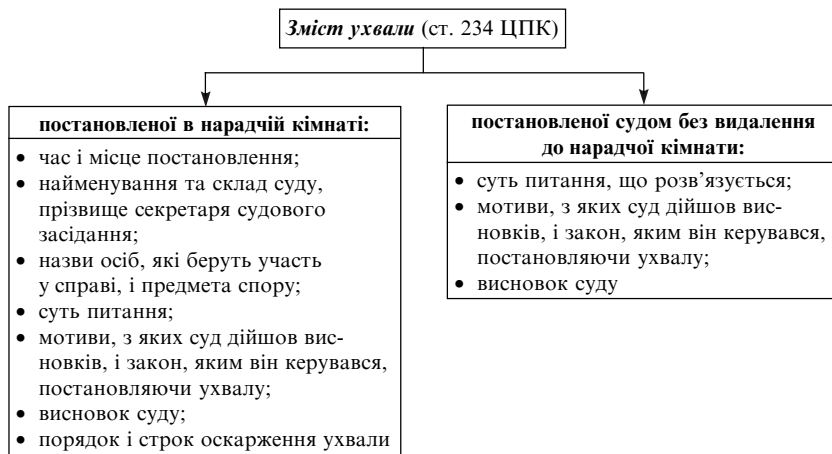
Підстави для надання відстрочки та розстрочки виконання (ст. 351 ЦПК, ст. 33 ЗУ “Про виконавче провадження”)

Обставини, які можуть утруднити або зробити неможливим виконання судових рішень (хвороба боржника або членів його сім’ї, відсутність присудженого майна в натурі, стихійне лихо та ін.)

18.4. Ухвали суду першої інстанції

Зміст ухвали суду першої інстанції

Оскарження змісту ухвали суду першої інстанції

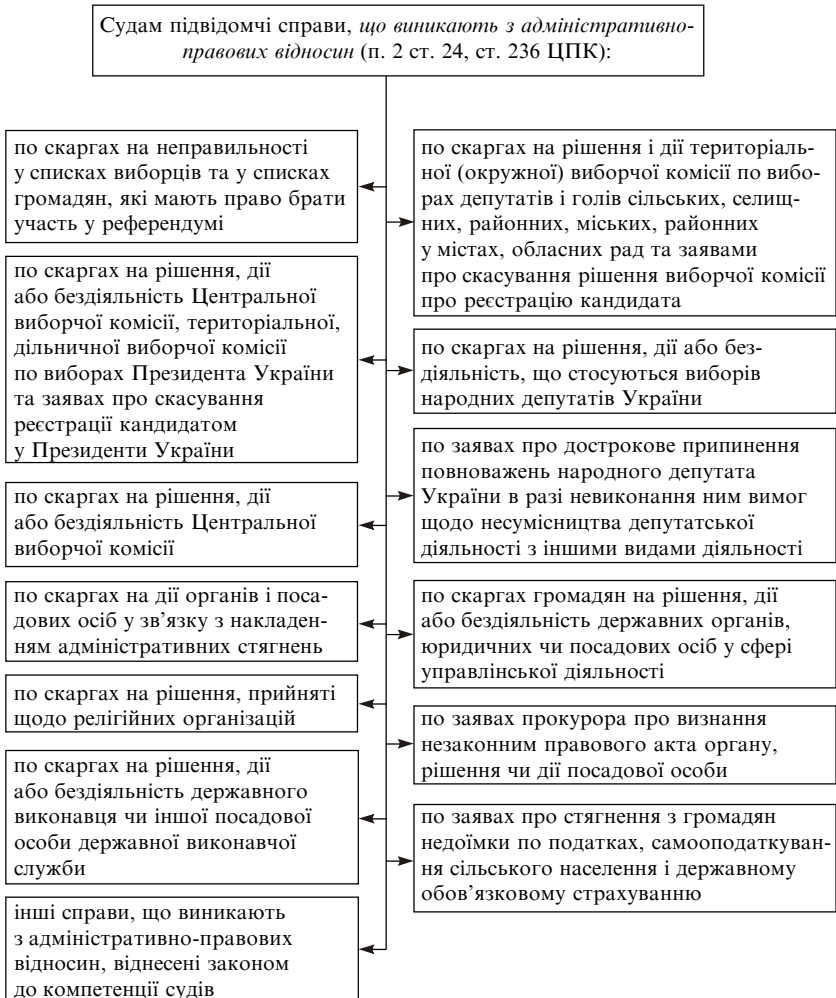

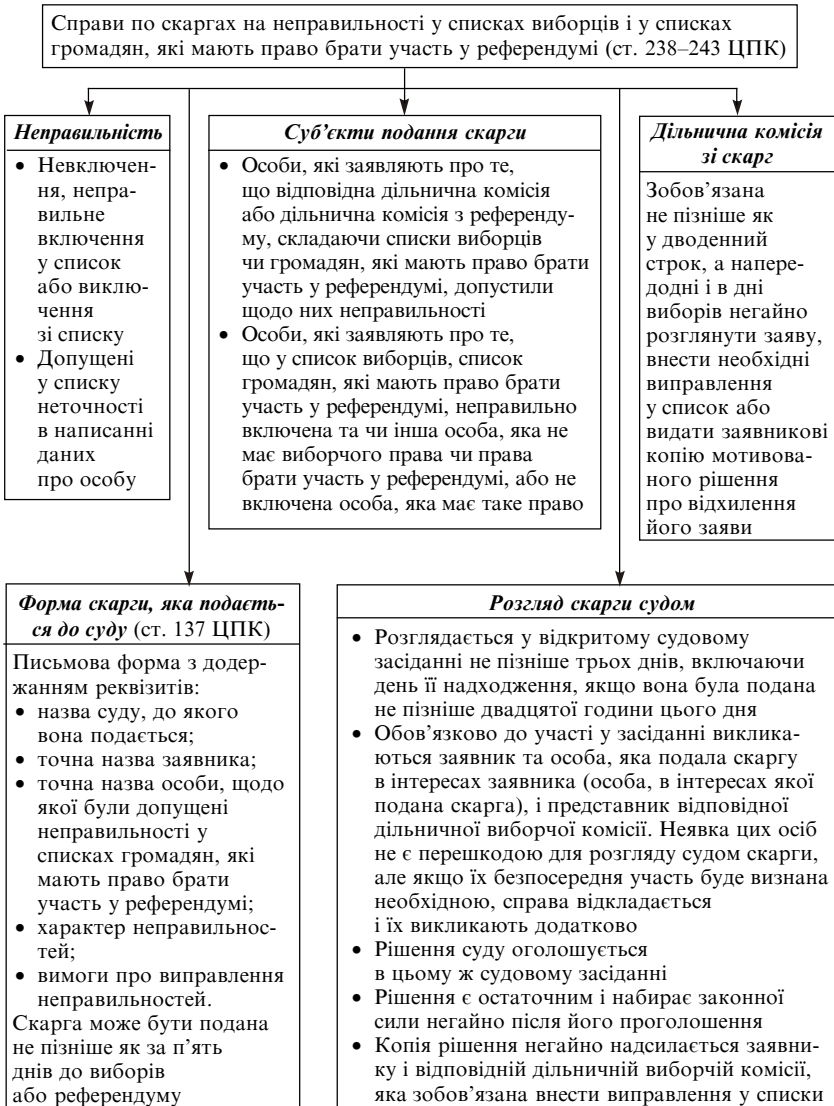
Б. НЕПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Глава 19. Провадження у справах, що виникають з адміністративно-правових відносин

19.1. Загальна характеристика провадження у справах, що виникають з адміністративно-правових відносин

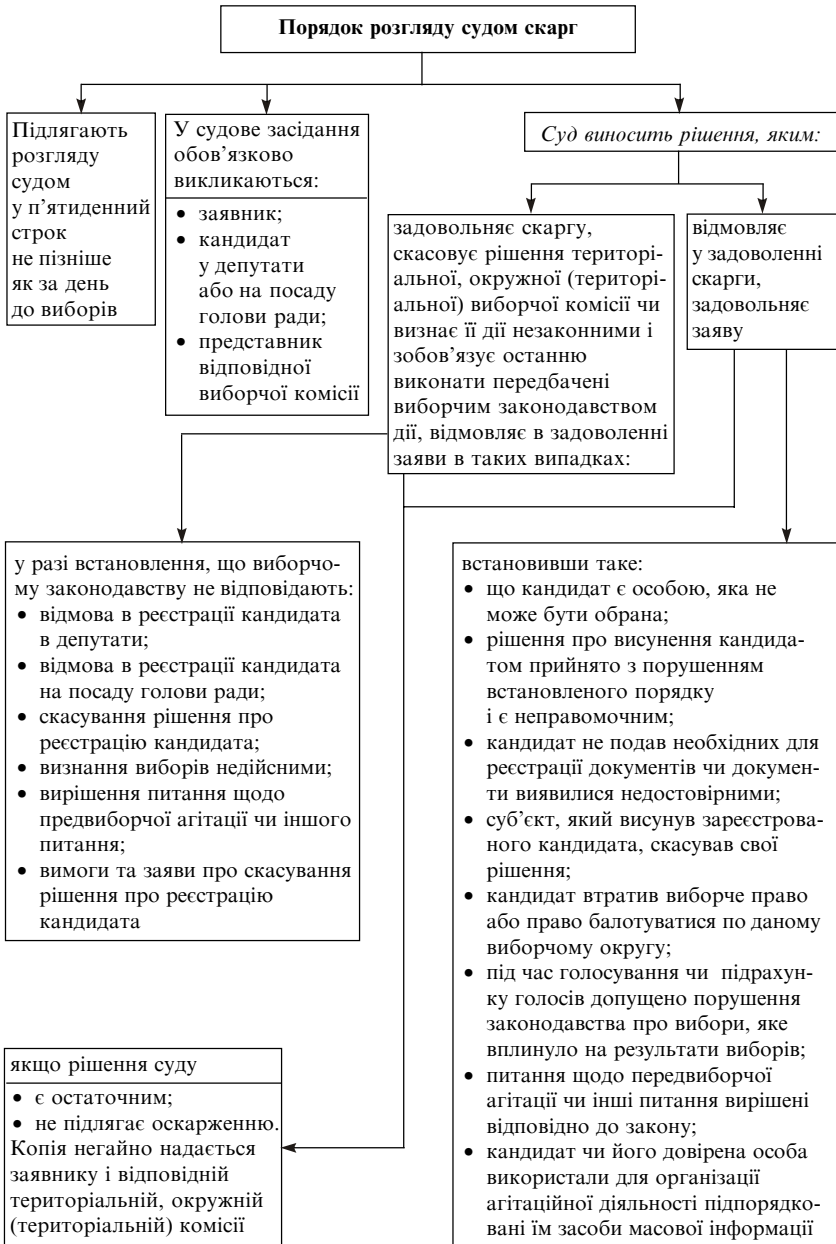
19.2. Справи по скаргах на неправильності у списках виборців і у списках громадян, які мають право брати участь у референдумі

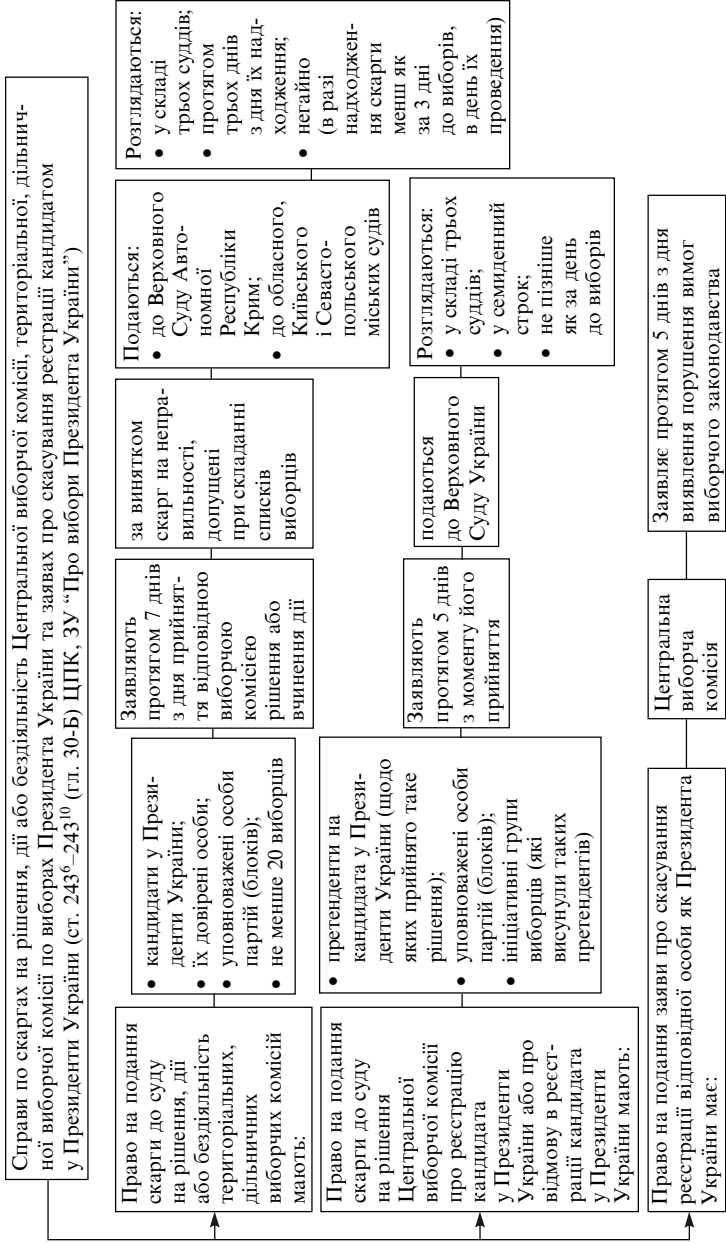
19.3. Справи по скаргах на рішення і дії територіальної, окружної (територіальної) виборчої комісії по виборах депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних у містах, обласних рад і заявах про скасування рішення виборчої комісії

Справи по скаргах на рішення і дії територіальної, окружної (територіальної) виборчої комісії по виборах депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних у містах, обласних рад і заявах про скасування рішення виборчої комісії (ст. 243¹–243⁵ (гл. 30-А) ЦПК)

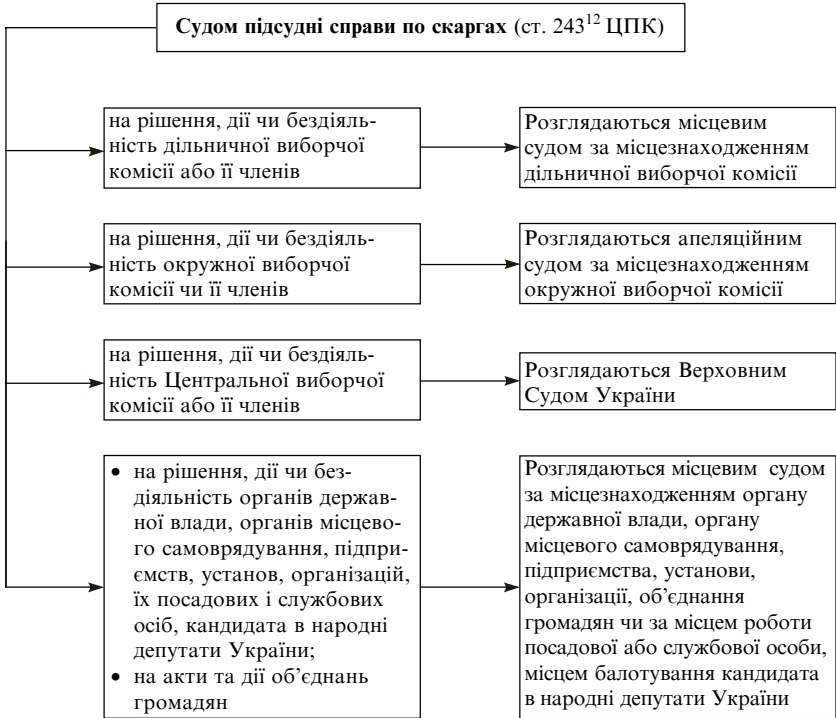

19.4. Справи по скаргах на рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії, територіальної, дільничної виборчої комісії по виборах Президента України та заявах про скасування реєстрації кандидата у Президенти України

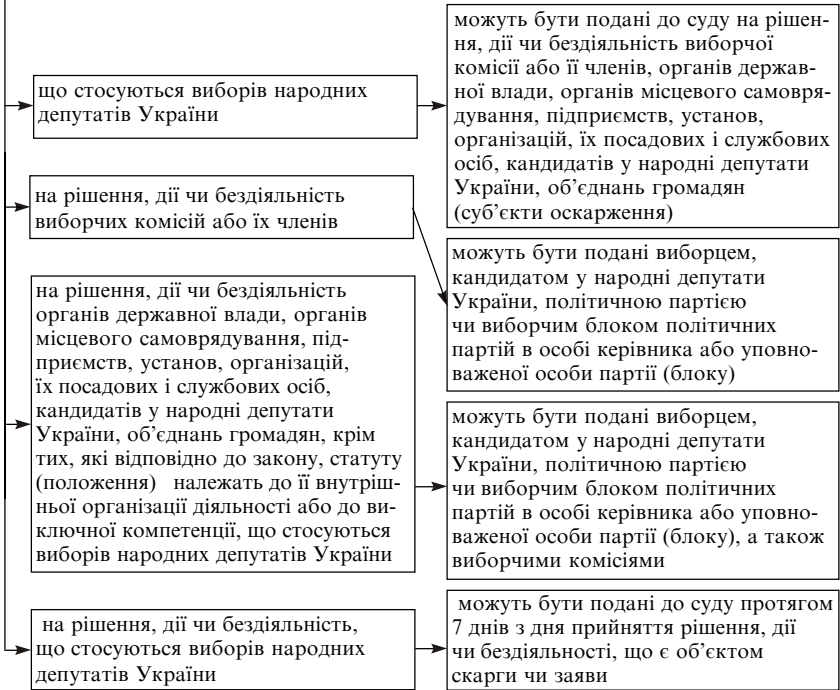

19.5. Справи по скаргах на рішення, дії чи бездіяльність, що стосуються виборів народних депутатів України (гл. 30-В ЦПК)

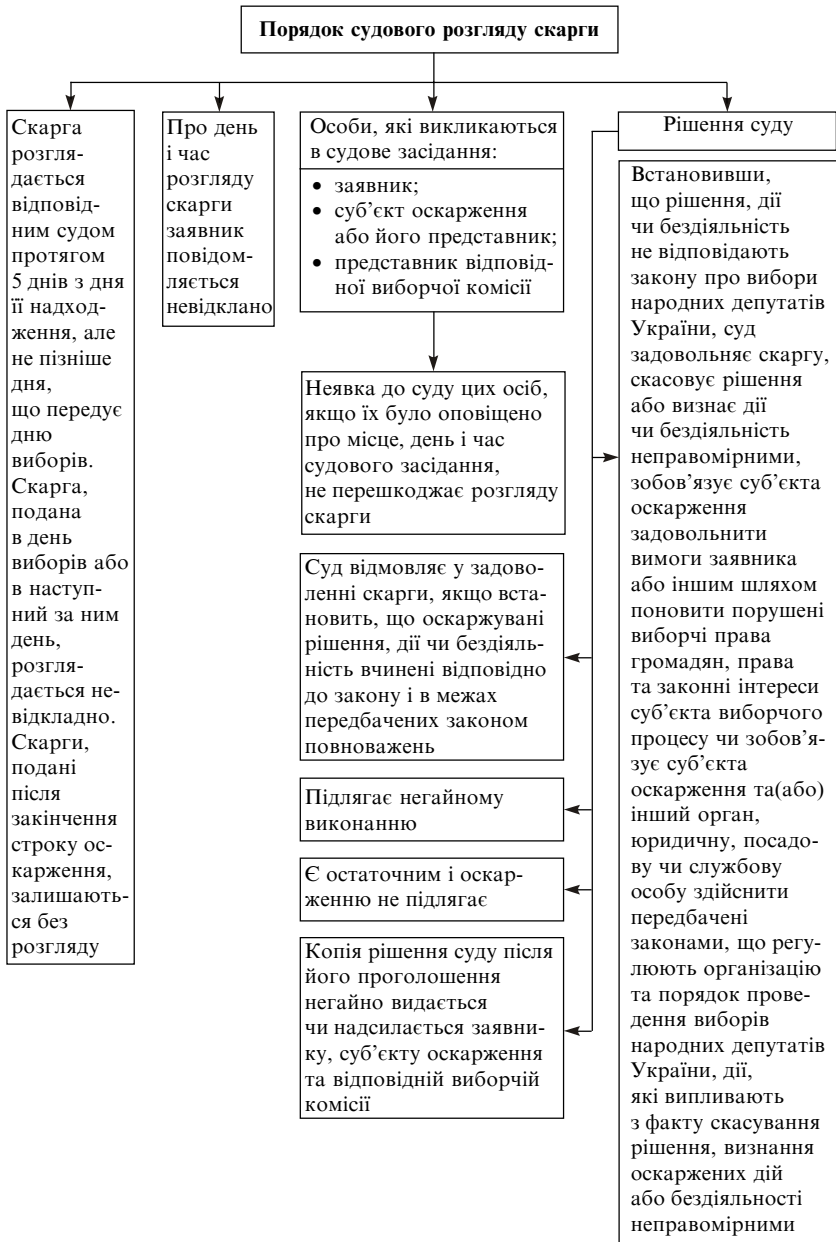
Право на оскарження мають скарги (ст. 243¹¹ ЦПК):

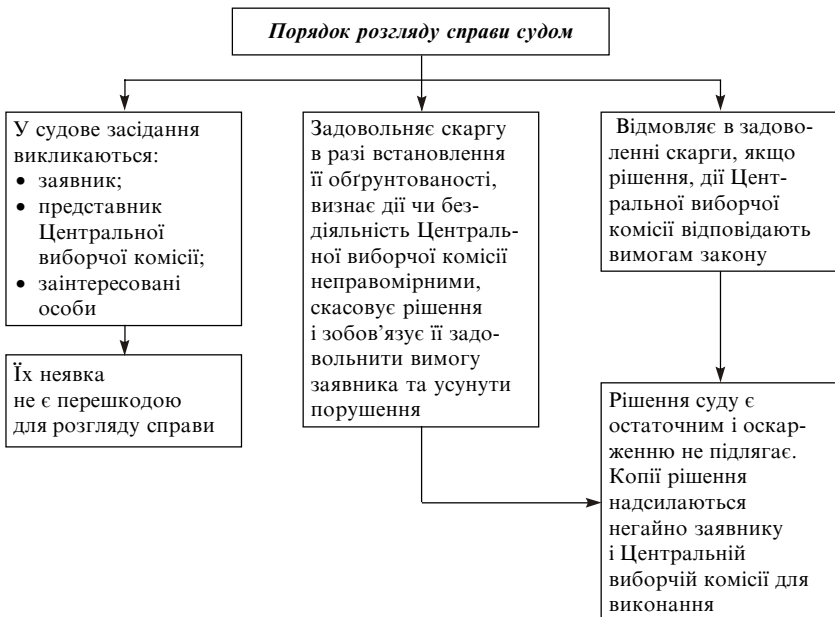
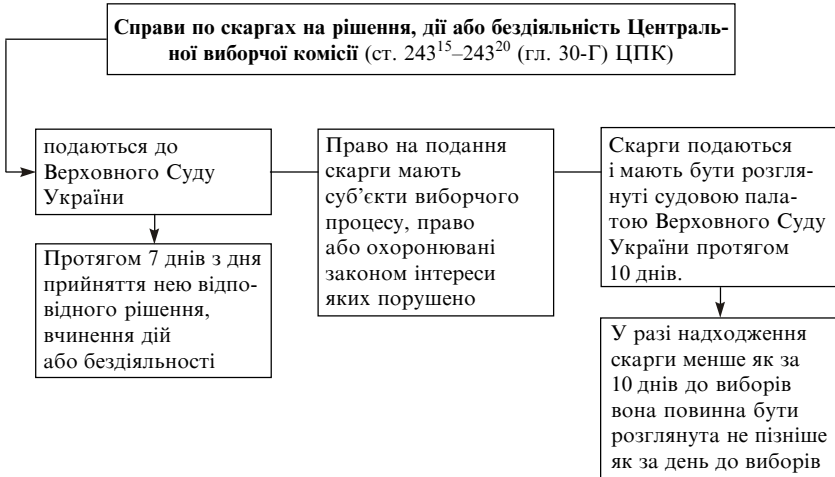
Зміст скарги на рішення, дії чи бездіяльність, що стосуються виборів народних депутатів України

19.6. Справи по скаргах на рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії

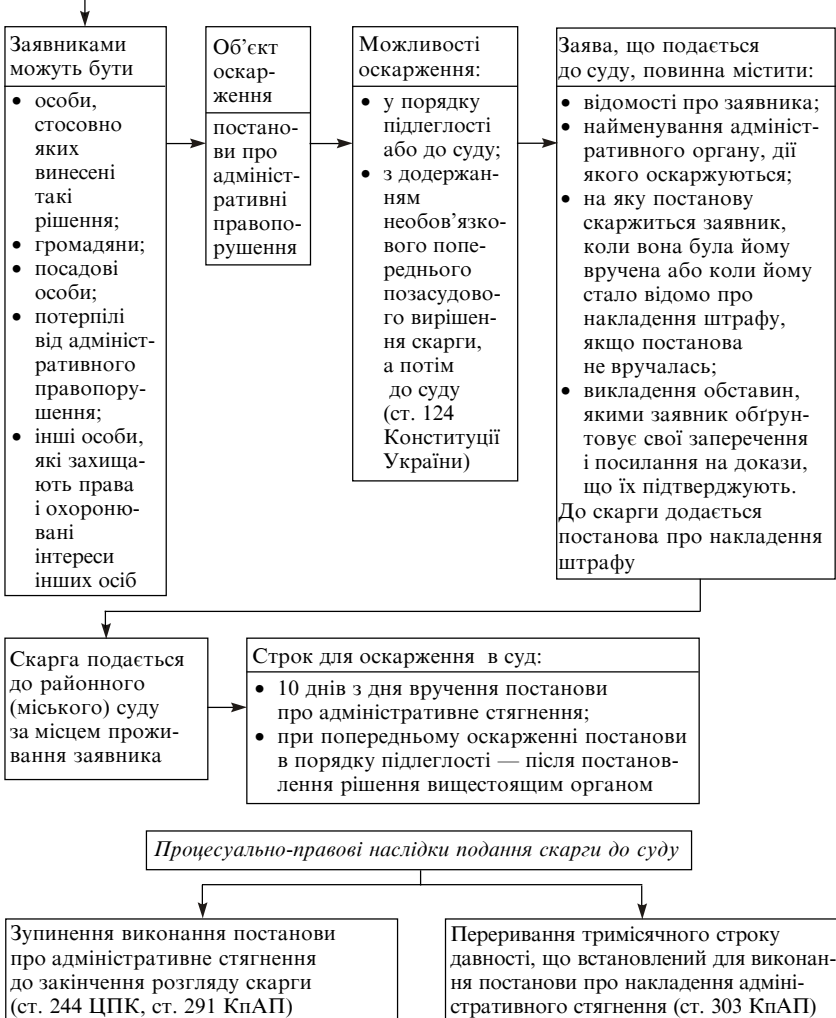

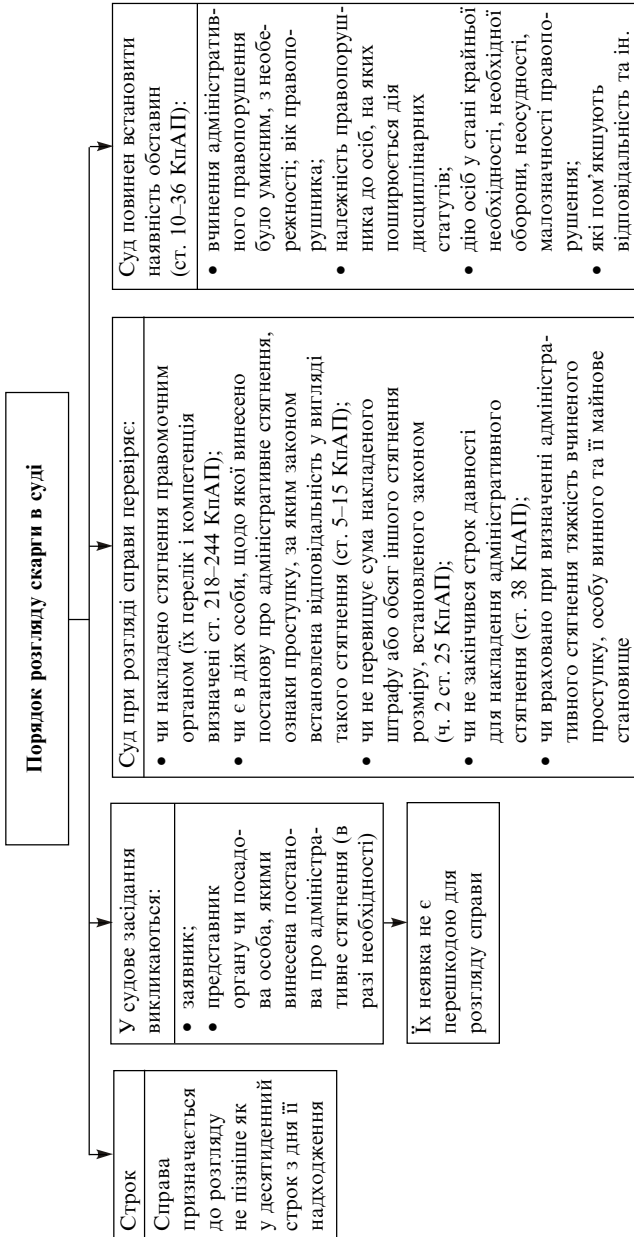
19.7. Справи по заявах про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісництва депутатської діяльності з іншими видами діяльності

19.8. Справи по скаргах на дії органів і посадових осіб у зв'язку з накладенням адміністративних стягнень

Справи по скаргах на дії органів і посадових осіб у зв'язку з накладенням адміністративних стягнень (ст. 244–248 ЦПК, ст. 287–293 КпАП, постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 червня 1988 р. “Про практику розгляду судами скарг на постанови у справі про адміністративні правопорушення”)

19.9. Справи по скаргах громадян на рішення, дії або бездіяльність державних органів, юридичних чи посадових осіб у сфері управлінської діяльності

Справи по скаргах громадян на рішення, дії або бездіяльність державних органів, юридичних чи посадових осіб у сфері управлінської діяльності (ст. 55 Конституції України, ст. 248¹-248¹⁰ ЦПК)

Право звернутися до суду має громадянин (військовослужбовець — до військового суду), якщо вважає, що його права або свободи порушені

Суб'єкти оскарження, дії (бездіяльність) яких можуть бути оскаржені:

- органи державної виконавчої влади та їх посадові особи;
- органи місцевого самоврядування та їх посадові особи;
- керівники установ, організацій, підприємств та їх об'єднань незалежно від форми власності;
- керівні органи і керівники об'єднань громадян;
- посадові особи, які виконують організаційно-розпорядчі, адміністративно-господарські обов'язки, або особи, що виконують такі обов'язки за спеціальними повноваженнями

Предметом судового оскарження є колегіальні та одноособові рішення, дії або бездіяльність суб'єктів оскарження, у зв'язку з якими громадянин вважає, що ними:

- порушено чи порушуються його права або свободи;
- створено або створюються перешкоди для реалізації ним своїх конституційних прав чи свобод або вжиті заходи щодо реалізації його прав є недостатніми;
- на нього покладено обов'язки, не передбачені законодавством або передбачені законодавством, але без урахування конкретних обставин, за яких ці обов'язки повинні покладатися або що вони покладені не уповноваженою на це особою чи органом;
- його притягнуто до відповідальності, не передбаченої законом, або до нього застосовано стягнення за відсутності передбачених законом підстав, або неправомочною посадовою особою чи органом

Скарги, що подаються до суду:

- мають відповідати вимогам ст. 137, 138 ЦПК;
- оплачуються державним митом;
- подаються за місцем знаходження державного органу, юридичної чи посадової особи — безпосередньо до суду або до суду після оскарження в порядку підлеглості

Скаргу може бути подано в суд:

- у двомісячний строк з дня, коли громадянин дізнався або повинен був дізнатися про порушення його прав і свобод;
- у місячний строк з дня одержання громадянином письмової відповіді про відмову в задоволенні скарги органом, посадовою особою вищого рівня щодо органу, посадової особи, які винесли рішення чи здійснили дії або допустили бездіяльність, чи з дня закінчення місячного строку після подання скарги, якщо громадянином не було одержано на неї письмової відповіді

Наслідки подання скарги до суду:

- зупиняє виконання оскарженого акта;
- про подання скарги суд повідомляє орган, юридичну чи посадову особу не пізніше наступного дня після її прийняття

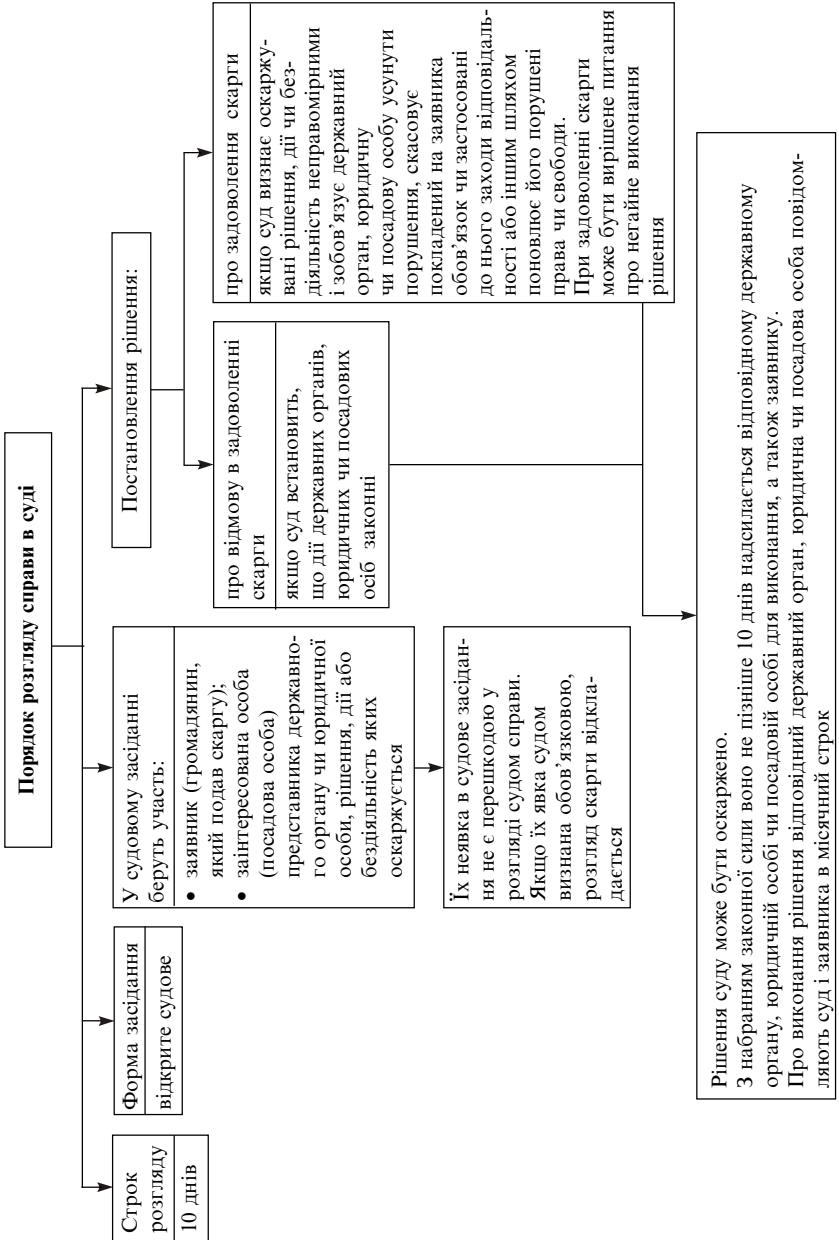
**Судам не підвідомчі справи
у неповідному провадженні:**

якщо суд встановить при розгляді скарги наявність спору про право, справа розглядається у порядку позовного провадження, наприклад:

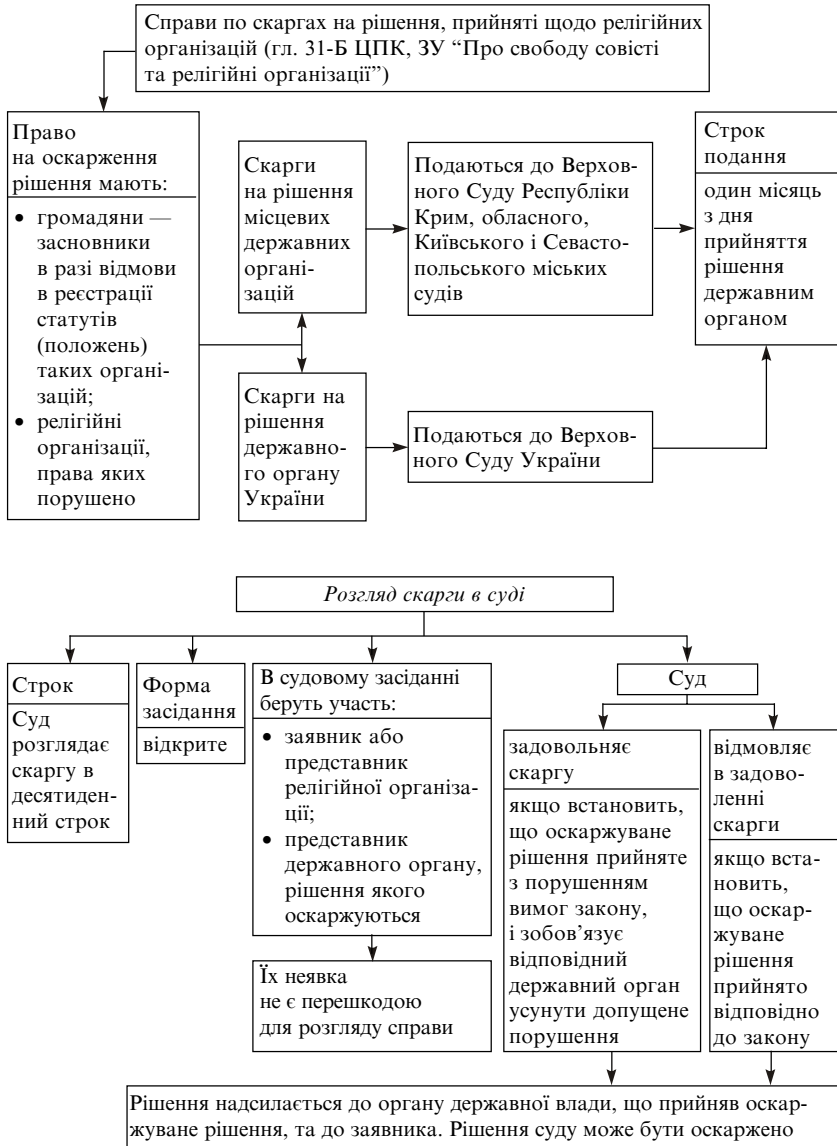
- спір про право на частину прийнятого в експлуатацію жилого будинку, у реєстрації якого відмовлено;
- спір про право на жиле приміщення при відмові у прописці

Справи за скаргами на неправомірні рішення, дії та бездіяльність суб'єктів оскарження, в яких одночасно пред'явлено вимоги відшкодування заподіяної цими рішеннями, діями чи бездіяльністю матеріальної чи моральної шкоди, гарантованої ст. 56 Конституції України, ст. 25 ЗУ "Про звернення громадян"

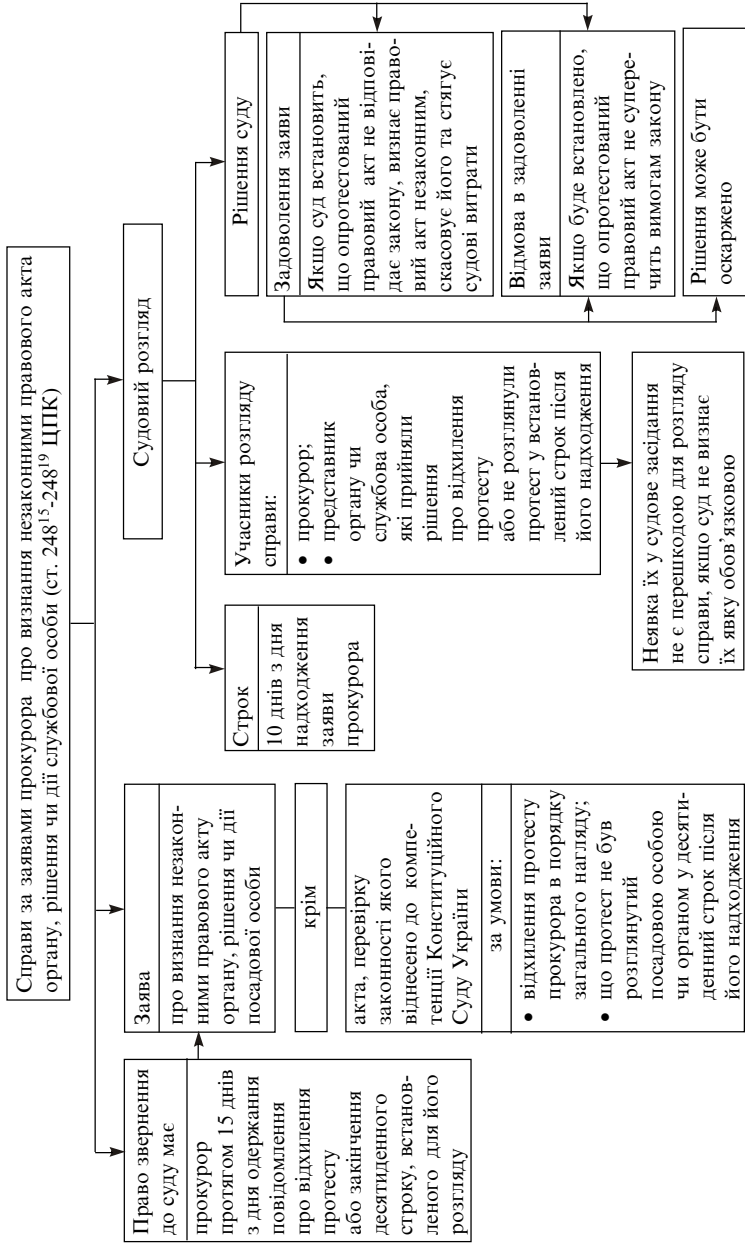
Суд залишає скаргу без розгляду і роз'яснює заявнику право на пред'явлення позову на загальних підставах, оскільки такі скарги розглядаються в порядку позовного провадження

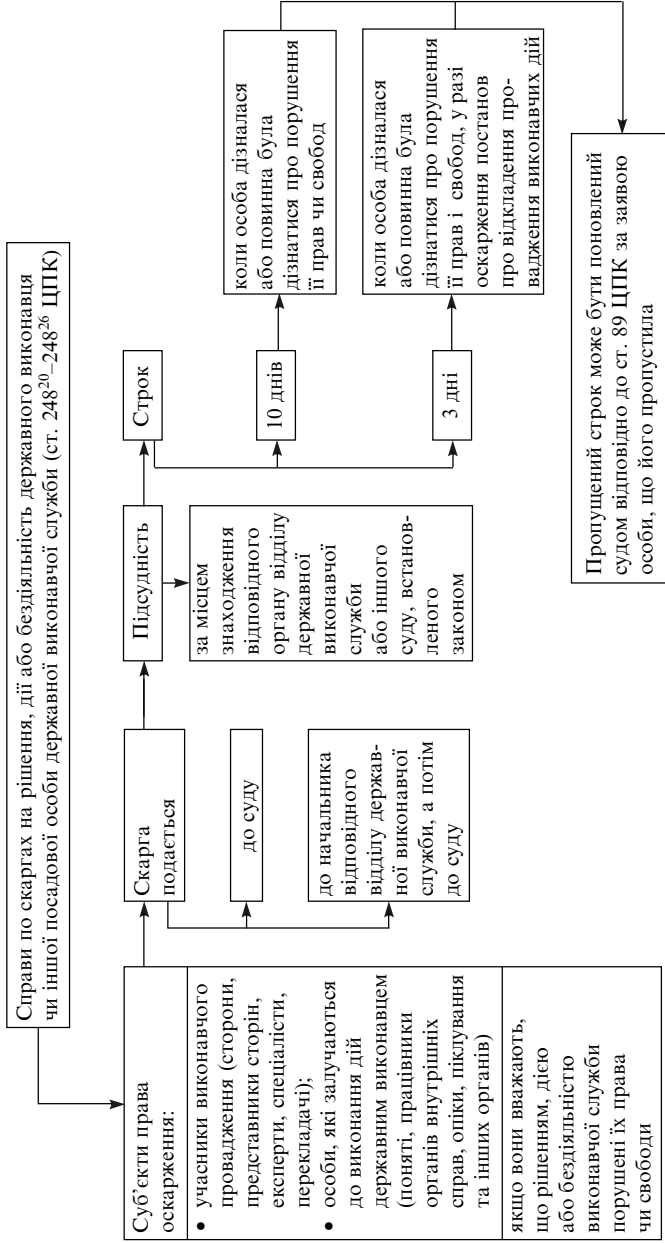
19.10. Справи по скаргах на рішення, прийняті щодо релігійних організацій

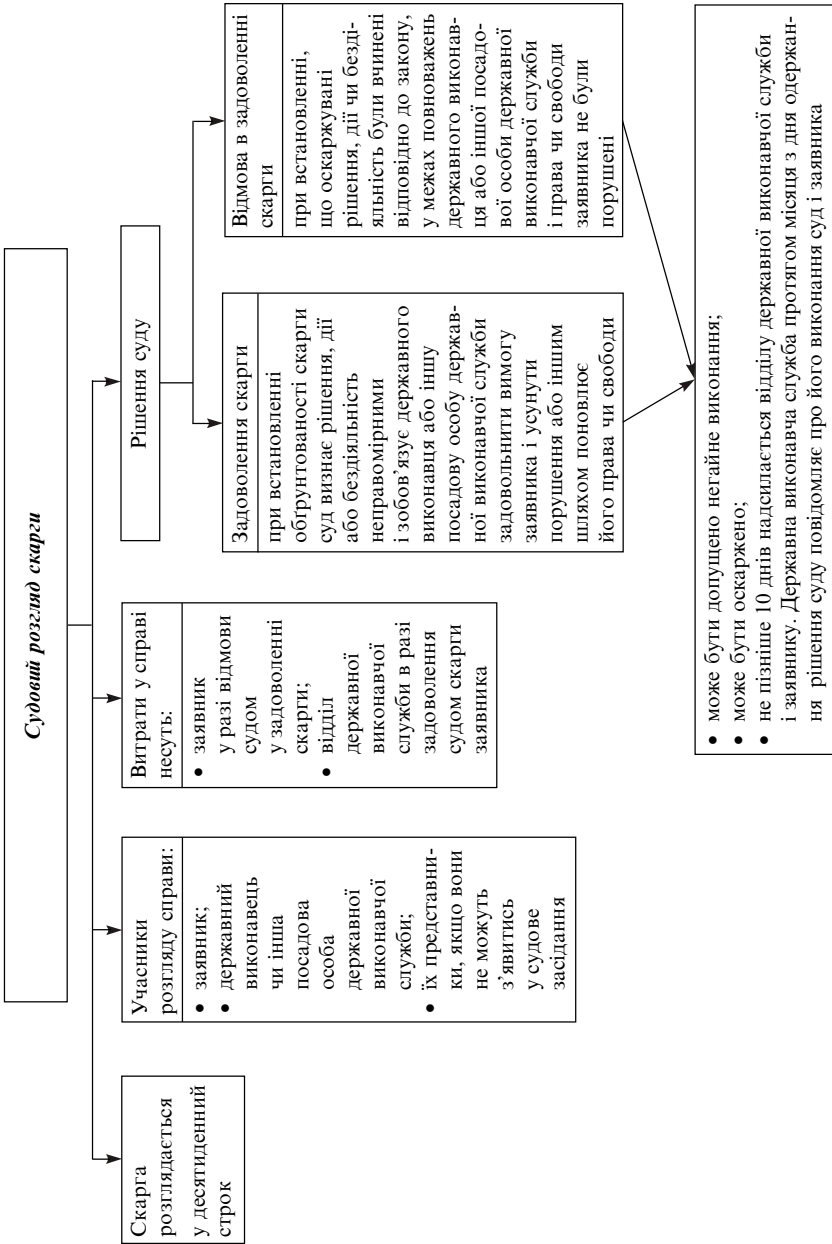

19.11. Справи за заявами прокурора про визнання незаконними правового акта органу, рішення чи дії службової особи

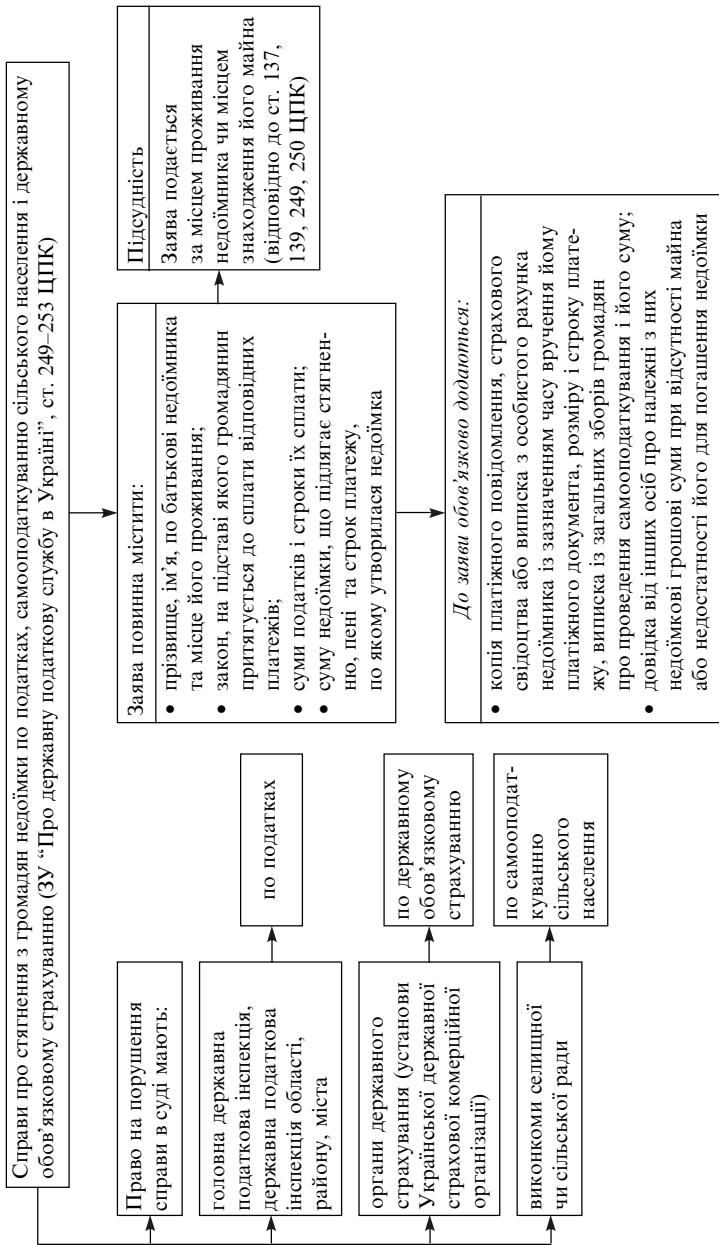

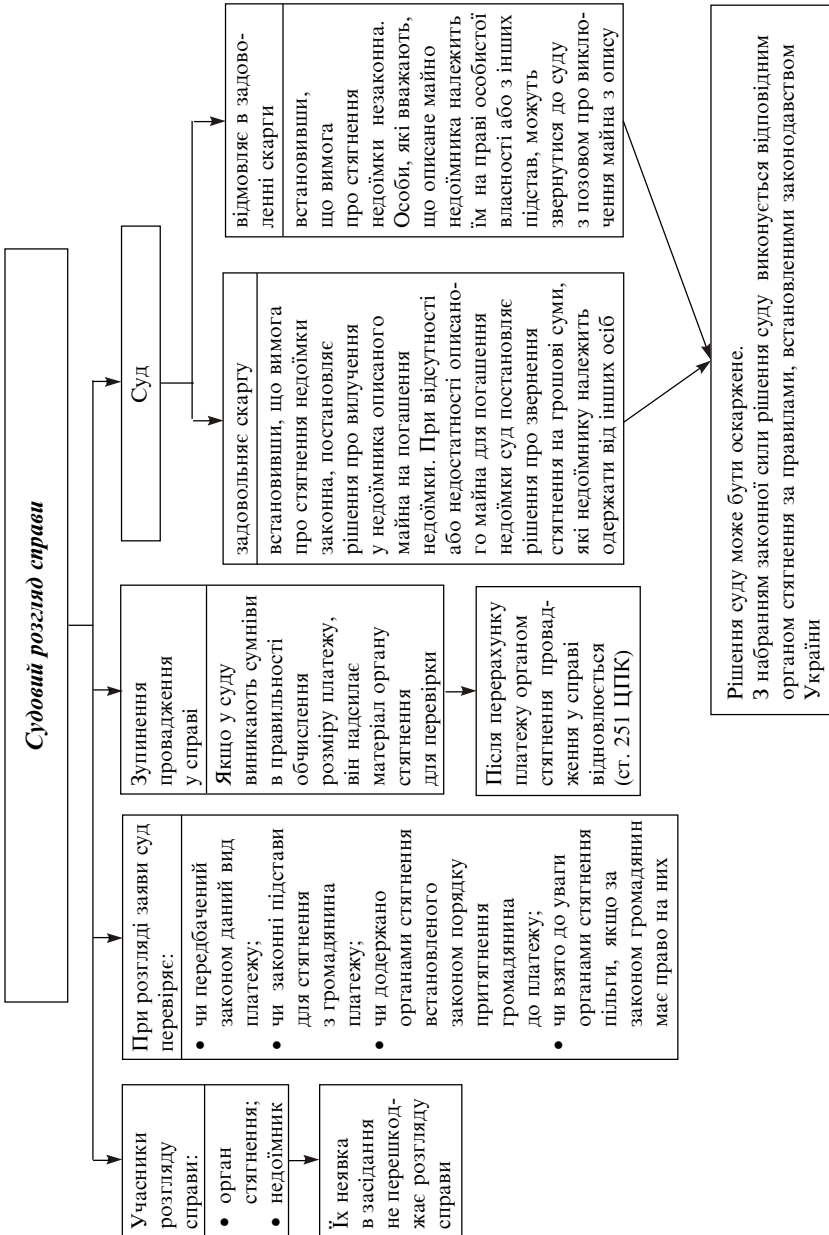
19.12. Справи по скаргах на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби

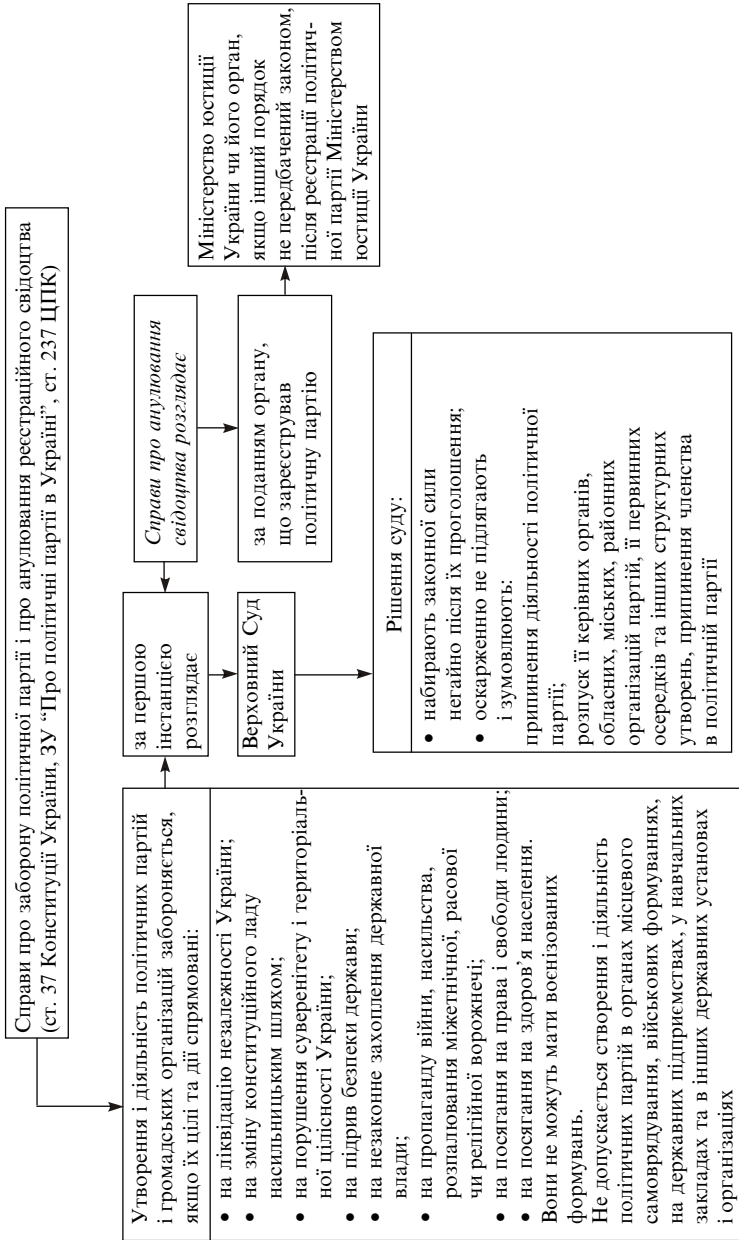
19.13. Справи про стягнення з громадян недоїмки по податках, самооподаткуванню сільського населення і державному обов'язковому страхуванню

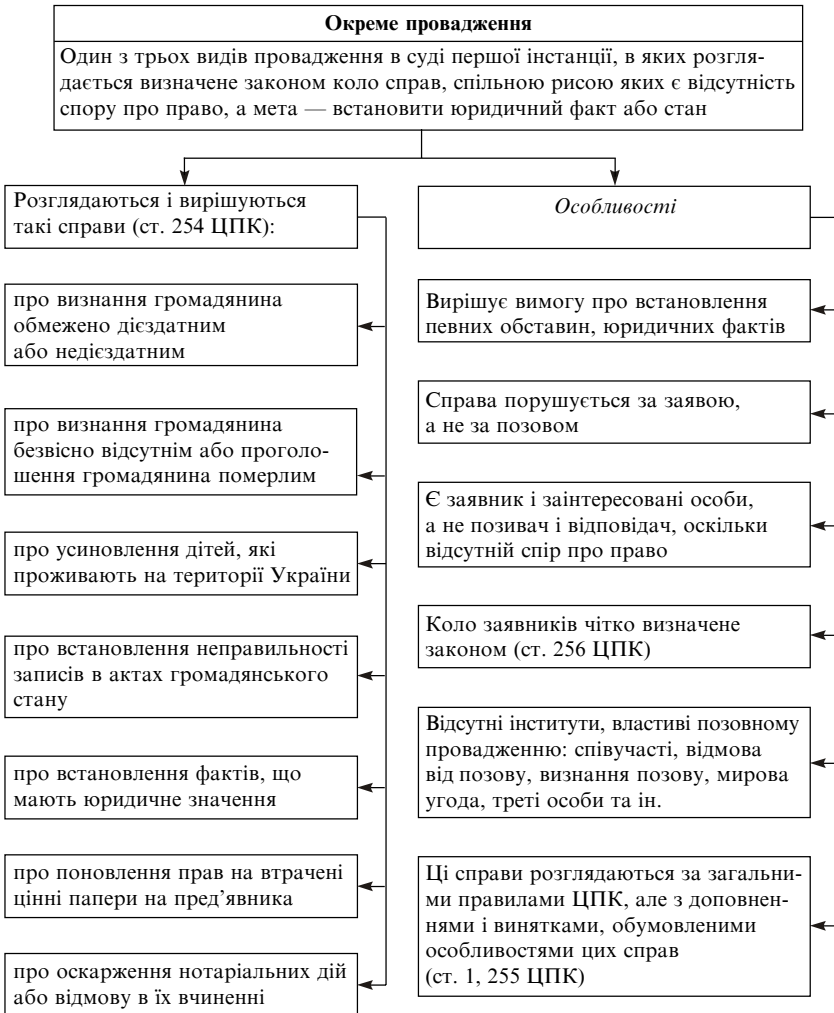

19.14. Справи про заборону політичної партії і про анулювання ресстраційного свідоцтва

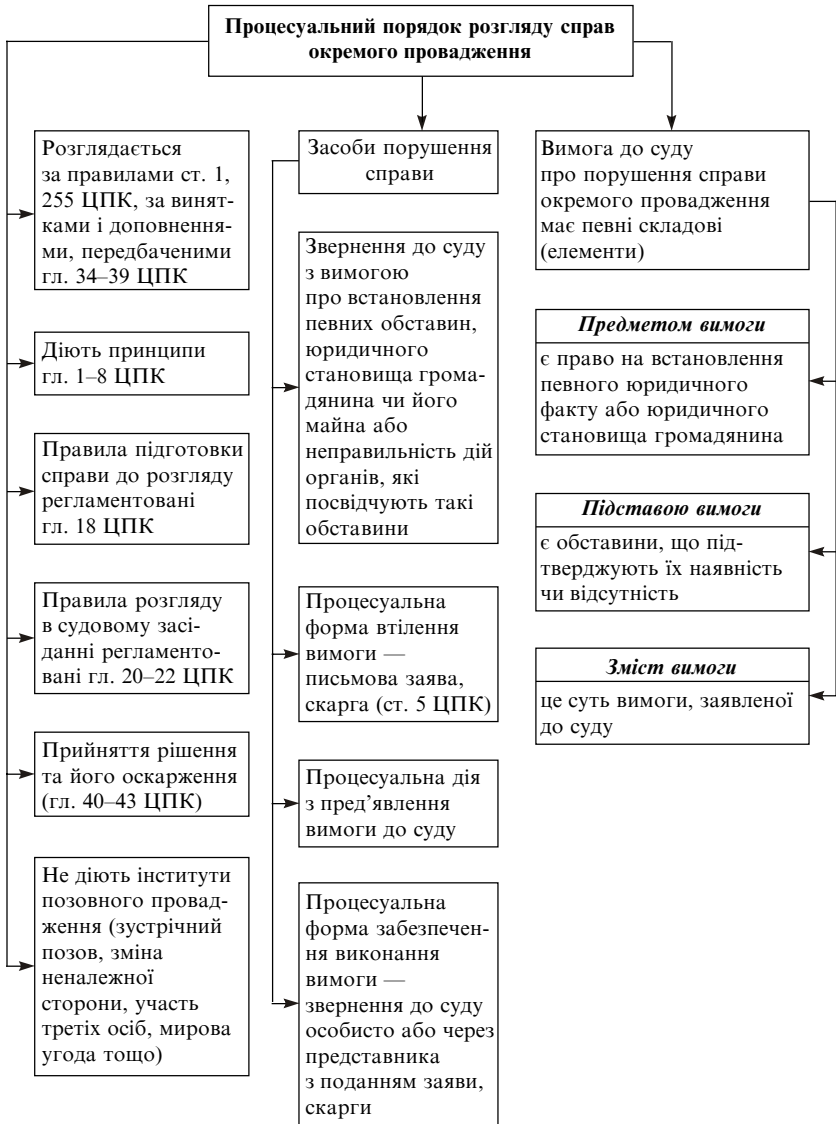

Глава 20. Окреме провадження

20.1. Суть і значення окремого провадження

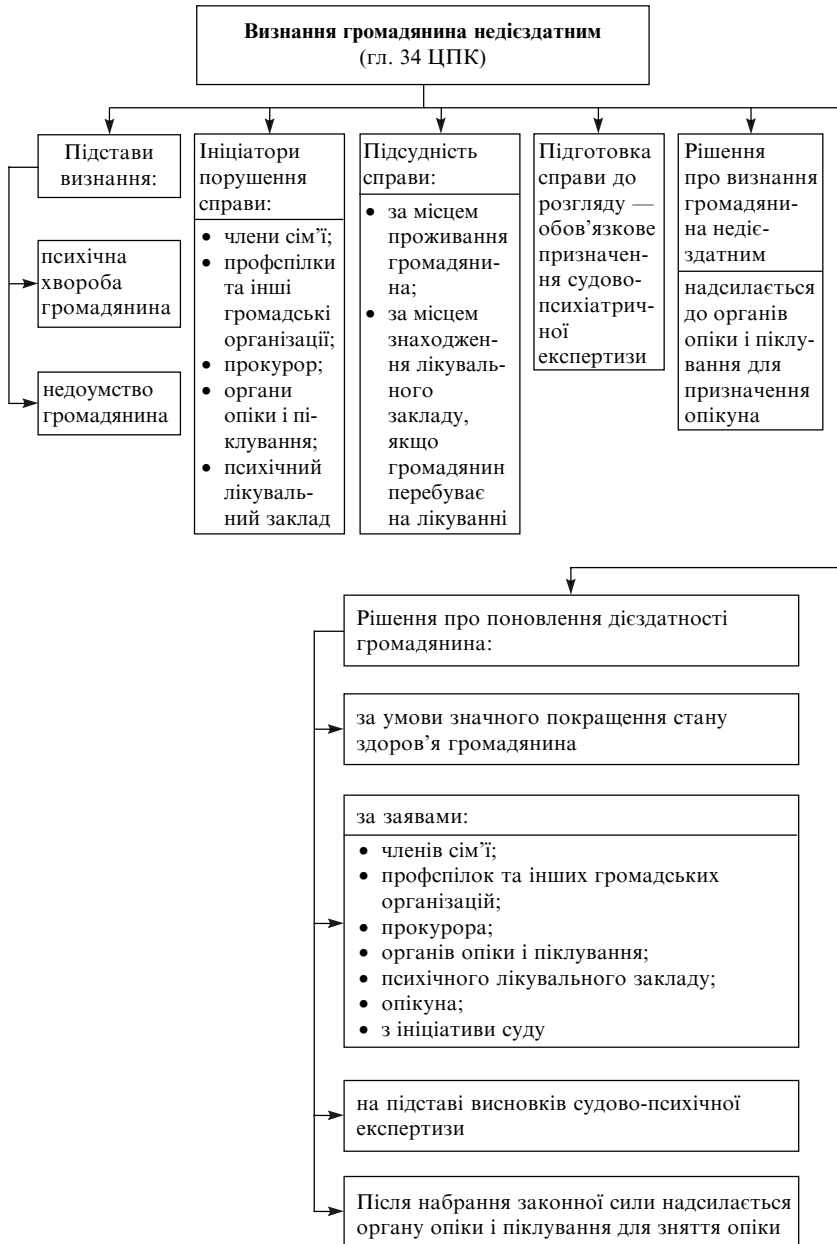

20.2. Процесуальний порядок розгляду справ окремого провадження

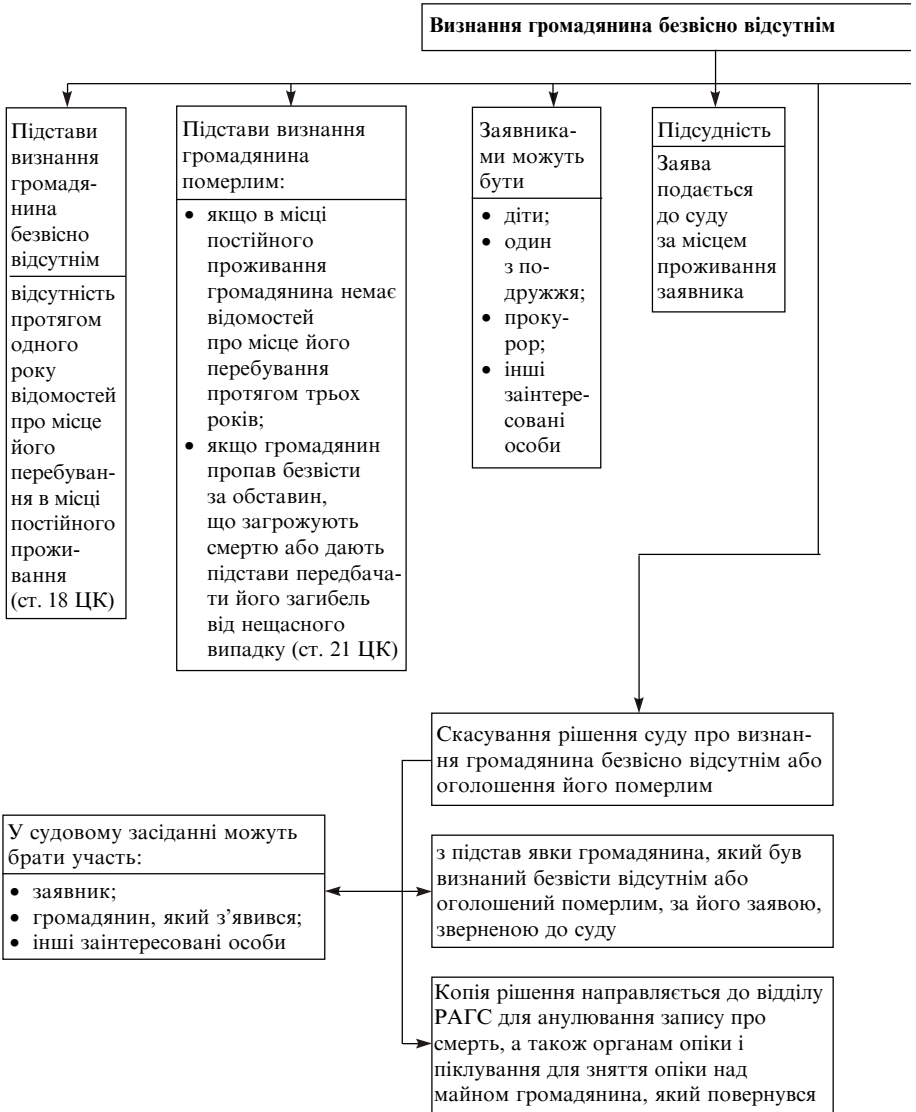

20.3. Визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним

20.4. Визнання громадянина безвісно відсутнім

або оголошення його померлим

або оголошення його померлим (гл. 35 ЦПК)

У порядку підготовки судового засідання суддя:

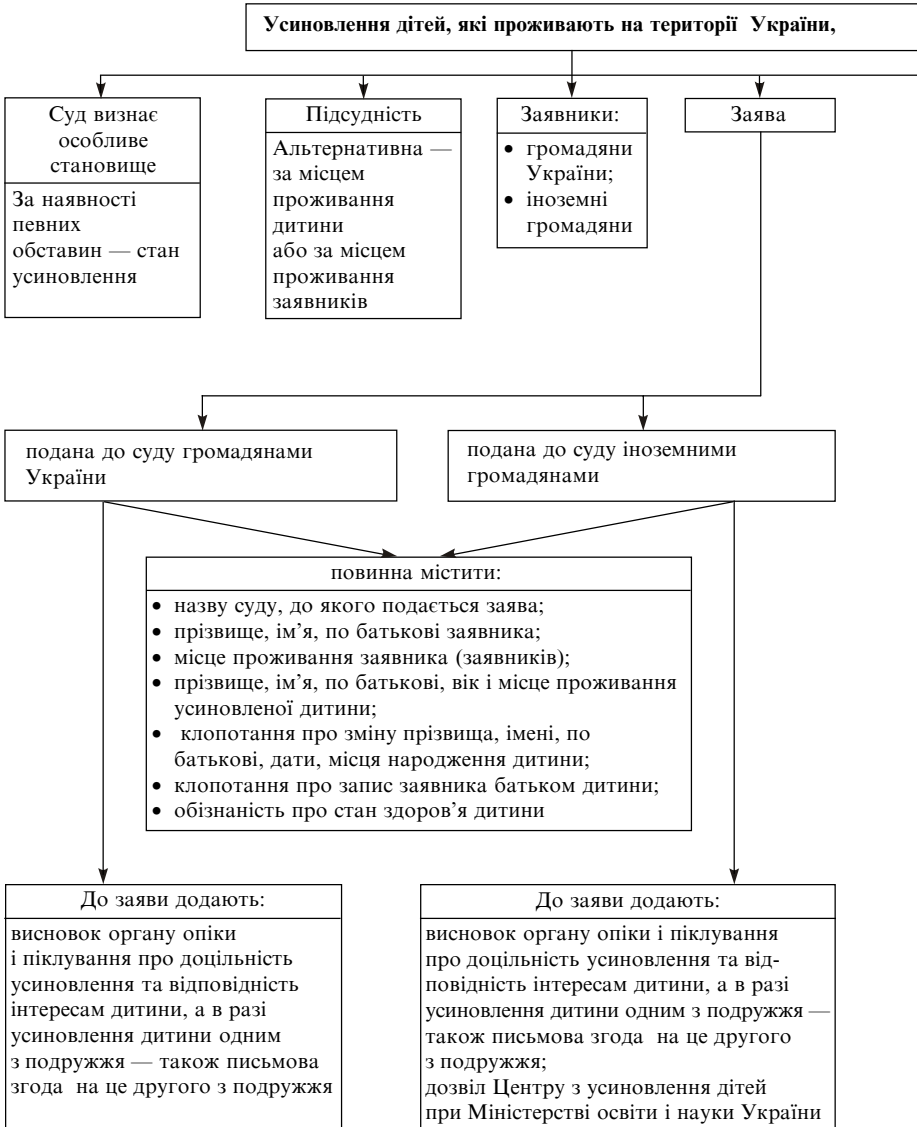
- визначає коло осіб, які можуть надати повідомлення про відсутнього громадянина;
- надсилає запити за останнім місцем проживання відсутнього (домоуправління, органи внутрішніх справ або виконавчий комітет місцевої ради народних депутатів) і за місцем його останньої роботи про наявність відомостей щодо відсутнього;
- через органи опіки і піклування суд вживає заходів призначення опікуна для охорони майна відсутнього чи в разі потреби для управління цим майном

Копія рішення суду про визнання громадянина безвісно відсутнім направляється заявнику

Копії рішення суду про проголошення громадянина померлим надсилаються:

- до відділу РАГС, що розміщується в районі діяльності суду, для реєстрації смерті;
- у нотаріальні контори для вжиття заходів з охорони спадкового майна

20.5. Усиновлення дітей, які проживають громадянами України та

на території України, іноземними громадянами

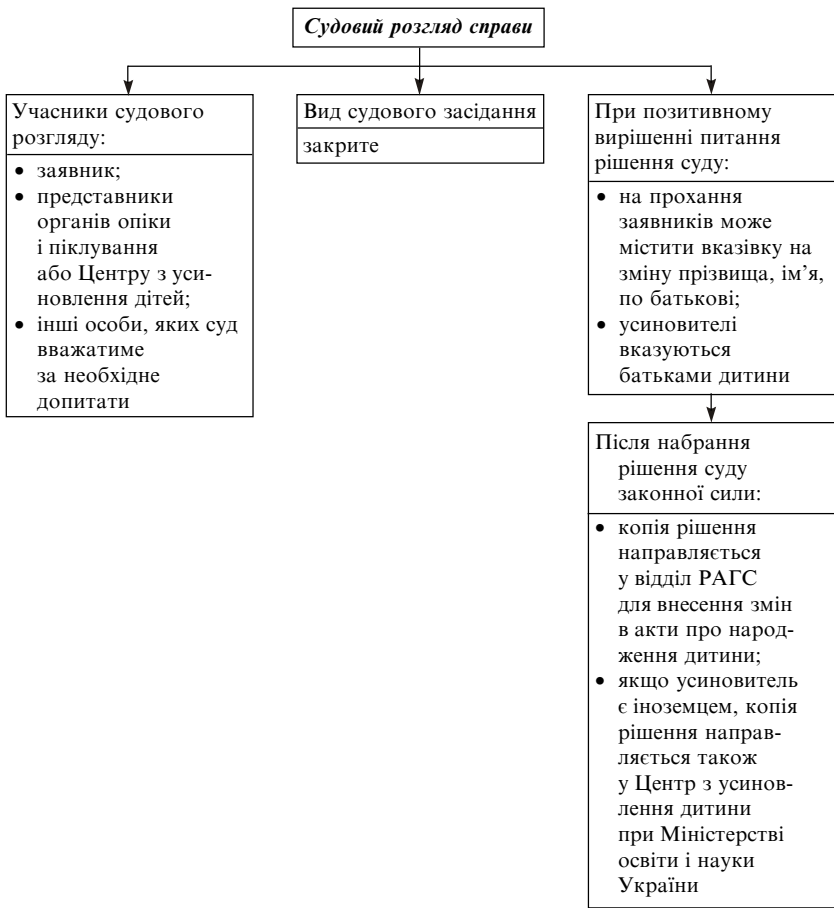
громадянами України та іноземними громадянами (гл. 35-А ЦПК)

Функції відділу освіти:

- на підставі заяви і документів, що додаються, а також акта дослідження житлових умов складає висновок про прийняття на облік як усиновителя;
- крім зазначених документів і на підставі документів дитячої установи складає висновок про відповідність усиновителя інтересам дитини, який додає до заяви, що подається до заяви в суд;
- Центр з усиновлення дітей при Міністерстві освіти і науки України подає до суду висновок, виданий відповідним компетентним органом за місцем проживання заявника (заявників), про можливість бути усиновленим, медичні довідки про стан здоров'я заявника (заявників) та усиновленої дитини, довідки про заробіток та інші доходи, копію свідоцтва про шлюб (для одружених), копії паспортів, відомості про житлово-будівельні умови усиновителів

Іноземні усиновителі:

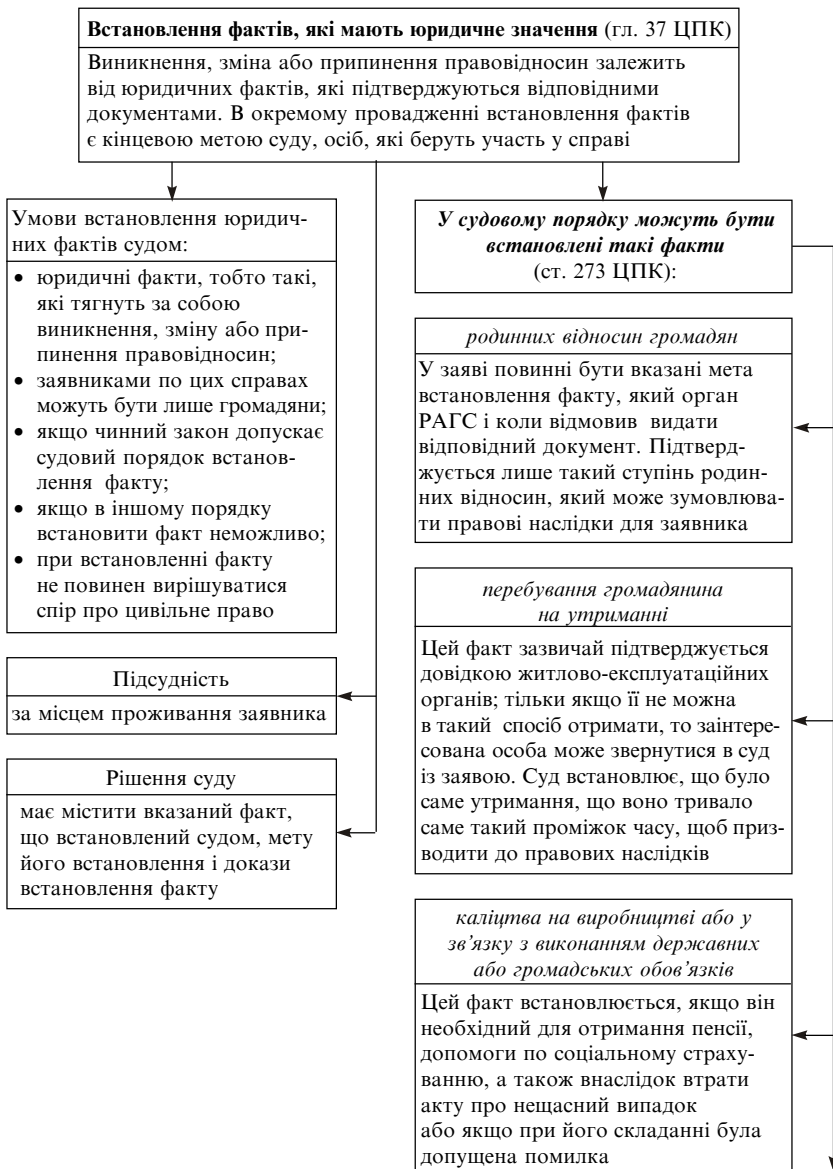
- бере на облік Центр з усиновлення дітей при Міністерстві освіти і науки України;
- видає дозвіл на усиновлення, який додається до заяви в суд;
- Центр з усиновлення дітей при Міністерстві освіти і науки України до заяви в суд додає дозвіл компетентного органу країни усиновителя про надання дипломатичній установі України в певній країні про усиновлену дитину і можливості спілкування з дитиною;
- Центр з усиновлення дітей при Міністерстві освіти і науки України подає до суду висновок, виданий відповідним компетентним органом за місцем проживання заявника (заявників), про можливість бути усиновленим, медичні довідки про стан здоров'я заявника (заявників) та усиновленої дитини, довідки про заробіток та інші доходи, копію свідоцтва про шлюб (для одружених), копії паспортів, відомості про житлово-будівельні умови усиновителів

20.6. Встановлення неправильностей в актах громадянського стану

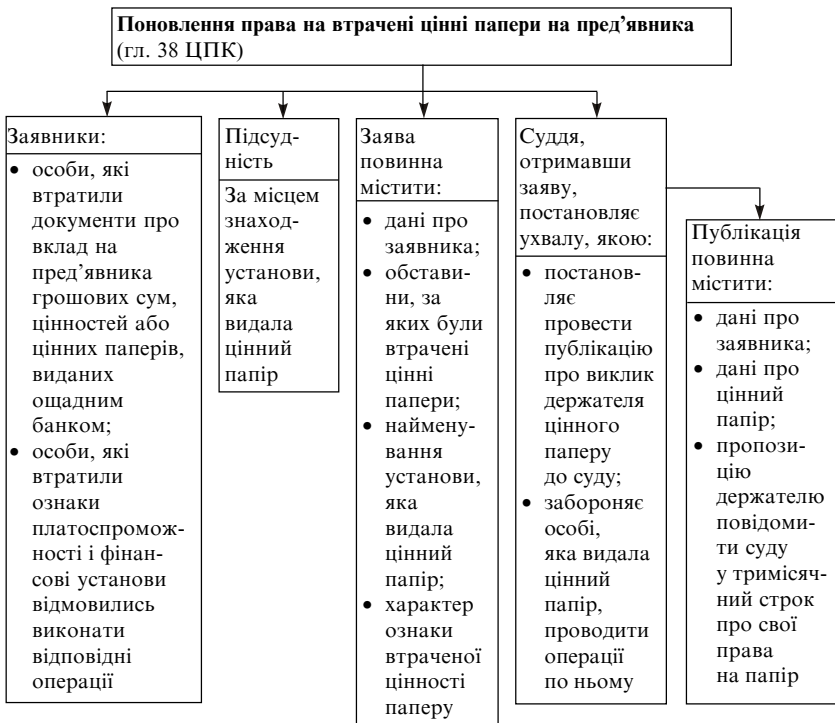

20.7. Встановлення фактів, які мають юридичне значення

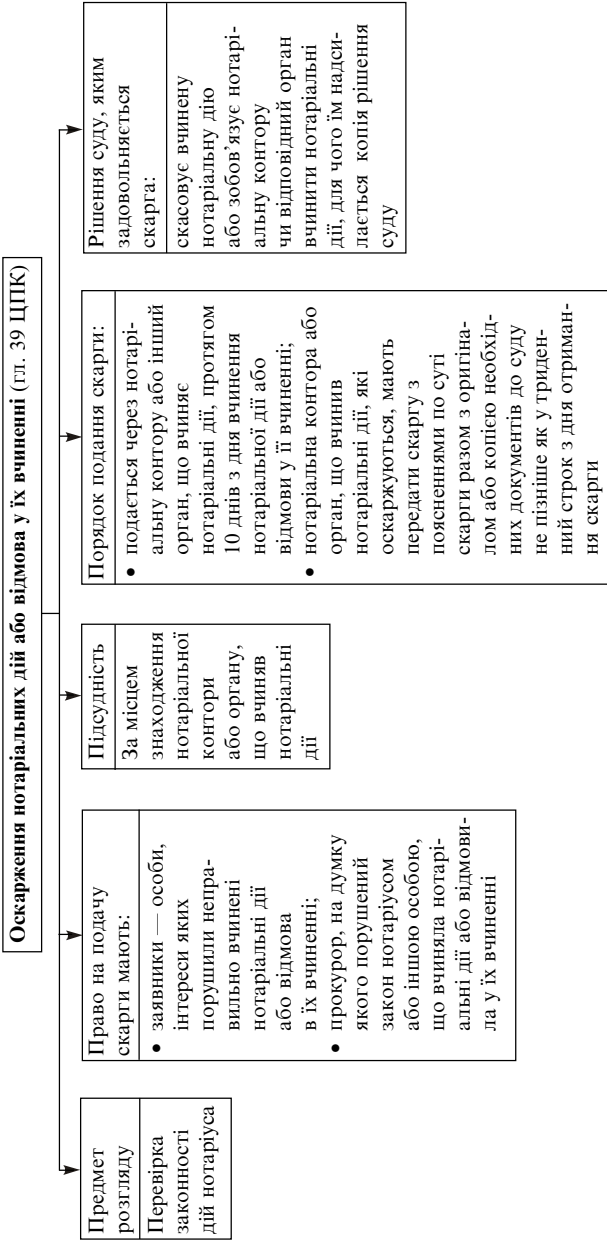

<i>реєстрації усиновлення, шлюбу, розірвання шлюбу, народження і смерті</i>	
Суд констатує саме наявність факту реєстрації. Необхідність встановлення цього факту виникає тоді, коли втрачено актові книги органів РАГС та відповідних свідоцтв, а також коли орган РАГС відмовив у зв'язку з відсутністю запису у збережених книгах	←
<i>перебування у фактичних шлюбних відносинах у встановлених законом випадках</i>	
Це можливо, якщо фактичні шлюбні відносини виникли до 8 липня 1944 р. і тривали до смерті одного з подружжя або якщо шлюб в органах РАГС не може бути зареєстрований через смерть одного з подружжя	←
<i>належності правостворюючих документів особи</i>	
Ці справи в судах виникають внаслідок помилок у документах (тобто якщо зазначені в документі прізвище, ім'я, по батькові, місце і час народження особи не збігаються з ім'ям, по батькові, прізвищем, місцем і часом народження цієї особи, вказаними у свідоцтві про народження або в паспорті). Суд встановлює, що документ належить саме заявникові і що відповідна організація не може внести відповідних виправлень. Суд встановлює факт належності документів, які не засвідчують особистості заявника	←
<i>смерті особи</i>	
Суд встановлює цей факт, якщо орган РАГС не здійснював запис про смерть особи. Суд встановлює час, місце і обставини смерті. Рішення суду про його встановлення є підставою для видання документів органами РАГС, нотаріусом та ін.	←
Перелік фактів, які можуть бути встановлені судом, не є вичерпним	←

20.8. Поновлення права на втрачені цінні папери на пред'явника

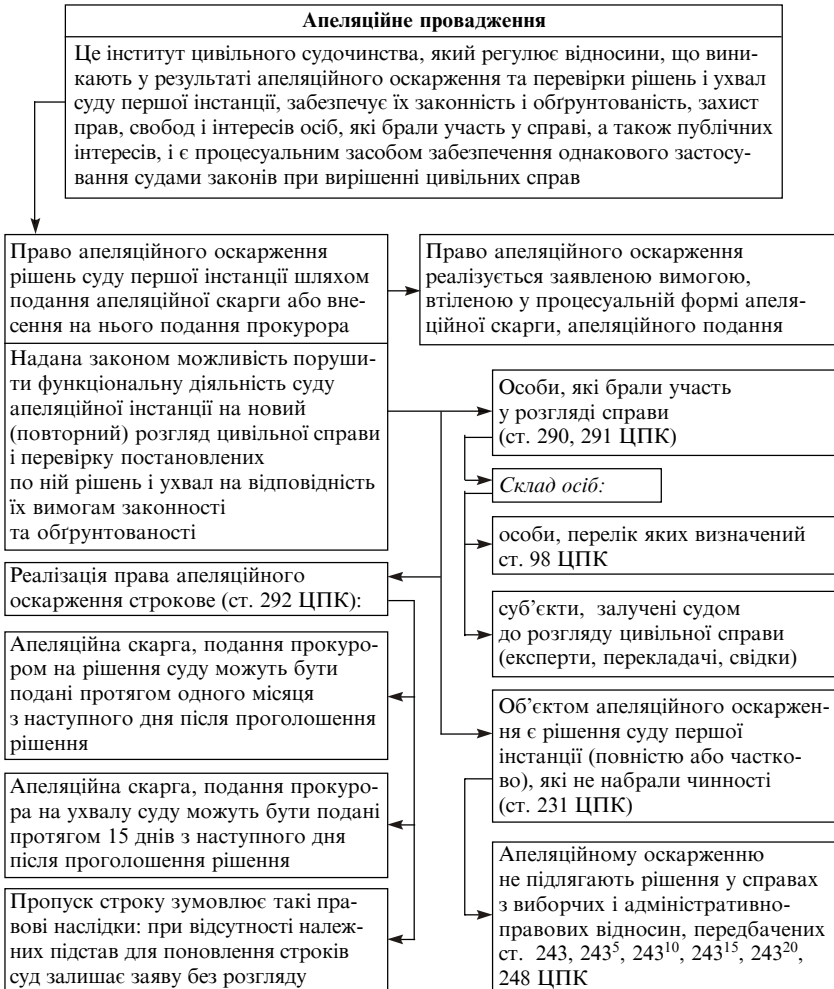
20.9. Оскарження нотаріальних дій або відмова у їх вчиненні

Розділ III. ПРОВАДЖЕННЯ ПО ОСКАРЖЕННЮ І ПЕРЕГЛЯДУ РІШЕНЬ, УХВАЛ СУДУ

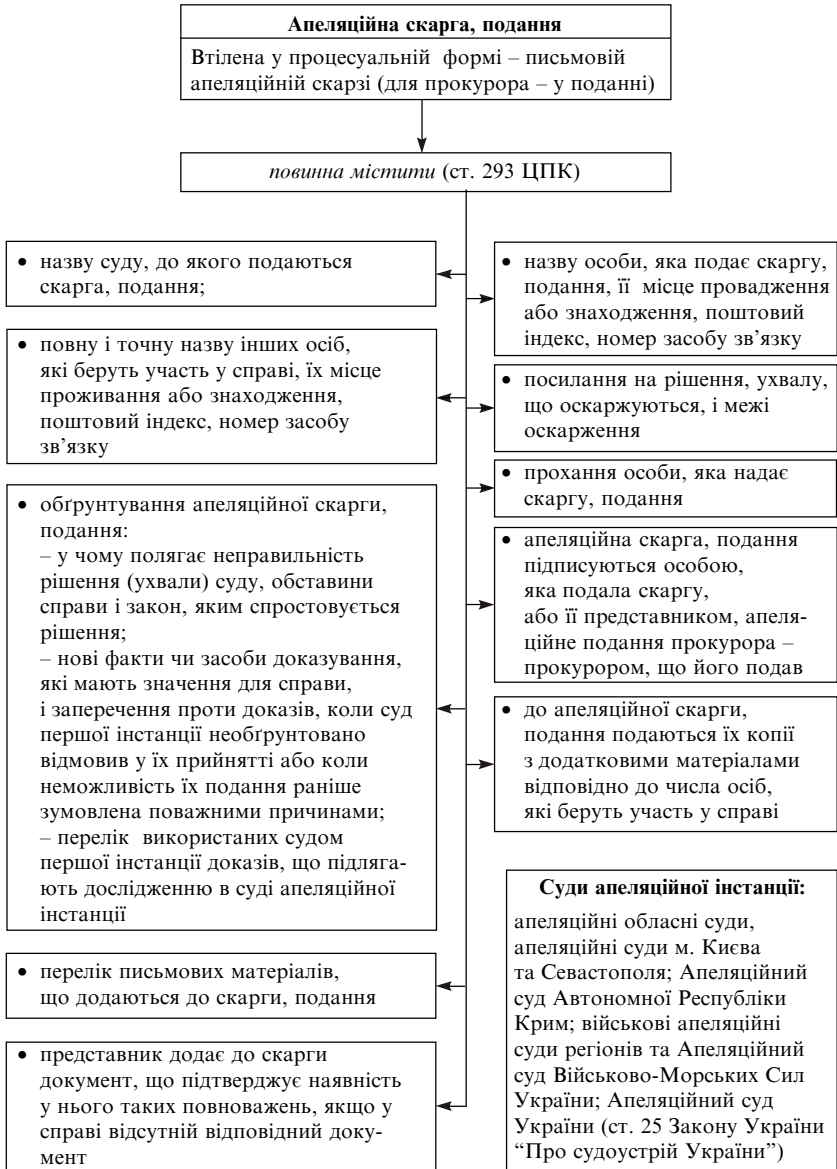
Глава 21. Апеляційне провадження

21.1. Поняття і право апеляційного оскарження рішень і ухвал суду першої інстанції та процесуальний порядок його реалізації

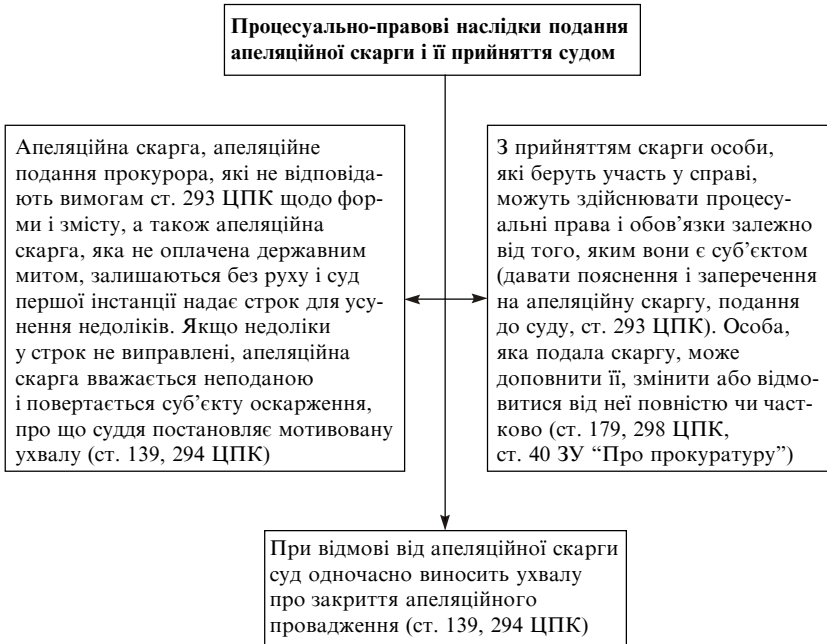

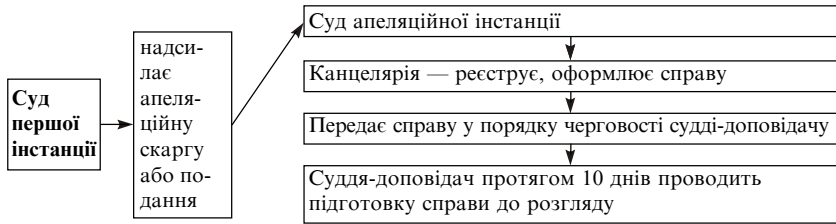
21.2. Апеляційна скарга, подання

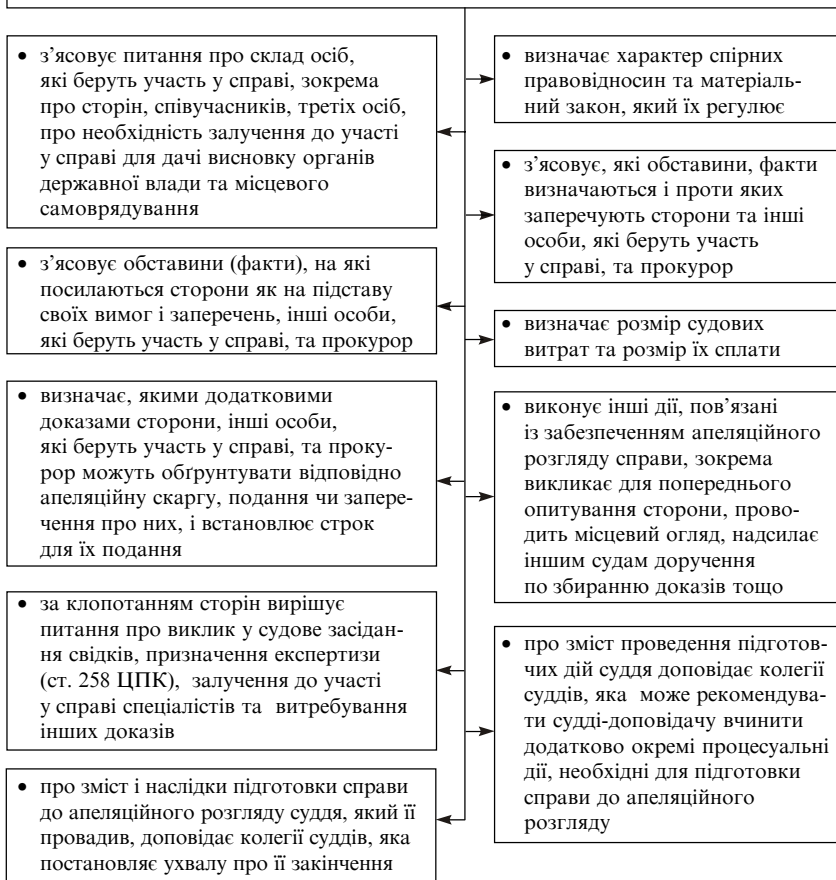
Процесуально-правові наслідки подання апеляційної скарги і її прийняття судом

21.3. Підготовка і розгляд справи судом апеляційної інстанції

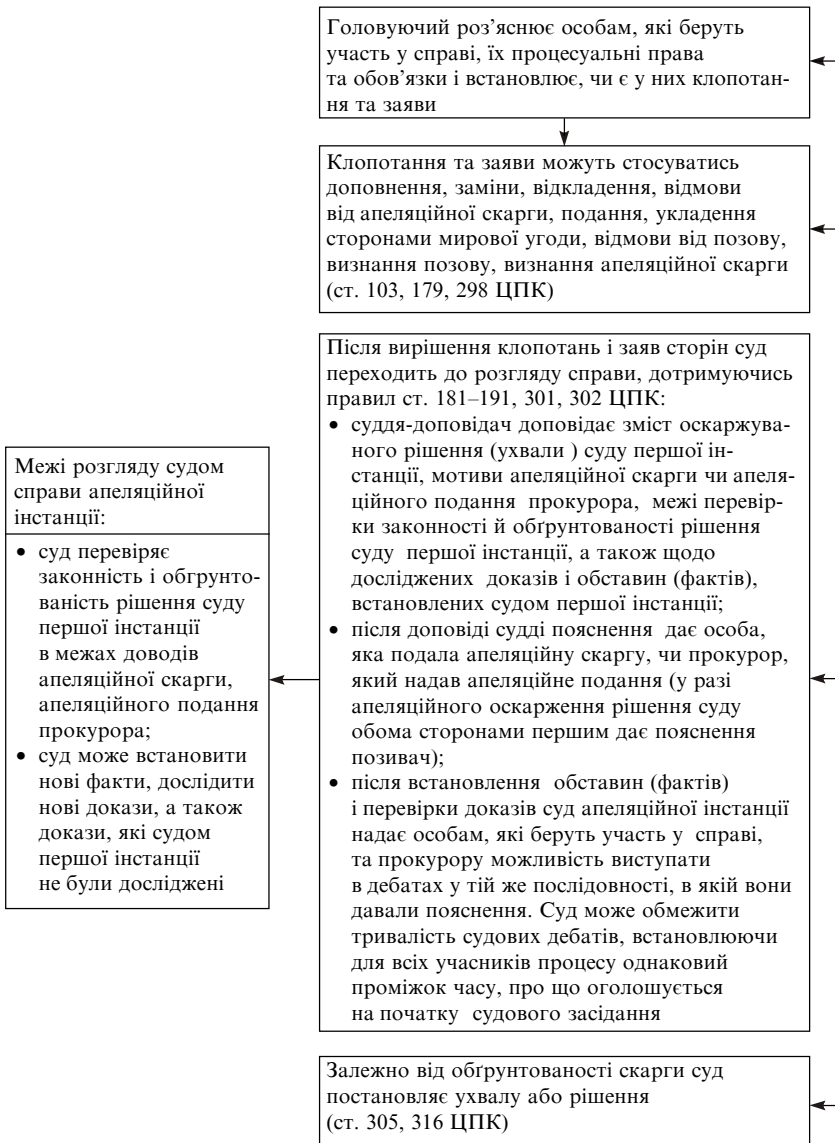

Порядок підготовки справи до апеляційного розгляду суддею-доповідачем (ст. 299 ЦПК)

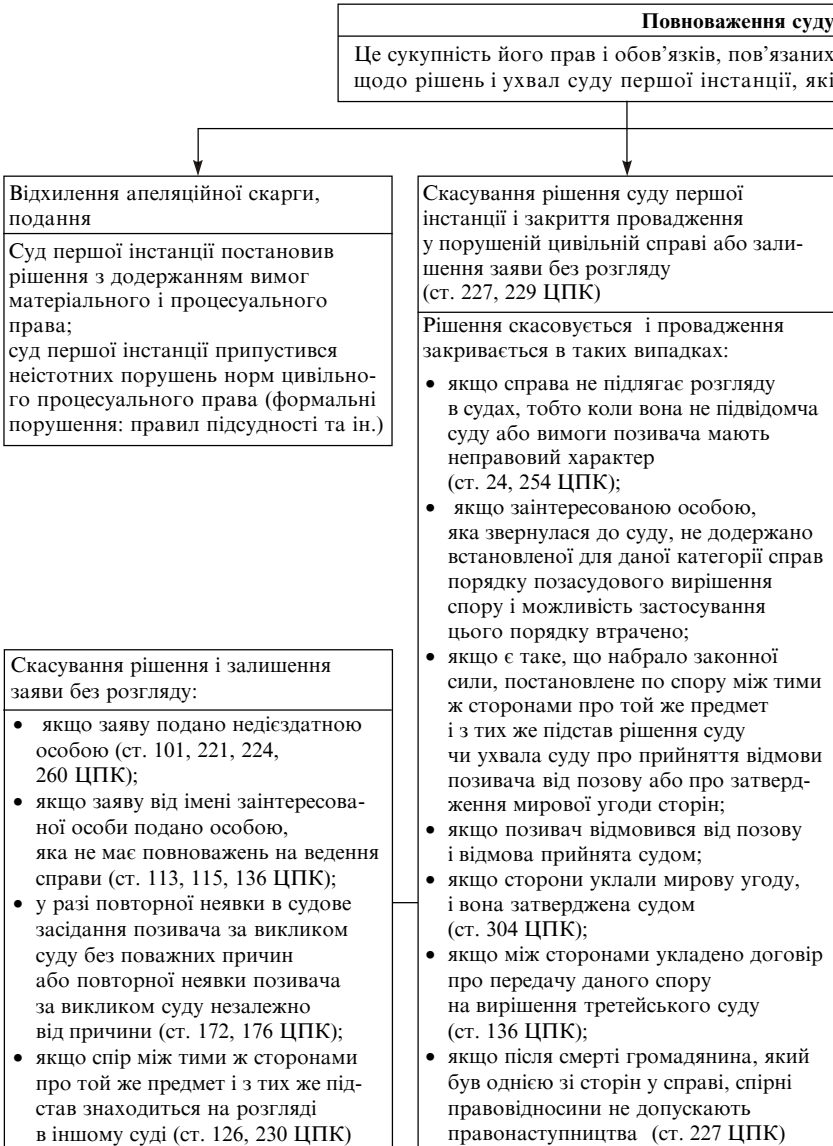

Після проведення підготовки справи до розгляду головуючий у колегії суддів призначає дату розгляду справи в засіданні суду апеляційної інстанції не пізніше місячного строку з дня закінчення підготовки. Про дату, час і місце розгляду справи канцелярія апеляційного суду невідкладно повідомляє сторони, інших осіб, які беруть участь у справі

21.4. Повноваження суду

апеляційної інстанції

апеляційної інстанції

із застосуванням процесуально-правових наслідків розглядаються в апеляційному порядку (ст. 305–310 ЦПК)

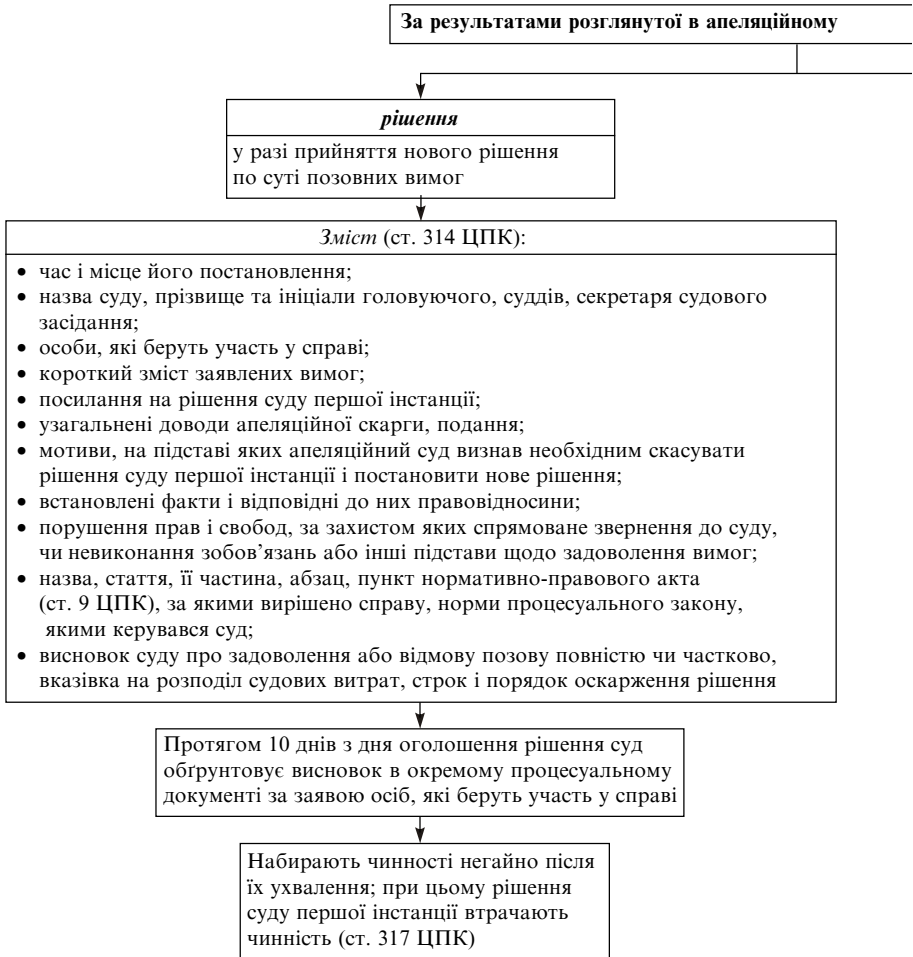
Скасування рішення суду першої інстанції і направлення справи на новий розгляд:

- справа розглянута неповноважним суддею;
- при наявності обставин, що викликають сумнів у його (судді) об'єктивності (ст. 18 ЦПК), справа підлягає колегіальному розгляду (ст. 124 ЦПК);
- рішення постановлено чи підписано не тим суддею, який розглядав справу (обов'язково скасовується);
- справу розглянуто у відсутності будь-кого з осіб, які беруть участь у справі, не повідомлених про час і місце судового засідання;
- суд вирішив питання про права і обов'язки осіб, які не були притягнуті до участі у справі

Зміна рішення або постановлення нового рішення:

- неповне з'ясування судом обставин, що мають значення для справи;
- недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд вважає встановленими;
- невідповідність висновків суду обставинам справи;
- порушення або неправильне застосування судом норм матеріального права

21.5. Рішення і ухвали суду

апеляційної інстанції

порядку справи суд постановляє:

ухвали

в інших випадках, коли суд не постановляє нового рішення

Зміст (ст. 313, 314 ЦПК):

- час і місце її постановлення;
- назва суду, прізвище й ініціали головуючого та суддів;
- прізвище та ініціали секретаря судового засідання;
- особи, які беруть участь у справі;
- короткий зміст заявлених вимог;
- посилання на рішення суду першої інстанції;
- узагальнені доводи апеляційної скарги, апеляційного подання прокурора;
- мотиви, на підставі яких апеляційний суд дійшов свого висновку, і посилання на закон, яким він керувався;
- наслідки розгляду апеляційної скарги, апеляційного подання прокурора у вигляді резолютивної частини ухвали, сформульованої відповідно до повноважень, наданих суду апеляційної інстанції

Випадки постановлення ухвали (ст. 312 ЦПК):

- відхилення апеляційної скарги і залишення рішення суду першої інстанції без зміни;
- скасування рішення суду першої інстанції з направленням справи на новий розгляд;
- скасування рішення суду першої інстанції із закриттям провадження у справі або залишення заяви без розгляду;
- часткове задоволення апеляційної скарги чи апеляційного подання прокурора на рішення суду першої інстанції чи часткова заміна рішення суду першої інстанції;
- задоволення скарги чи подання прокурора на ухвалу суду першої інстанції із скасуванням і направленням справи на новий розгляд;
- відхилення скарги, подання прокурора і залишення скарги без задоволення

Набирають чинності негайно після їх ухвалення; при цьому рішення і ухвали суду першої інстанції втрачають чинність (ст. 317 ЦПК)

Глава 22. Касаційне провадження

22.1. Поняття і право касаційного оскарження та перевірки рішень і ухвал суду першої й апеляційної інстанцій

Касаційне провадження (ст. 319–347 ¹ ЦПК)			
<p>Суд касаційної інстанції за скаргю осіб, які беруть участь у справі, і осіб, які брали участь у справі, стосовно яких суд вирішив питання про їх права і обов'язки, та за поданням прокурора перевіряє законність рішень і ухвал суду першої інстанції, їх відповідність нормам матеріального чи процесуального права, які не були предметом апеляційного розгляду, а також рішень і ухвал суду апеляційної інстанції з метою захисту прав і свобод таких заінтересованих громадян, прав і охоронюваних законом інтересів юридичних осіб, держави, публічних інтересів</p>			
Функція	Суд касаційної інстанції	Суб'єкти права касаційного оскарження:	Об'єкти касаційного оскарження, подання:
Захист прав заінтересованих осіб шляхом перевірки законності розглянутих справ, в яких суд апеляційної інстанції не усунув істотні порушення закону або сам їх допустив, і забезпечення однакового застосування закону	Верховний Суд України (ст. 319 ЦПК, ст. 18, 32, 47 ЗУ “Про судоустрій України”)	<ul style="list-style-type: none"> • сторони; • інші особи, які беруть участь у справі; • особи, які не брали участі у праві, але суд постановив рішення чи ухвалу, якими вирішив їх права і обов'язки; • прокурор, який бере участь у розгляді цивільної справи	<ul style="list-style-type: none"> • рішення і ухвали, постановлені судом першої інстанції у зв'язку з порушенням ними матеріального чи процесуального права, які не були оскаржені в апеляційному порядку; • рішення і ухвали, постановлені судом апеляційної інстанції
Цивільний процесуальний строк для реалізації права касаційного оскарження, подання			
Протягом одного місяця з дня проголошення ухвали або рішення суду апеляційної інстанції (ч. 1 ст. 321 ЦПК)			
Пропущений строк може бути поновлений судом у межах не більше одного року з дня виникнення права на касаційне оскарження (ч. 2 ст. 321 ЦПК)			
Право касаційного подання (оскарження) реалізується так: подається в письмовій формі касаційна скарга, а прокурором — касаційне подання (ст. 322 ЦПК)			

22.2. Касаційна скарга, подання

Касаційна скарга, подання

Не пізніше наступного дня з дня надходження касаційної скарги, подання суд надсилає їх копії і копії доданих матеріалів особам, які беруть участь у справі, і встановлює їм строк для надання пояснень на скаргу, подання (ст. 222 ЦПК)

Особа, яка подала касаційну скаргу, подання, до початку розгляду справи має право відкликати скаргу, подання

Заява розглядається судом першої інстанції, в якому знаходиться справа; судом касаційної інстанції, який вирішує питання про допуск справи до касаційного розгляду, про передачу справи на розгляд складу судової палати

За наслідками розгляду заяви суд постановляє ухвалу про повернення скарги, подання

Сторони вправі укласти мирову угоду (ст. 320 ЦПК)

Співучасники і треті особи мають право приєднатися до касаційної скарги, поданої особою, на стороні якої вони виступали, шляхом подання про це письмової заяви, яка державним митом не оплачується (ст. 326 ЦПК)

Особа, яка подала касаційну скаргу, подання, протягом строку, встановленого для касаційного оскарження, має право доповнити (чи змінити) скаргу, подання

Особа, яка подала касаційну скаргу, подання, протягом усього часу розгляду справи має право відмовитись від неї

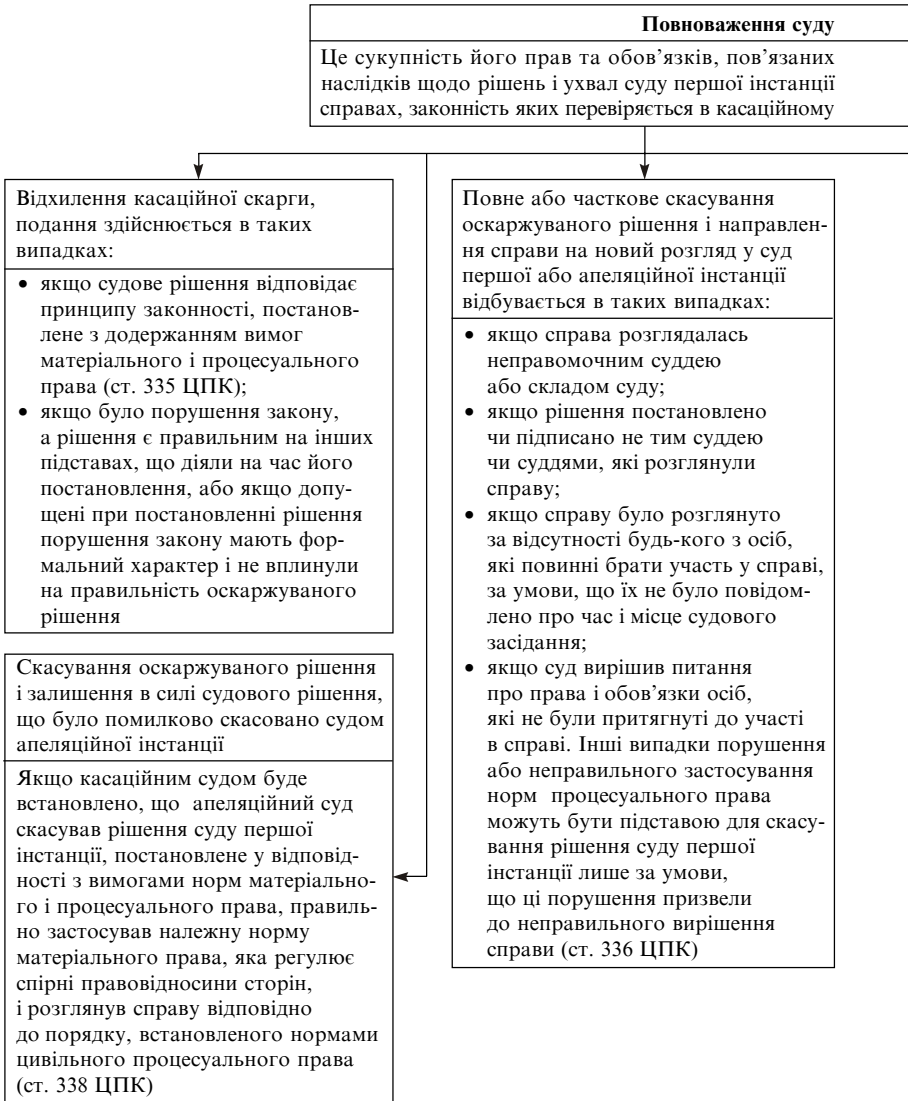
Це питання вирішується судом касаційної інстанції, який розглядає справу в судовому засіданні. У разі прийняття відмови суд постановляє про це ухвалу, якою одночасно закриває касаційне провадження у справі

Закриття справи на цих підставах позбавляє права на повторне оскарження судових рішень особою, відмова якої від касаційної скарги, подання була прийнята судом (ст. 327 ЦПК)

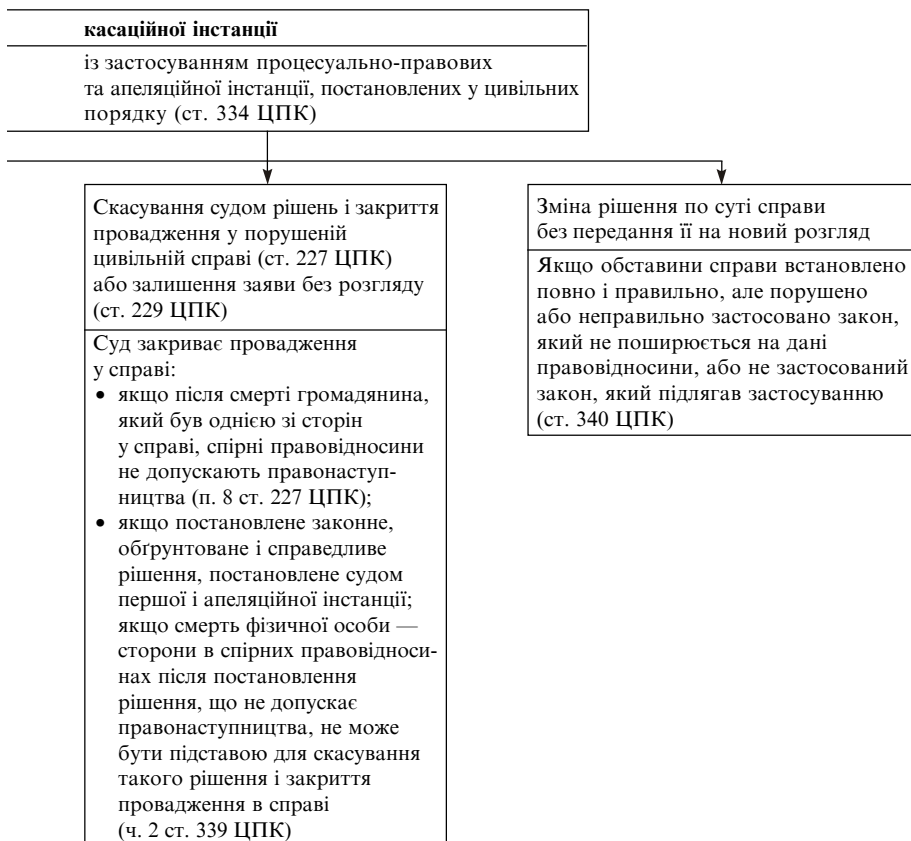
22.3. Передача справи на касаційний розгляд складу судової палати, підготовка до розгляду і процесуальний порядок розгляду справи судом касаційної інстанції

22.4. Повноваження суду касаційної

інстанції, його рішення та ухвали

Повноваження суду касаційної інстанції (ст. 17 ЦПК)

Рішення

У разі зміни ним рішення по суті справи (ст. 344 ЦПК)

Рішення повинно бути оформлене письмово і мати такий зміст (ст. 344 ЦПК):

- час і місце його постановлення;
- назва суду, прізвище й ініціали головуючого та суддів;
- особи, які беруть участь у справі;
- короткий зміст заявлених вимог;
- посилання на рішення суду першої та апеляційної інстанції, встановлені факти і визначені відповідно до них правовідносини;
- узагальнені доводи касаційної скарги, подання;
- мотиви, на підставі яких касаційний суд визнав необхідним скасувати або змінити судові рішення;
- назва, стаття, її частина, абзац, пункт, підпункт нормативного акта, за яким вирішено справу, норми процесуального закону, якими керувався суд;
- висновок суду про скасування або зміну рішення, задоволення позову або відмову в позові повністю або частково, вказівка на розподіл судових витрат

Ухвала

При відхиленні касаційної скарги, подання і залишення судового рішення без зміни.
При скасуванні судового рішення з направленням справи на новий розгляд;
при скасуванні судового рішення і закритті провадження у справі або залишенні заяви без розгляду;
при скасуванні судового рішення апеляційного суду і залишенні в силі судового рішення, що було помилково скасовано судом апеляційної інстанції (ст. 342 ЦПК)

Ухвала повинна бути оформлена письмово і містити (ст. 343 ЦПК):

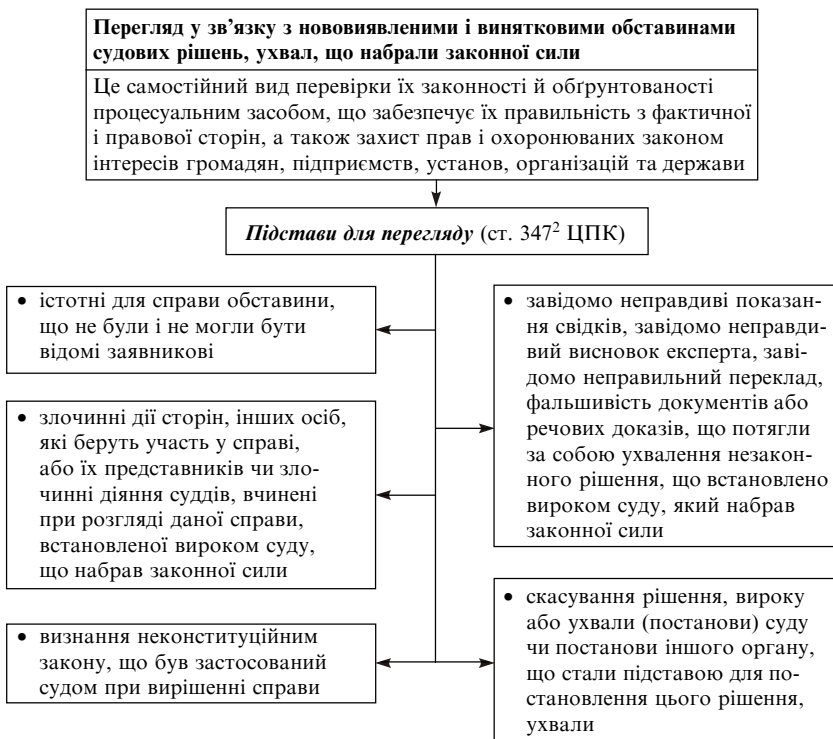
- час і місце її постановлення;
- назву суду, прізвище й ініціали головуючого та суддів;
- осіб, які беруть участь у справі;
- короткий зміст заявлених вимог;
- посилання на рішення суду першої та апеляційної інстанції;
- узагальнені доводи касаційної скарги, подання;
- мотиви суду з посиланням на закон, яким він керувався;
- наслідки розгляду касаційної скарги, подання у вигляді резолютивної частини ухвали, сформульованої відповідно до повноважень, наданих суду касаційної інстанції

Набирають чинності (законної сили) після їх ухвалення і оскарженню не підлягають (ст. 347 ЦПК)

Глава 23. Перегляд рішень, ухвал суду, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими та винятковими обставинами

23.1. Суть і підстави перегляду рішень, ухвал суду, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими і винятковими обставинами

Ознаки нововиявлених обставин

Наявність характеру істотності, тобто можливості впливу цих юридичних фактів на висновки суду про права й обов'язки сторін та інших осіб, що брали участь у справі, на законність та обґрунтованість постановленого без їх урахування судового рішення. Цим вони відрізняються від засобів їх доказування — джерел, доказів, які підтверджують такі обставини. Вони відрізняються і від нових доказів (нових, додаткових матеріалів), які можуть бути подані до апеляційної та касаційної інстанцій для підтвердження чи скасування скарги або протесту

Коли певні факти не відомі суду та особам, які беруть участь у справі, з незалежних від них причин

Наявність їх в об'єктивній дійсності під час розгляду і вирішення справи. Якщо вони виявляються після розгляду справи, то це вже будуть нові або змінені обставини, які не є підставою для перегляду рішення суду вказаним способом

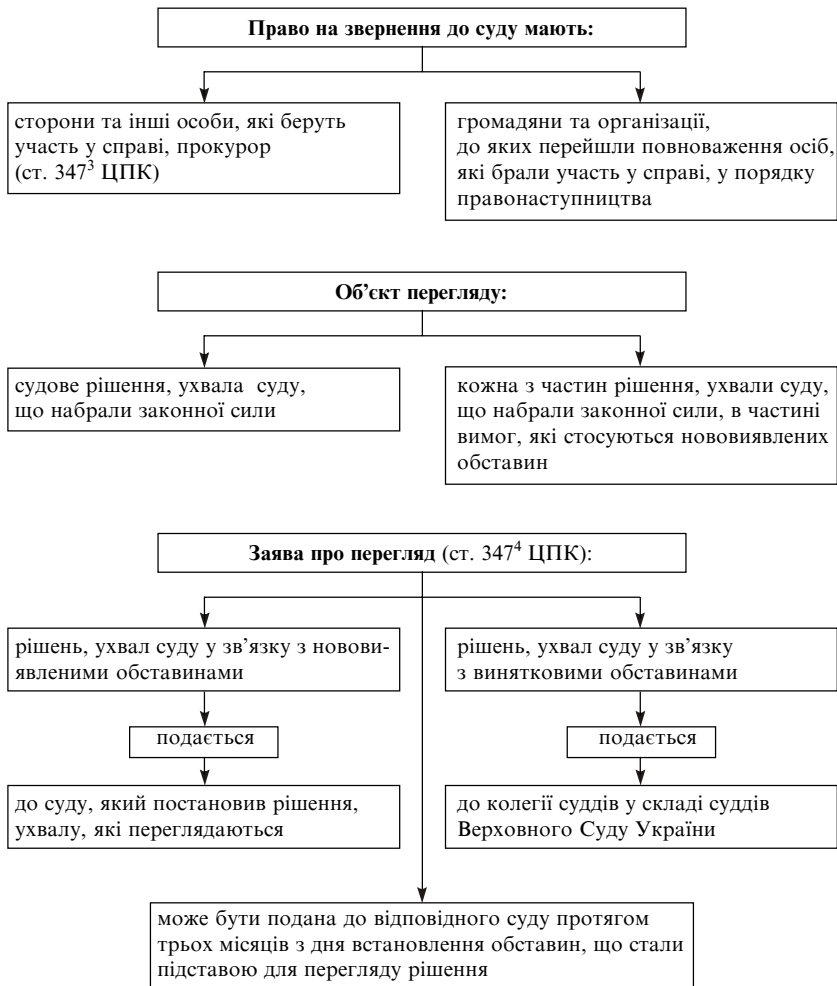
Виявлення таких фактів особами, які брали участь у справі, після набрання рішенням законної сили

Вияткові обставини (ст. 347² ЦПК)

Виявлене після касаційного розгляду справи неоднозначне застосування судами загальної юрисдикції одного й того ж положення закону, його застосування всупереч нормам Конституції України

Якщо у зв'язку з цими рішеннями міжнародна судова установа, юрисдикція якої визнана Україною, встановила факт порушення Україною міжнародних зобов'язань

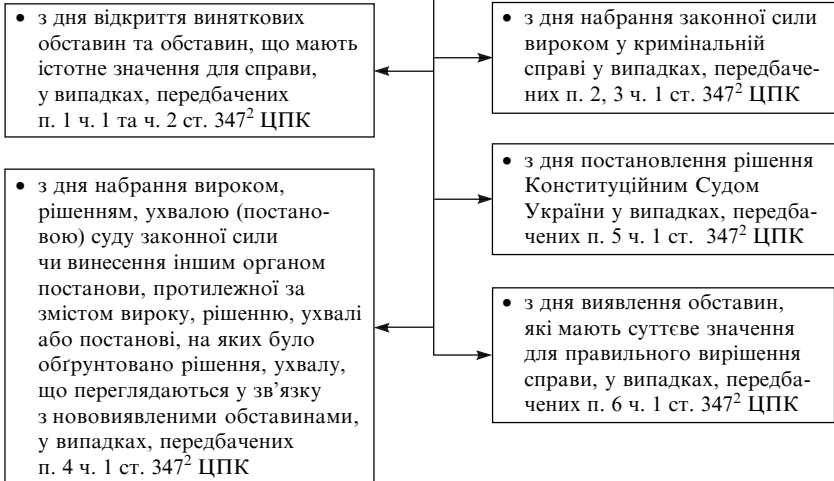
23.2. Процесуальний порядок перегляду справ у зв'язку з нововиявленими обставинами і винятковими обставинами

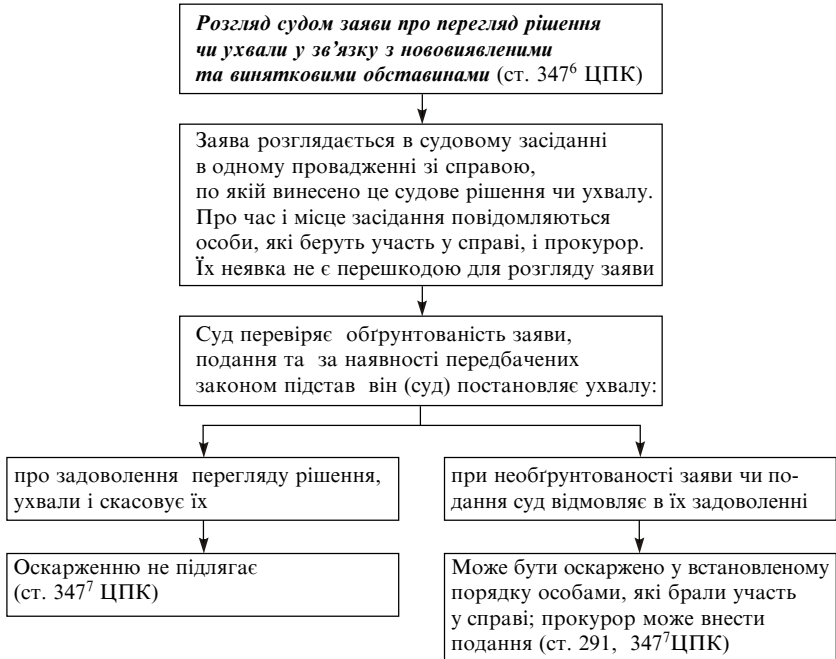

Зміст заяви про перегляд рішень, ухвал, постанов суду у зв'язку з нововиявленими та винятковими обставинами (ст. 137–139, 347⁵ ЦПК)

Обчислення тримісячного строку, встановленого ст. 347³ ЦПК для подання заяви:

Розділ IV. ЗВЕРНЕННЯ СУДОВИХ

Глава 24. Звернення судових рішень до

24.1. Рішення, які звертаються до примусового

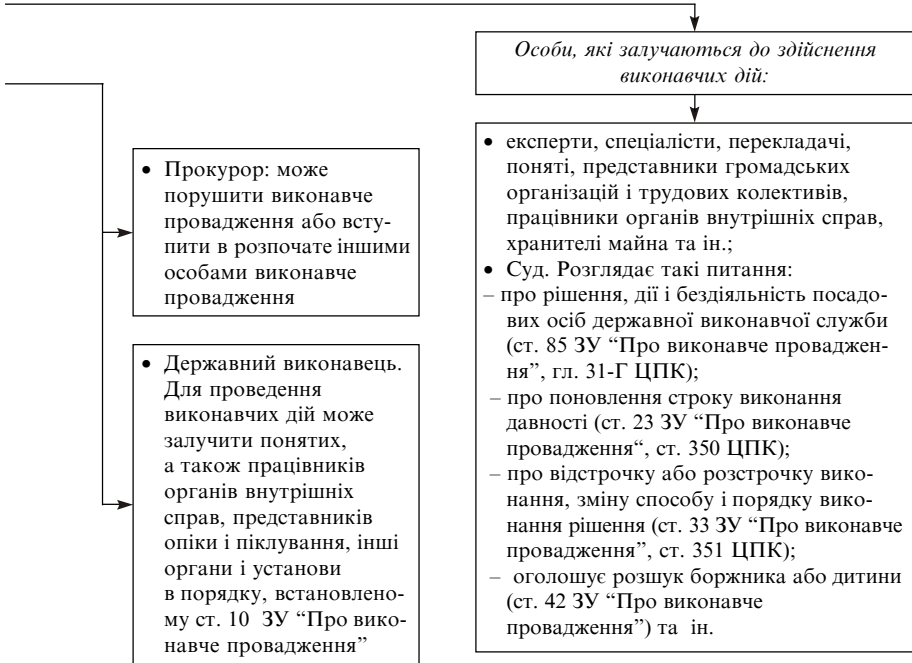

РІШЕНЬ ДО ВИКОНАННЯ

ВИКОНАННЯ ТА ПОВОРОТ ВИКОНАННЯ

виконання, і виконавчі документи

провадження
полягає у примусовому виконанні спеціальними органами держави, постанов, постановлених на захист суб'єктивних і у встановленому законом порядку
провадження

Примусовому виконанню підлягають у передбачених законом випадках ухвали суду, які за змістом характеризуються реалізованістю і вимагають примусового виконання:

про забезпечення позову
(ст. 156 ЦПК)

про поворот виконання
(ст. 420–422 ЦПК)

ухвали апеляційної
та касаційної інстанцій
(ст. 312, 342 ЦПК)

стягнення цивільних процесуальних штрафів (ст. 44, 48, 53, 153, 164, 172, 174 ЦПК) як заходів (санкцій) цивільної процесуальної відповідальності до осіб, які не виконали покладених на них конкретних процесуальних обов'язків у складі цивільних процесуальних правовідносин у справі

Для примусового виконання рішень, ухвал, постанов суду видається

виконавчий лист

Письмовий документ встановленої форми і змісту, який видається судом загальної юрисдикції і зобов'язує боржника, інших юридичних та фізичних осіб точно і своєчасно виконати рішення суду й сприяти державному виконанню у примусовому їх виконанні

на підставі (п. 1.3 Інструкції про проведення виконавчих дій, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 15 грудня 1999 р. № 74/57)

рішень, вироків, ухвал, постанов судів загальної юрисдикції

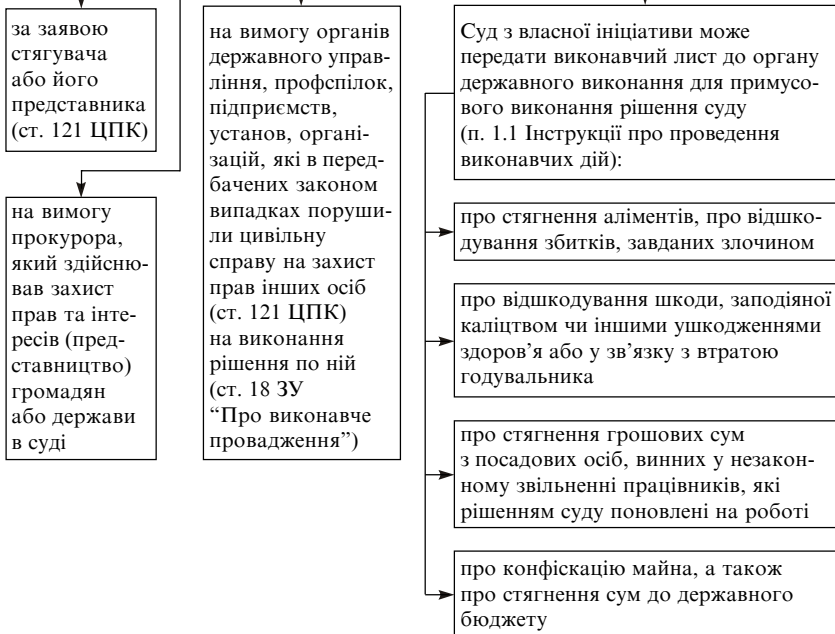
рішень іноземних судів та арбітражів, якщо вони визнані й допущені до виконання на території України у встановленому законом порядку

Зміст виконавчого документа (ст. 19 ЗУ “Про виконавче провадження”)

Виконавчий лист видається

Виконавча давність

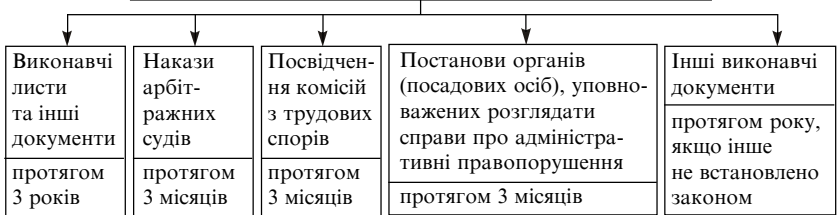
Це встановлений ЗУ “Про виконавче провадження” строк, впродовж якого виконавчий документ може бути пред’явлений до примусового виконання

Перебіг строку

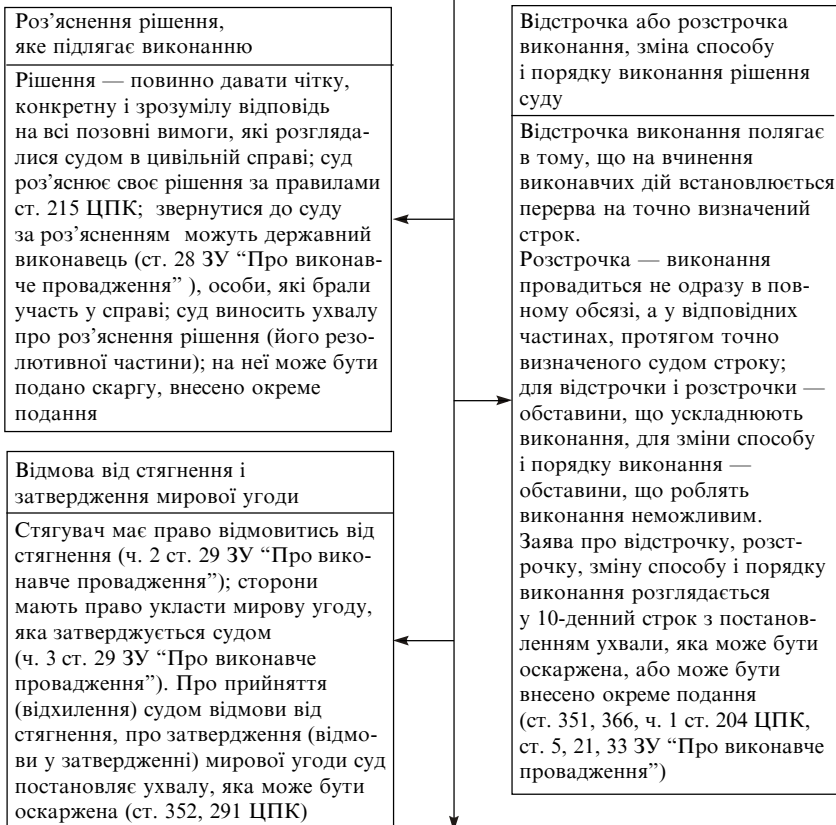
Починається з дня вступу рішення в законну силу або з наступного дня після його постановлення при негайному виконанні рішення. Переривання перебігу строку може бути в разі пред’явлення виконавчого документа до виконання, а також при частковому виконанні рішення. Після переривання строку його перебіг поновлюється (час до переривання строку до нового строку не зараховується). Якщо строк пропущено з поважних причин, він поновлюється. Якщо таких причин немає, то він не поновлюється

Виконавчі документи можуть бути пред’явлені до виконання (ст. 21 ЗУ “Про виконавче провадження”)

24.2. Повноваження суду, пов'язані з виконавчим провадженням по примусовому виконанню його рішень

У порядку цивільного судочинства розглядаються численні питання, пов'язані з примусовим виконанням судових рішень, зокрема:

Поверот виконання

Це цивільна процесуальна гарантія захисту майнових прав відповідача. Поверот виконання полягає у поверненні (стягувачем) відповідачу (боржнику) всього одержаного за скасованим рішенням. Правове регулювання повороту виконання проведено у ст. 420–422 ЦПК. Для настання повороту виконання необхідно: одержування позивачем (стягувачем) майна або грошових сум в порядку виконання рішення суду; скасування такого рішення суду і закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду, або відмова у задоволенні позову чи зміна рішення шляхом задоволення позовних вимог у меншому розмірі, або скасування рішення з поверненням справи на новий розгляд, при якому позовні вимоги задовольняються в меншому розмірі чи має місце відмова в їх задоволенні. Питання про поверот виконання вирішується судом вищої інстанції, що розглядає справу в апеляційному, касаційному порядку, який скасовує або змінює рішення, чи судом, рішення якого було скасовано при новому розгляді ним справи. Заяву про поверот виконання розглядає суд і виносить ухвалу, яка може бути оскаржена (ст. 206, 420 ЦПК). Поверот виконання з окремих категорій справ має особливості, передбачені ст. 422 ЦПК

Оголошення розшуку боржника (дитини)

У разі відсутності відомостей про місцепроживання (знаходження) боржника за виконавчими документами про стягнення аліментів, відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом чи іншими ушкодженнями здоров'я або у зв'язку з втратою годувальника, а також про місцезнаходження дитини за виконавчими документами про оголошення розшуку боржника — громадянина або дитини (процесуальний порядок оголошення розшуку боржника або дитини врегульовано ст. 355 ЦПК) суд постановляє ухвалу, виконання якої покладається на органи внутрішніх справ. Ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку (ст. 29 ЦПК)

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативна

1. *Конституція* України // ВВР України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. *Цивільний* процесуальний кодекс України // ВВР України. — 1963. — № 30. — Ст. 464.
3. *Цивільний* процесуальний кодекс України: Наук.-практ. коментар. — Х., 2001.
4. *Сімейний* кодекс України // ВВР України. — 2002. — № 21–22. — Ст. 135.
5. *Кодекс* законів про працю України // ВВР України. — 1971. — Дод. до № 50. — Ст. 375.
6. *Кодекс* України про надра // ВВР України. — 1994. — № 36. — Ст. 340.
7. *Лісовий* кодекс України // ВВР України. — 1994. — № 17. — Ст. 99.
8. *Кодекс* про адміністративні правопорушення // ВВР України. — 1984. — Дод. до № 51. — Ст. 1122.
9. *Закон* України “Про державну податкову службу в Україні” від 4 грудня 1990 р. // ВВР України. — 1991. — № 6. — Ст. 37.
10. *Закон* України “Про прокуратуру” від 5 листопада 1991 р. // ВВР України. — 1991. — № 53. — Ст. 793.
11. *Закон* України “Про охорону праці” від 14 жовтня 1992 р. // ВВР України. — 1992. — № 49. — Ст. 668.
12. *Закон* України “Про адвокатуру” від 19 грудня 1992 р. // ВВР України. — 1993. — № 9. — Ст. 62.
13. *Закон* України “Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про захист прав споживачів” від 15 грудня 1993 р. // ВВР України. — 1994. — № 1. — Ст. 1.
14. *Закон* України “Про авторське право і суміжні права” від 23 грудня 1993 р. // ВВР України. — 1994. — № 13. — Ст. 64.
15. *Закон* України “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства” від 4 лютого 1994 р. // ВВР України. — 1994. — № 23. — Ст. 161.
16. *Закон* України “Про біженців” від 3 квітня 2003 р. // ВВР України. — 2003. — № 24. — Ст. 209.
17. *Закон* України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 р. // ВВР України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.
18. *Закон* України “Про державну виконавчу службу” від 24 березня 1998 р. // ВВР України. — 1998. — № 36-37. — Ст. 243.
19. *Закон* України “Про виконавче провадження” від 21 квітня 1999 р. // ВВР України. — 1999. — № 24. — Ст. 207.
20. *Дekret* Кабінету Міністрів України “Про державне мито” від 21 січня 1993 р. (у редакції від 20 квітня 2000 р.) // ВВР України. — 1993. — № 13. — Ст. 113.

21. *Наказ* Генерального Прокурора України “Про діяльність прокурорів по представництву інтересів громадянина або держави в суді та нагляду за додержанням законів у виконавчому провадженні” від 28 жовтня 2002 р. — № 6.
22. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про визначення розміру витрат, пов’язаних з розшуком відповідача у цивільних справах” від 1 лютого 1995 р. № 78.
23. *Інструкція* про порядок обчислення та справляння державного мита: Затв. наказом Головної державної податкової інспекції України від 22 квітня 1993 р. № 15.
24. *Інструкція* про порядок і розміри відшкодування витрат та виплати винагороди особам у зв’язку з їх викликом до органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, суду або до органів, службових осіб, у провадженні яких перебувають справи про адміністративне правопорушення, і виплати державним науково-дослідним установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів: Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996 р. № 710.
25. *Інструкція* про проведення виконавчих дій: Затв. наказом Міністерства юстиції України від 15 грудня 1999 р. № 74/5.
26. *Конвенція* про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, укладена між державами — членами СНД 22 січня 1993 р. // Україна в міжнародно-правових відносинах: Кн. 1. — К., 1996.

Судова практика

27. *Збірник* постанов Пленуму Верховного Суду України в цивільних справах та з загальних питань (1963 — 2000). — Х.: Одисей, 2001. — 384 с.
28. *Постанови* Пленуму Верховного Суду України (1995–1998): Правові позиції щодо розгляду судами окремих категорій цивільних справ. — К., 1998.
29. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику в справах про визнання громадян обмежано дієздатними чи недієздатними” від 28 березня 1972 р.
30. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику про виключення майна з опису” від 27 серпня 1976 р. № 6.
31. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про підготовку цивільних справ до судового розгляду” від 5 березня 1977 р. № 1.
32. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику в справах про визнання угод недійсними” від 28 квітня 1978 р. № 3.
33. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про виконання постанов Пленуму Верховного Суду України з питань запобігання злочинам та іншим правопорушенням” від 29 червня 1984 р. № 4.

34. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про діяльність судів України по запобіганню злочинам та іншим правопорушенням при розгляді кримінальних і цивільних справ” від 22 серпня 1980 р. № 5.
35. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про практику перегляду судами у зв’язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов у цивільних справах, що набрали законної сили” від 27 лютого 1981 р.
36. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про деякі питання, що виникли в практиці застосування судами Житлового кодексу України” від 12 квітня 1985 р. № 2.
37. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами законодавства про житлово-будівельні кооперативи” від 18 вересня 1987 р. № 9.
38. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про практику розгляду судами скарг на Постанови у справах про адміністративні правопорушення” від 24 червня 1988 р. № 6.
39. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції” від 21 грудня 1990 р. № 9.
40. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій” від 28 вересня 1990 р. № 7.
41. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами законодавства, що регулює право власності громадян на жилий будинок” від 4 жовтня 1991 р. № 7.
42. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні” від 31 січня 1992 р. № 2.
43. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про практику розгляду судами трудових спорів” від 6 листопада 1992 р. № 9.
44. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про судові рішення” від 29 грудня 1992 р. № 11.
45. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про строки розгляду судами України кримінальних і цивільних справ” від 1 квітня 1994 р. № 3.
46. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику про відшкодування моральної шкоди” від 31 березня 1995 р. № 4.
47. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення” від 31 березня 1995 р. № 5.
48. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про практику розгляду судами справ про встановлення неправильності запису в актах громадянського стану” від 7 липня 1995 р. № 12.

49. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику у справах за позовами про захист права приватної власності” від 22 грудня 1995 р. (зі змін. від 25 травня 1998 р. постановою № 15) // Правовісник. Дод. до журн. “Право України”. — 1996. — № 1.
50. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ” від 25 грудня 1996 р. № 13.
51. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про застосування законодавства, що забезпечує незалежність судів” від 12 квітня 1996 р. № 4 (зі змін. від 3 грудня 1997 р. постановою № 12) // Вісн. Верхов. Суду України. — 1996. — № 1.
52. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів від 12 квітня 1996 р. № 5 (зі змін. від 25 травня 1998 р. постановою № 15)” // Вісн. Верхов. Суду України. — 1996. — № 1.
53. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя” від 1 листопада 1996 р. № 9 // Вісн. Верхов. Суду України. — 1996. — № 2.
54. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ” від 25 грудня 1996 р. № 13 // Вісн. Верхов. Суду України. — 1997. — № 1.
55. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах” від 20 травня 1997 р. № 8 (зі змін. від 25 травня 1998 р. постановою № 15) // Вісн. Верхов. Суду України. — 1997. — № 3.
56. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про практику розгляду судами справ за скаргами на рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних, посадових осіб у сфері управлінської діяльності, які порушують права і свободи громадян” від 3 грудня 1997 р. № 13 // Вісн. Верхов. Суду України. — 1997. — № 4.
57. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про застосування судами деяких норм Кодексу про шлюб та сім’ю України” від 12 червня 1998 р. № 16 // Вісн. Верхов. Суду України. — 1998. — № 4.

Навчальна

58. *Авдеенко Н. И.* Механизм и пределы регулирующего воздействия гражданского процессуального права. — Л., 1969.
59. *Алексеев С. С.* Структура советского права. — М., 1975.
60. *Алексеева Л. Б., Жуйков В. М., Лукашук И. И.* Международные нормы о правах человека и применение их судами. — М., 1996.
61. *Аргунов В. Н.* Участие третьих лиц в гражданском процессе. — М., 1991.

62. *Барсукова В. М.* Розгляд судами справ про усиновлення (удочеріння) дітей // Вісн. Верхов. Суду України. — 1999. — № 1.
63. *Богуславский М. М.* Международное частное право. — М., 1994.
64. *Братусь С. Н.* Отрасль советского права: понятие, предмет, метод // СГП. — 1979. — № 11.
65. *Братусь С. Н.* Юридическая ответственность и законность: Очерк теории. — М., 1976.
66. *Боннер А. Г.* Применение нормативных актов в гражданском процессе. — М., 1980.
67. *Боннер А. Т.* Принцип диспозитивности советского гражданского процессуального права. — М., 1987.
68. *Боннер А. Т.* Принцип законности в гражданском процессе. — М., 1989.
69. *Бутнев В. В.* Сущность и порядок реализации гражданской процессуальной ответственности: Текст лекций. — Ярославль, 1989.
70. *Васильев С. В.* Доказывание и доказательства по делам о возмещении вреда, причиненного личности. — Харьков, 2000.
71. *Васильев С. В.* Співучасть у справах про відшкодування шкоди, нанесеної при виконанні трудових обов'язків // Право України. — 1996. — № 6.
72. *Васильченко Н. М.* Процессуальное положение ответчика в гражданском судопроизводстве. — Харьков, 1979.
73. *Гетьманцев О. В.* Громадяни як сторони в цивільному процесі України: Автореф. канд. дис. — К., 1997.
74. *Грамошина Н. А.* Процессуальное соучастие. — М., 1988.
75. *Гриненко А. Д., Шульженко Г. Г.* Практика використання в цивільному судочинстві матеріалів судових експертиз // Вісн. Верхов. Суду України. — 1997. — № 3.
76. *Гурвич М. А.* Судебное решение. Теоретические проблемы. — М., 1976.
77. *Гурвич М. А.* Учение об иске. — М., 1981.
78. *Давиденко Р. І.* Рішення суду // Рад. право. — 1977. — № 3.
79. *Дмитриев Ю. А., Черемных Г. Г.* Судебная власть в механизме разделения власти и защита прав и свобод человека // Государство и право. — 1997. — № 8.
80. *Добровольский А. А., Иванова С. А.* Основные проблемы исковой формы защиты права. — М., 1979.
81. *Добровольский А. А., Иванова С. А.* Судебное решение как акт защиты нарушенного или оспоренного права // Сов. государство и право. — 1977. — № 5.
82. *Елисейкин П. Ф.* Гражданское процессуальное правоотношение. — Ярославль, 1975.
83. *Жирулис Й.* Сущность советского гражданского процесса. — Вильнюс, 1969.
84. *Жуйков В. М.* Судебная защита прав граждан и юридических лиц. — М., 1997.
85. *Зайцев И. М.* Административные иски // Рос. юстиция. — 1996. — № 4.

86. *Зайцев И. М.* Функции иска в судопроизводстве // Государство и право. — 1996. — № 7.
87. *Завадская Л. Н.* Реализация судебных решений. — М., 1982.
88. *Заворотько П. П., Штефан М. Й.* Непозовне провадження в радянському цивільному процесі. — К., 1969.
89. *Заворотько П. П., Штефан М. Й.* Особи, які беруть участь у справі. — К., 1967.
90. *Заворотько П. П., Штефан М. Й.* Судове виконання. — К., 1970.
91. *Заворотько П. П., Штефан М. Й.* Судове рішення. — К., 1970.
92. *Захарова О. С.* Докази та доказування в справах, що виникають із шлюбно-сімейних правовідносин: Автореф. канд. дис. — К., 1995.
93. *Кайгородов В. Д.* Процессуальные особенности рассмотрения дел об установлении фактов, имеющих юридическое значение. — Свердловск, 1987.
94. *Кайгородов В. Д.* Судебное установление правового состояния граждан. — Екатеринбург, 1992.
95. *Касюта М.* Правове регулювання представницької функції прокуратури // Право України. — 1997. — № 12.
96. *Коваленко А. Г.* Полнота материалов по гражданско-правовым спорам. — Саратов, 1981.
97. *Кожухарь А. Н.* Право на судебную защиту в исковом производстве. — Кишинев, 1989.
98. *Козлов А. Ф.* Суд первой инстанции как субъект советского процессуального права. — Томск, 1983.
99. *Колодий А. М.* Принципы права Украины. — К., 1998.
100. *Коломийцев В. И.* Письменные доказательства по гражданским делам. — М., 1978.
101. *Колитвин В. В.* Адвокат в гражданском судопроизводстве. — Воронеж, 1989.
102. *Комаров В. В.* Международный коммерческий арбитраж. — Харьков, 1995.
103. *Комаров В. В.* Метод правового регулирования гражданских процессуальных отношений. — Харьков, 1980.
104. *Комаров В. В., Радченко П. І.* Цивільні процесуальні правовідносини та їх суб'єкти. — Х., 1991.
105. *Кравченко І.* Перегляд судами цивільних справ у зв'язку з нововиявленими обставинами // Радянське право. — 1977. — № 5.
106. *Кройтор В.* Защита прав граждан и организаций. — Харьков, 1995.
107. *Кройтор В. А.* До загальної характеристики судочинства у справах, що виникають з адміністративно-правових відносин // Вісн. УВС. — 1996. — № 1.
108. *Кузнецов М. Н.* Иностранные граждане и лица без гражданства на территории СССР: Правовые вопросы. — М., 1985.
109. *Лейст О. С.* Санкции и ответственность по советскому праву. — М., 1981.

110. *Ломоносова Е. М.* Пересмотр гражданских дел в связи с вновь открывшимися обстоятельствами. — Львов, 1972.
111. *Луц Л. А., Марышева Н. И.* Международный гражданский процесс. — М., 1976.
112. *Мельников А. А.* Советский гражданский процессуальный закон. — М., 1973.
113. *Михеєнко М. М., Молдаван В. В., Радзієвська Л. К.* Порівняльне судове право. — К., 1993.
114. *Молчанов В. В.* Собираание доказательств в гражданском процессе. — М., 1991.
115. *Необходимые доказательства и практика их использования в гражданском процессе / Сост. Н. Н. Богатырев.* — Саратов, 1987.
116. *Омельченко М. П.* Докази і доказування як процесуальні засоби встановлення об'єктивної істини по цивільній справі. — К., 1996.
117. *Омельченко М. П.* Принцип об'єктивності істини в системі принципів цивільного процесуального права України. — К., 1996.
118. *Оситов Ю. К.* Подведомственность юридических дел. — Свердловск, 1973.
119. *Основные принципы гражданского процесса / М. К. Треушников и др.* — М., 1991.
120. *Особенности рассмотрения отдельных категорий гражданских дел / М. К. Треушников и др.* — М., 1987.
121. *Осокина Г. Л.* Право на защиту в исковом производстве. — Томск, 1990.
122. *Осокина Г. Л.* Проблемы иска и право на иск. — Томск, 1989.
123. *Практика розгляду судами справ за клопотаннями про визнання і виконання рішень іноземних судів та про скасування постанов і рішень міжнародного арбітражу на території України // Вісн. Верхов. Суду України.* — 1998. — № 1.
124. *Пушкарь Е. Г.* Конституционное право на судебную защиту. — Львов, 1982.
125. *Пятилетов И. М.* Особенности судопроизводства по делам о признании гражданина недееспособным. — М., 1984.
126. *Радченко М., Глаговський В.* Представництво прокурора і інтересів громадян або держави (теорет. і практ. аспекти) // *Право України.* — 1997. — № 11.
127. *Савицький В. М.* Язык процессуального закона. — М., 1987.
128. *Сахнова Д. В.* Реформа гражданского процесса: пробл. и перспективы // *Государство и право.* — 1997. — № 9.
129. *Симонян С. А.* Проблемы обжалования в суд действий и решений, нарушающих права и свободы граждан. — Саратов, 1994.
130. *Справочник по подготовке гражданских дел к судебному разбирательству.* — М., 1989.
131. *Сучасні системи адвокатури / За ред. О. Д. Святоцького.* — К., 1993.
132. *Тараненко В. Ф.* Принципы диспозитивности и состязательности в советском гражданском процессе. — М., 1990.
133. *Теория: юридического процесса / В. М. Горшенев, В. Г. Крупный, Ю. И. Мельников и др.* — Харьков, 1985.

134. *Тертишников В. И.* Принципы гражданского процессуального права. — Х., 1991.
135. *Тертишников В. И.* Гражданский процесс: Курс лекций. — Харьков, 2001.
136. *Ткачев М. И.* Законность и обоснованность судебных постановлений по гражданским делам. — Саратов, 1987.
137. *Треушников М. К.* Судебные доказательства. — М., 1997.
138. *Україна в міжнародно-правових відносинах // 36. документів.* — К., 1996. — Кн. 1.
139. *Фахутдинов Я. Ф.* Источники гражданского процессуального права. — Казань, 1986.
140. *Хутыз М. Х.* Общие положения гражданского процесса: Историко-правовое исследование. — М., 1979.
141. *Ченцов Н. В.* Проблемы защиты государственных интересов в гражданском судопроизводстве. — Томск, 1989.
142. *Четот Д. М.* Административная юстиция: Теорет. пробл. — Л., 1973.
143. *Чечина Н. А.* Основные направления развития науки советского гражданского процессуального права. — Л., 1987.
144. *Чечина Н. А.* Понятие гражданской процессуальной ответственности // Проблемы гражданского и трудового права гражданского процесса. — М., 1982.
145. *Чуйков Ю. Н.* Частное определение в гражданском судопроизводстве. — М., 1974.
146. *Чупрун В. Д.* Підготовка цивільних справ до розгляду. — К., 1994.
147. *Шакарян М. С.* Понятие субъективно-гражданского процессуального права и правоотношения и их классификация // Тр. ВЮЗИ. — 1971.
148. *Шакарян М. С.* Субъекты советского гражданского процессуального права. — М., 1970.
149. *Шакарян М. С.* Участие в советском гражданском процессе органов государственного управления. — М., 1978.
150. *Шакарян М. С.* Участие третьих лиц в советском гражданском процессе. — М., 1990.
151. *Шакарян М. С.* Учение о сторонах в советском гражданском процессе. — М., 1983.
152. *Шевчук П. І., Кривенко В. В., Ярема А. Г.* Проблемы судовой-правовой реформы // Вісн. Верхов. Суду України. — 1997. — № 1.
153. *Шевчук П. І.* Вирішення судами колективних трудових спорів (конфліктів) // Вісн. Верхов. Суду України. — 1999. — № 9.
154. *Шерстюк В. М.* Система советского гражданского процессуального права. — М., 1989.
155. *Шерстюк В. М.* Судебное представительство по гражданским делам. — М., 1988.
156. *Шишкин В. И.* Конституционное право на обжалование в суд действий должностных лиц. — К., 1990.

157. *Штефан М. И.* Гражданская процессуальная ответственность // Повышение роли гражданско-правовой ответственности в охране прав и интересов граждан и организаций. — К., 1988.
158. *Штефан М. И.* Принципы советского гражданского процессуального права. — К., 1980.
159. *Штефан М. И.* Трудовые коллективы и правосудие. — К., 1988.
160. *Штефан М. И., Дрижчаная Е. Г., Гусев Е. В.* Представительство граждан в суде. — К., 1991.
161. *Штефан М. Й.* Захист прав соціалістичних організацій в суді. Вип. перший. Процесуальні засоби порушення цивільного судочинства. — К., 1973.
162. *Штефан М. Й.* Підприємство і правосуддя. — К., 1992.
163. *Штефан М. Й.* Соціалістичні організації як заявники і заінтересовані особи у справах окремого провадження // Пробл. правознавства. — 1976. — № 36.
164. *Штефан М. Й.* Цивільне судочинство по забезпеченню законності в діяльності органів державного управління // Правові проблеми управління народним господарством. — К., 1971.
165. *Штефан М. Й.* Цивільний процес. — К., 2001.
166. *Штефан М. Й., Дріжчана О. Г.* Процесуальна правова природа окремого провадження // Вісн. КДУ. — 1985. — № 25.
167. *Штефан М. Й., Дріжчана О. Г.* Цивільне процесуальне право України. — К., 1994.
168. *Штефан М. Й., Кочеряц Р. Г.* Конституційні основи правосуддя в СРСР. — К., 1982.
169. *Штутин Я. Л.* Предмет доказывания в гражданском процессе. — М., 1963.
170. *Щеглов В. Н.* Гражданское процессуальное правоотношение. — М., 1966.
171. *Щеглов В. Н.* Иск о судебной защите гражданского права. — Томск, 1987.
172. *Щеглов В. Н.* Субъекты советского гражданского процессуального права. — Томск, 1979.
173. *Юридическая процессуальная форма: Теория и практика / Под ред. П. Е. Недбайла, В. Н. Горшенева.* — М., 1976.
174. *Юрков Б. Н.* Производство по делам, возникающим из административно-правовых отношений. — Харьков, 1980.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	4
Глава 1. Цивільне процесуальне право і цивільний процес	4
1.1. Цивільний процесуальний порядок (форма) захисту майнових і особистих немайнових прав та інтересів громадян і організацій, що охороняються законом	4
1.2. Поняття цивільного процесуального права	5
1.3. Цивільне процесуальне право в системі права України	6
1.4. Дія норм цивільного процесуального права	7
1.5. Цивільне судочинство і його стадії	8
Глава 2. Принципи цивільного процесуального права	9
2.1. Поняття принципів цивільного процесуального права і їх значення	9
2.2. Поняття систематизації принципів цивільного процесуального права	9
2.3. Систематизація принципів цивільного процесуального права за їх змістом і сферою дії	10
2.4. Принципи, закріплені в законодавстві про судочинство	12
2.5. Класифікація принципів цивільного процесуального права за різними ознаками	13
Глава 3. Цивільні процесуальні правовідносини	14
3.1. Поняття цивільних процесуальних правовідносин	14
3.2. Передумови реалізації права на пред'явлення позову	16
3.3. Елементи цивільних процесуальних правовідносин	16
Глава 4. Сторони в цивільному процесі	22
4.1. Поняття сторін в цивільному процесі	22
4.2. Процесуальна співучасть	24
4.3. Неналежна сторона в процесі: умови і порядок заміни	26
4.4. Процесуальне правонаступництво	29
Глава 5. Треті особи в цивільному процесі	30
5.1. Поняття і види третіх осіб	30
5.2. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги	30
5.3. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог	32

Глава 6.	Участь органів прокуратури у цивільному процесі	33
6.1.	Завдання і підстави участі прокурора в цивільному процесі	33
6.2.	Форми і види участі прокурора в цивільному процесі	34
Глава 7.	Участь у цивільному процесі органів державної влади, органів місцевого самоврядування та осіб, яким надано законом право захищати права і свободи інших осіб	35
7.1.	Мета та підстави участі органів державної влади, органів місцевого самоврядування та осіб, яким надано законом право захищати права і свободи інших осіб у цивільному процесі	35
7.2.	Форми участі органів державної влади, органів місцевого самоврядування в цивільному процесі	36
7.3.	Процесуальні права і обов'язки органів державної влади, органів місцевого самоврядування в цивільному процесі	36
Глава 8.	Представництво в цивільному процесі	37
8.1.	Поняття і значення процесуального представництва	37
8.2.	Підстави і види представництва в суді	38
8.3.	Повноваження представника в суді	40
Глава 9.	Цивільні процесуальні строки	42
9.1.	Поняття і значення процесуальних строків	42
9.2.	Класифікація процесуальних строків	43
9.3.	Обчислення, зупинення, продовження і поновлення процесуальних строків	48
Глава 10.	Підвідомчість цивільних справ	50
10.1.	Поняття і види підвідомчості	50
Глава 11.	Підсудність цивільних справ	52
11.1.	Поняття підсудності	52
11.2.	Види підсудності	53
11.3.	Порядок передавання справ в інший суд	54
Глава 12.	Витрати по провадженню цивільної справи	55
12.1.	Поняття та види витрат, їх значення	55
12.2.	Державне мито. Справляння державного мита	56
12.3.	Витрати, пов'язані з розглядом справи в суді	59
12.4.	Розподіл і відшкодування понесених витрат у справі	60

Глава 13. Санкції цивільного процесуального права	62
13.1. Поняття і види санкцій цивільного процесуального права	62
Глава 14. Докази і доказування в цивільному процесі	65
14.1. Роль доказів і доказування в цивільному процесі	65
14.2. Поняття і види доказів	66
14.3. Доказування	69
14.4. Засоби доказування	76
14.5. Запобіжні заходи	84
Розділ II. ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ	86
A. ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ	86
Глава 15. Порушення цивільної справи в суді	86
15.1. Позов як процесуальний засіб порушення цивільної справи в суді	86
15.2. Право на позов	88
15.3. Об'єднання і роз'єднання позовів	92
15.4. Зміни в позовному спорі	94
15.5. Забезпечення позову	95
Глава 16. Підготовка цивільних справ до судового розгляду	97
16.1. Завдання, зміст і процесуальний порядок підготовки цивільних справ до судового розгляду	97
16.2. Судові виклики і повідомлення	99
Глава 17. Судовий розгляд цивільних справ	101
17.1. Значення стадії судового розгляду цивільних справ	101
17.2. Судове засідання — процесуальна форма розгляду цивільних справ	101
17.3. Ускладнення у процесі судового розгляду цивільних справ	105
17.4. Протокол судового засідання	110
Глава 18. Постанови суду першої інстанції	112
18.1. Поняття і види судових постанов	112
18.2. Вимоги, яким має задовольняти судове рішення	114
18.3. Види виконання судових рішень	117
18.4. Ухвали суду першої інстанції	119

Б. НЕПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ	121
Глава 19. Провадження у справах, що виникають	
з адміністративно-правових відносин	121
19.1. Загальна характеристика провадження у справах, що виникають з адміністративно-правових відносин	121
19.2. Справи по скаргах на неправильності у списках виборців і у списках громадян, які мають право брати участь у референдумі	122
19.3. Справи по скаргах на рішення і дії територіальної, окружної (територіальної) виборчої комісії по виборах депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних у містах, обласних рад і заявах про скасування рішення виборчої комісії	123
19.4. Справи по скаргах на рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії, територіальної, дільничної виборчої комісії по виборах Президента України та заявах про скасування реєстрації кандидатом у Президенти України	125
19.5. Справи по скаргах на рішення, дії чи бездіяльність, що стосуються виборів народних депутатів України	127
19.6. Справи по скаргах на рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії	130
19.7. Справи по заявах про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі неви- конання ним вимог щодо несумісництва депутатської діяльності з іншими видами діяльності	131
19.8. Справи по скаргах на дії органів і посадових осіб у зв'язку з накладенням адміністративних стягнень	132
19.9. Справи по скаргах громадян на рішення, дії або бездіяльність державних органів, юридичних чи посадових осіб у сфері управлінської діяльності	135
19.10. Справи по скаргах на рішення, прийняті щодо релігійних організацій	139
19.11. Справи за заявами прокурора про визнання незаконними правового акта органу, рішення чи дії службової особи	140
19.12. Справи по скаргах на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби	141
19.13. Справи про стягнення з громадян недоїмки по податках, самооподаткуванню сільського населення і державному обов'язковому страхуванню	143

19.14. Справи про заборону політичної партії і про анулювання реєстраційного свідоцтва	145
Глава 20. Окреме провадження	146
20.1. Суть і значення окремого провадження	146
20.2. Процесуальний порядок розгляду справ окремого провадження	147
20.3. Визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним	148
20.4. Визнання громадянина безвісно відсутнім або оголошення його померлим	150
20.5. Усиновлення дітей, які проживають на території України громадянами України та іноземними громадянами	152
20.6. Встановлення неправильностей в актах громадянського стану	155
20.7. Встановлення фактів, які мають юридичне значення	156
20.8. Поновлення права на втрачені цінні папери на пред'явника	158
20.9. Оскарження нотаріальних дій або відмова у їх вчиненні	159
Розділ III. ПРОВАДЖЕННЯ ПО ОСКАРЖЕННЮ І ПЕРЕГЛЯДУ РІШЕНЬ, УХВАЛ СУДУ	160
Глава 21. Апеляційне провадження	160
21.1. Поняття і право апеляційного оскарження рішень і ухвал суду першої інстанції та процесуальний порядок його реалізації	160
21.2. Апеляційна скарга, подання	161
21.3. Підготовка і розгляд справи судом апеляційної інстанції	163
21.4. Повноваження суду апеляційної інстанції	166
21.5. Рішення і ухвали суду апеляційної інстанції	168
Глава 22. Касаційне провадження	170
22.1. Поняття і право касаційного оскарження та перевірки рішень і ухвал суду першої і апеляційної інстанції	170
22.2. Касаційна скарга, подання	171
22.3. Передача справи на касаційний розгляд складу судової палати, підготовка до розгляду і процесуальний порядок розгляду справи судом касаційної інстанції	173
22.4. Повноваження суду касаційної інстанції, його рішення та ухвали	174

Глава 23. Перегляд рішень, ухвал суду, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими та винятковими обставинами	177
23.1. Суть і підстави перегляду рішень, ухвал суду, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими і винятковими обставинами	177
23.2. Процесуальний порядок перегляду справ у зв'язку з нововиявленими обставинами і винятковими обставинами	179
Розділ IV. ЗВЕРНЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ДО ВИКОНАННЯ	182
Глава 24. Звернення судових рішень до виконання та поворот виконання	182
24.1. Рішення, які звертаються до примусового виконання, і виконавчі документи	182
24.2. Повноваження суду, пов'язані з виконавчим провадженням по примусовому виконанню його рішень	187
Список використаної та рекомендованої літератури	189

In the manual firstly in domestic legal practice complete course of Ukraine's Civil Procedural Law is stated in diagrams. Analyzing legislation, its practice, present-day conceptions of Civil Procedural Law science development in original and simple form Ukraine's Civil Procedural Law institutions are given. By them justice procedure in civil cases appeared in state as to the civil, labour, family and other law relations under the jurisdiction of court is established.

For students, lawyers and all who are interested in procedural law.

Навчальне видання
Штефан Олена Олександрівна
**ЦИВІЛЬНЕ
ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО
У СХЕМАХ**

Навчальний посібник

Educational edition
Shtephan, Olena O.
**CIVIL PROCEDURAL LAW
IN DIAGRAMS**
Educational manual

Відповідальний редактор *С. Г. Рогузько*
Редактор *І. В. Хронюк*
Коректори *Л. В. Логвиненко, Г. П. Васьківська*
Комп'ютерне верстання *М. І. Фадєєва*
Оформлення обкладинки *А. В. Шиков*

Підп. до друку 29.04.04. Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк.12,09 Обл.-вид. арк. 9,5. Тираж 5000 пр. Зам. № 4-149

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 8 від 23.02.2000*

Друкарня ТОВ "Техніка ЛТД"
04119 Київ-119, вул. Білоруська, 36а

Свідоцтво ДК № 54 від 17.04.2000